MIECZYSŁAW KUCHARSKI

PLAN KREDYTOWY I PLAN KASOWY

Plan kredytowy i plan kasowy ustalają dyrektywy dla banku centralnego w zakresie całokształtu jego działalności a zarazem stanowią najdogodniejszy instrument kontroli wykonania narodowego planu gospodarczego — jakim dysponuje system finansowy.

Bilans banku centralnego, obejmujący również kasowe wykonywanie budżetu państwa, jest bowiem najczulszym barometrem, reagującym bardzo szybko na wszelkie procesy gospodarcze, zarim możliwe są do wykorzystania szczegółowe sprawozdania finansowe poszczególnych resortów gospodarczych. Plan kredytowy i plan kasowy ustalają właśnie planowane zmiany w bilansie banku centralnego i pozwalają dzięki temu — w toku wykonywania tych planów — na bardzo szybką konfrontację zmian faktycznych ze zmianami planowanymi.

Dlatego prawidłowe sporządzenie tych planów ma doniosłe znaczenie nie tylko dla Narodowego Banku Polskiego, ale dla całej gospodarki narodowej. Prawidłowe zaś sporządzenie i wykonywanie obydwu planów w znacznej mierze zależy od zastosowania odpowiedniej metody współpracy przy budowie i wykonywaniu tych planów[1]). To znów zależy z kolei od właściwego określenia ekonomicznej treści elementów planu kredytowego i kasowego oraz wzajemnego powiązania tych elementów. Wydaje się, że od tego należy zacząć, zanim przystąpi się do omówienia szczegółów współpracy przy budowie omawianych planów. Z uwagi na ograniczone ramy artykułu ograniczymy się na razie raczej do zakreślenia ekonomicznych podstaw powiązania planu kredytowego z planem kasowym.

ZNACZENIE I ZAKRES PLANOWANIA KREDYTOWEGO I KASOWEGO

Znaczenie planu kredytowego i planu kasowego jako planów finansowych wypływa z zasadniczych funkcji finansów w gospodarce socjalistycznej. Z punktu widzenia podziału dochodu narodowego funkcja finansów przejawia się głównie w dwóch płaszczyznach:

1) przejęcia przez państwo produktu dodatkowego reprezentowanego przez określoną akumulację pieniężną i przeznaczenia tej akumulacji zgodnie z założeniami narodowego planu gospodarczego,
2) ustalenia dochodów pieniężnych ludności na takim poziomie, któremu odpowiadałaby masa towarowa przeznaczona przez państwo na pokrycie potrzeb konsumcyjnych ludności. Wykonywanie tych zadań połączone jest z nieustannym przepływem środków pieniężnych między jednostkami gospodarczymi, między tymi jednostkami a budżetem państwa, jak również między budżetem i jednostkami gospodarczymi z jednej strony a ludnością z drugiej strony.

W tym nieustannym przepływie środków pieniężnych, na czoło wysuwa się zagadnienie planowej akumulacji tych środków oraz planowego ich rozdziału na finansowanie potrzeb ustalonych w planie gospodarczym. Następuje to przez ustalenie mobilizacji własnych środków finansowych przedsiębiorstw, niezbędnych dla wykonania ich planów, a następnie przez planowe nagromadzenie nadwyżek tych środków oraz planowe ich rozdzielenie na zaspokojenie potrzeb innych przedsiębiorstw, administracji państwowej itp. Taka planowa akumulacja i rozdział środków pieniężnych przeprowadzana jest dwiema zasadniczymi metodami: metodą budżetową i metodą kredytową. Metoda budżetowa polega na bezzwrotnym przejmowaniu środków akumulowanych w gospodarce narodowej oraz na bezzwrotnym ich przydzielaniu na potrzeby związane z rozbudową gospodarczą kraju (inwestycje, wzrost środków obrotowych i na inne wydatki państwowe). Metoda kredytowa polega na gromadzeniu czasowo wolnych rezerw pieniężnych oraz na równie czasowym ich rozdziale w formie kredytów bankowych.

W konsekwencji na szczeblu centralnego planowania finansowego wysuwa się na plan pier-

---

[1]) Artykułowi S. Sopińskiego i J. Zawadzkiego—Współzależność między planem kredytowym i planem kasowym, „Wiadomości NBP", Nr 6/51 — przypada w udziale zasługa wznowienia dyskusji na ten temat, którą podejmujemy w nadziei rozszerzenia kręgu dyskutantów.

wszy budżet państwowy a następnie plan kredytowy. Plany te ustalają wielkość gromadzonych zasobów finansowych i planowy rozdział tych zasobów. Zarazem wyczerpują one pierwsze zasadnicze zagadnienie finansów socjalistycznych, jakim jest przejęcie przez państwo całej akumulacji pieniężnej i przeznaczenie tej akumulacji zgodnie z założeniami planu gospodarczego.

Drugie zasadnicze zagadnienie finansów socjalistycznych, jakim jest ustalenie właściwego stosunku między wysokością dochodów pieniężnych ludności a masą towarową przeznaczoną przez państwo na zaspokojenie potrzeb osobistych ludności — jest domeną planu kasowego, który jest planem obiegu pieniądza gotówkowego, jako pieniężnego wyrazu dochodów i wydatków ludności. W tym ujęciu plan kasowy jest nie tylko uzupełniającym, ale również niejako kontrolnym planem w stosunku do budżetu i planu kredytowego.

Zagadnienie gromadzenia i redystrybucji akumulacji pieniężnej z jednej strony oraz uzyskiwania i wydatkowania dochodów pieniężnych ludności z drugiej strony łączy się w planie kredytowym i kasowym z zagadnieniem regulowania obiegu pieniężnego.

Podstawą regulowania obiegu pieniężnego w gospodarce socjalistycznej jest rozdział pieniądza gotówkowego od obiegu bezgotówkowego. Pieniądz gotówkowy jest w zasadzie pieniądzem konsumenta i jego obieg wiąże się ściśle z bilansem dochodów i wydatków ludności. Ponieważ zaś nie całe gospodarstwo nasze jest uspołecznione, pieniądz gotówkowy pełni też funkcje obiegu między gospodarką uspołecznioną a nieuspołecznioną oraz między gospodarką nieuspołecznioną a ludnością. W formie pieniądza gotówkowego wypłaca się wynagrodzenia za pracę, emerytury, zapomogi oraz dokonuje się wydatków na skup płodów rolnych itp. Podstawą wpływów w formie gotówkowej jest utarg towarowy przedsiębiorstw uspołecznionych, utarg z tytułu świadczonych przez państwo usług, podatki od ludności, oszczędności ludności lokowane w banku itp. Natomiast w formie bezgotówkowej reguluje się wszystkie płatności między przedsiębiorstwami uspołecznionymi oraz instytucjami państwowymi i społecznymi. Następuje to dzięki ustawowemu obowiązkowi lokowania przez te jednostki wszystkich swoich środków pieniężnych na rachunku w banku. Prawo posiadania gotówki przysługuje tylko w granicach minimalnego pogotowia kasowego, przeznaczonego na pewne wypłaty np. na delegacje służbowe, na drobne zakupy itp.

Podział obiegu pieniężnego na gotówkowy i bezgotówkowy ma więc zasadnicze znaczenie dla planowania kredytowego i kasowego, rozgranicza bowiem w sposób zdecydowany sferę obrotów pieniężnych wewnątrz gospodarki uspołecznionej od sfery obrotów pieniężnych tej gospodarki z ludnością i z gospodarką nieuspołecznioną. Jak to jednak zobaczymy dalej, rozgraniczenie to nie oznacza bynajmniej, że obieg gotówkowy i bezgotówkowy przebiegają niezależnie jeden od drugiego.

EKONOMICZNE ZNACZENIE ELEMENTÓW PLANU KREDYTOWEGO I PLANU KASOWEGO

Zasadniczym zadaniem planowania kredytowego jest planowe powiązanie działalności banku w zakresie gromadzenia akumulacji pieniężnej, kredytowania gospodarki narodowej oraz regulowania obiegu pieniężnego. Odpowiednikiem tego są trzy podstawowe elementy planu kredytowego: wkłady, kredyty, emisja. Ta ostatnia jest jednocześnie przedmiotem planowania kasowego. Wyjaśnić przy tym należy, że pod pojęciem wkładów (zasobów pieniężnych banku) rozumieć będziemy wszelkie pasywa banku, a więc rachunki operacyjne przedsiębiorstw, rezerwę budżetu państwa, nadwyżki na rachunkach kapitalnych remontów, wyniki finansowe operacji zagranicznych itp.

Ekonomiczna funkcja kredytu sprowadza się do finansowania środków obrotowych. Środki obrotowe finansowane są wprawdzie również z zysków przedsiębiorstw oraz z budżetu państwa; te źródła finansowania przeznaczone są jednak na zaspokojenie pewnego minimalnego, stałego stanu środków obrotowych przedsiębiorstw. Dotowanie z budżetu ponad to minimum byłoby gospodarczo niecelowe, ponieważ stawiałoby do dyspozycji przedsiębiorstw środki nadmierne w okresach mniejszego nasilenia ich działalności. Dlatego wyrównanie wahań przejściowo występujących potrzeb przedsiębiorstw dokonuje się przez kredyt bankowy. W związku z tym kredyt jest instrumentem manipulowania środkami obrotowymi przedsiębiorstw w skali całego gospodarstwa narodowego, przyczyniającym się do najbardziej ekonomicznego wykorzystania tych środków.

W przeciwieństwie do finansowania z budżetu państwa, które zaspokaja potrzeby przedsię-

biorstw w kwotach globalnych (do wysokości normatywów lub przysługującego przedsiębiorstwom pokrycia normatywów funduszami własnymi) kredyty bankowe udzielane są na ściśle określone procesy gospodarcze i na ściśle określone terminy, uzależnione od ustalonej rotacji środków obrotowych. Charakter tych procesów określony jest w planie kredytowym poszczególnymi rodzajami kredytów (normatywne, sezonowe, specjalne, na zaliczki na kontraktację, na nadzwyczajne potrzeby, na wstępne finansowanie robót kapitalnych wykonywanych sposobem gospodarczym, inkasowe, importowe, eksportowe). Tak więc od strony kredytów plan kredytowy określa w jakim stopniu przeznacza się dysponowane przez bank środki na finansowanie: normatywnych środków obrotowych, zapasów i nakładów sezonowych, specjalnych zapasów utrzymywanych w danym okresie w interesie gospodarki narodowej, jak również takich zapasów (kredyt na nadzwyczajne potrzeby), których istnienie nie jest wprawdzie uzasadnione z punktu widzenia całkowicie prawidłowej gospodarki przedsiębiorstw, ale które w pewnych rozmiarach pojawiają się jako wynik mniejszych lub większych niedociągnięć w gospodarowaniu środkami obrotowymi przedsiębiorstw, powstających z przyczyn niezależnych od przedsiębiorstw (spiętrzenie dostaw, brak części do wykończenia produkcji w toku itp.). Plan kredytowy określa również sumę kredytów jaka stanowi odpowiednik środków zaangażowanych w rozliczeniach między przedsiębiorstwami (kredyt inkasowy) oraz w rozliczeniach dotyczących operacji zagranicznych (kredyty importowe i eksportowe). Częściowym odpowiednikiem tych kredytów są w pasywach banku rozliczenia w drodze oraz saldo operacji zagranicznych. Podział rodzajowy kredytów umożliwia więc właściwą analizę potrzeb finansowanych z kredytów, a tym samym (limitów kredytowych) dla aparatu bankowego, w zakresie wykonywania planu.

Reasumując powyższe uwagi, część planowanych kredytów przedstawia określoną sumę zapasów jak również nakładów do rozliczenia (nakładów przyszłych okresów, nakładów na roboty kapitalne wykonywane sposobem gospodarczym), a więc określone materialne procesy gospodarcze. Inna zaś część kredytów (zaliczki na kontraktację, kredyty inkasowe, importowe, eksportowe) reprezentuje w zasadzie środki pieniężne w rozliczeniach, jakkolwiek w pewnej mierze może również reprezentować zapasy, np. kredyt inkasowy może częściowo przedstawiać wartość zapasów w drodze od dostawcy do odbiorcy, a częściowo środki w rozliczeniach (przekazy pieniężne w drodze od odbiorcy do dostawcy). Również kredyty importowe i eksportowe częściowo reprezentują należności, częściowo zaś zapasy. Np. kredyty importowe finansują należności przedsiębiorstw od momentu regulowania płatności zagranicznych (otwarcie akredytywy, przekaz), do momentu nadejścia towaru z zagranicy, są natomiast odpowiednikiem zapasów od nadejścia towarów z zagranicy do momentu ich sprzedaży krajowym odbiorcom. Specjalne znaczenie posiadają kredyty na zaliczki na kontraktację, które finansują należności przedsiębiorstw, zarazem jednak stanowią wypłaty gospodarki uspołecznionej i to w przeważnej mierze gotówkowe, na rzecz gospodarki nieuspołecznionej (indywidualnych gospodarstw rolnych).

Tak więc operowanie w planie kredytowym poszczególnymi rodzajami kredytów umożliwia przeprowadzenie daleko posuniętej analizy procesów gospodarczych, finansowanych przez kredyty bankowe.

Znacznie bardziej trudne jest określenie charakteru ekonomicznego a zarazem odpowiednika materialnego zasobów pieniężnych gromadzonych w aparacie bankowym. Trudności te występują na tle pewnych nieporozumień co do tego czy środki pieniężne na rachunkach bankowych tylko antycypują pewne procesy gospodarcze, a zarazem powstanie odpowiednich wartości materialnych, czy też są wyrazem zrealizowanych procesów gospodarczych.

Nieporozumienia te wynikają z pewnego balastu myślowego powstałego przy rozważaniu obiegu pieniężnego w gospodarce kapitalistycznej i związanego z tym pojęcia „kreacji" pieniądza bezgotówkowego. Taka kreacja pieniądza bezgotówkowego w gospodarce kapitalistycznej niewątpliwie ma miejsce i zalicza się do zjawisk natury inflacyjnej dlatego, że w gospodarce tej nie ma wyraźnej różnicy między obiegiem gotówkowym i bezgotówkowym. Ponadto w gospodarce kapitalistycznej zjawiska pieniężne przebiegają własnym nurtem niezwiązanym z jakimś planem gospodarczym i dlatego często wyprzedzają procesy materialne.

Zupełnie inaczej przedstawia się zagadnienie pieniądza bezgotówkowego w gospodarce socjalistycznej, w której na czoło zagadnień wysuwa

się narodowy plan gospodarczy, ustalający przede wszystkim materialne procesy gospodarcze. Skoro zaś materialne procesy są z góry ustalone a następnie ustalone są ceny i płace, wówczas zjawiska pieniężne są tylko odzwierciedleniem tych procesów, instrumentem kontroli ich realizacji oraz czynnikiem ułatwiającym odpowiednią mobilizację zasobów materialnych i siły roboczej jak również ich rozmieszczenie stosownie do zadań ustalonych w planie gospodarczym. Ścisły związek obiegu pieniężnego z procesami materialnymi zapewniony jest ponadto tym, że stosuje się zasadę finansowania nie „pod plan" lecz w miarę wykonywania planu.

Zastanówmy się teraz nad tym, co reprezentują środki pieniężne na rachunkach przedsiębiorstw. Wiemy, że ruch okrężny środków obrotowych obejmuje różne fazy obiegu, część więc tych środków znajduje się w sferze produkcji, część w sferze obiegu towarowego, część zaś w sferze obiegu pieniężnego. Ponieważ nakłady na produkcję biegną mniej więcej równomiernie, natomiast zbyt towarów, zakup surowców oraz płatności z tytułu płac, podatków, ubezpieczeń społecznych itp. nie dokonują się w poszczególnym przedsiębiorstwie równomiernie w każdym dniu, przeto pewna część środków przyjmuje przejściowo postać pieniężną, której wielkość waha się w odpowiednim stosunku do kształtowania się obrotów danego przedsiębiorstwa. Przypuśćmy, że przedsiębiorstwo produkuje codziennie, lecz zakupuje surowiec co dziesięć dni, a wyroby gotowe sprzedaje w partiach co pięć dni; wówczas jego zapasy materiałowe na początku okresu dziesięciodniowego będą większe od przeciętnego stanu, natomiast pod koniec tego okresu mniejsze od przeciętnego stanu. Natomiast u jego dostawców, którzy wysyłają towar też co dziesięć dni, sytuacja będzie taka sama z tym, że najniższy stan zapasów u odbiorcy będzie odpowiadał najwyższemu stanowi u dostawcy. Podobnie przedstawiałaby się sprawa u naszego przedsiębiorstwa z zapasami wyrobów gotowych. W ślad za tym biec muszą zmiany tej części środków obrotowych, która przybiera postać pieniądza. Tym uwolnionym środkom obrotowym jednego przedsiębiorstwa i przybierającym postać pieniężną, powinny odpowiadać zapasy surowców, paliwa, towarów itp. w innych przedsiębiorstwach. W tym niekończącym się łańcuchu powiązań między różnymi przedsiębiorstwami ogólna kwota zasobów finansowych, przydzielonych przez państwo przedsiębiorstwom, na wyposażenie w środki obrotowe powinna w całości reprezentować środki materialne, zaangażowane w procesie produkcji i obrotu towarowego. Ponieważ podstawą wyposażenia przedsiębiorstw we własne środki obrotowe są wyłącznie wyliczenia dotyczące wartości materialnych, niezbędnych do prowadzenia przez nie ich działalności, przeto część tych środków nie zaangażowana w konkretnej sytuacji w formie materialnej i przyjmująca postać pieniądza, powinna być przekazana innym przedsiębiorstwom na rzecz których przekazane zostały wartości materialne. Dokonuje się to właśnie przez kredyt bankowy

Nie wszystkie jednak środki pieniężne uwalniane są w przedsiębiorstwach w procesie wymiany towarowej z innymi przedsiębiorstwami. Powstają one również wskutek tego, że nakłady na produkcję w postaci pracy, zużycia urządzeń itp. ponoszone są codziennie, podczas gdy ekwiwalent tych nakładów w postaci płac, ubezpieczeń społecznych, wpłat amortyzacyjnych itp. przekazywany jest przez przedsiębiorstwa nie codziennie, lecz w pewnych odstępach czasu. Ponieważ więc przedsiębiorstwa wyposażane są w środki obrotowe do wysokości pewnego planowego (normatywnego) stanu wartości materialnych, a stan ten nie wymaga w pewnych okresach czasu pełnego zaangażowania finansowego, znajdując pokrycie w zobowiązaniach wobec robotników, zakładów ubezpieczeniowych itp., przeto odpowiednik tych zobowiązań powinien występować na operacyjnych rachunkach przedsiębiorstw[2]). Te środki pieniężne reprezentują znów pewne wartości materialne, które np. zostały przez robotników wytworzone, a robotnicy ci jednak nie otrzymali jeszcze zapłaty.

Również środki pieniężne gromadzone na rachunkach przedsiębiorstw w wyniku okresowego odprowadzania do budżetu wpłat z zysków czy też podatku obrotowego reprezentują pewne wartości materialne, a mianowicie te, które są odpowiednikiem produktu dodatkowego. Te środki pieniężne są bowiem wynikiem części akumulacji, która powstała w przedsiębiorstwach, a która nie została jeszcze przejęta przez budżet z uwagi na terminy rozliczeń. Oczywiście także i nadwyżki budżetu państwowego występujące na rachunku w Narodowym Banku Polskim znajdują odpowiednik w wartościach materialnych, a mianowicie w tej części produktu dodatkowego, która nie została w danym okresie wykorzystana

---

[2]) W okresach, w których zobowiązania z tych tytułów przekraczają tzw. pasywa stałe.

w procesie produkcji z tej racji, że gromadzenie i redystrybucja akumulacji pieniężnej poprzez różne ogniwa systemu finansowego wymaga zawsze pewnego czasu. Ponadto w pewnych okresach celowo wzrastają rezerwy budżetu w rozmiarach zabezpieczających finansowanie określonych potrzeb w następnych okresach.

Przyjmijmy np. że w pierwszym kwartale akumulacja przebiega zgodnie z planem i wpływa do budżetu, jednocześnie jednak wydatki budżetu na finansowanie inwestycji są nieduże, ponieważ nasilenie robót inwestycyjnych w tym okresie jest słabsze niż w następnych kwartałach. Wskutek tego budżet państwa wykaże pewną nadwyżkę, a jednocześnie nadwyżce tej odpowiadać powinny pewne wartości reprezentujące tę część produktu dodatkowego, która została w formie akumulacji pieniężnej przejęta przez budżet a nie wydatkowana. Najprawdopodobniej wartości te reprezentowane będą przez zapasy żelaza, cementu i innych produktów[3]), które gromadzą się w przygotowaniu do większego tempa prac w następnych okresach. Bank wykorzystuje wówczas nadwyżkę budżetu państwa na swoim rachunku w tym sensie, że bez uciekania się do emisji udziela kredyty np. przedsiębiorstwom wykonawstwa inwestycyjnego na czasowe zgromadzenie zapasów potrzebnych w następnych okresach, w których znów rezerwa budżetu państwa się obniży, zapasy zostaną zużyte i kredyty spłacone.

To co powiedzieliśmy o nadwyżkach budżetu państwa, możemy w równej mierze odnieść do innych zasobów pieniężnych, gromadzonych w procesie dystrybucji akumulacji pieniężnej (np. rachunki rozliczeń jednostek centralnych z budżetem, pozostałości pieniężne instytucji ubezpieczeniowych itp.).

Tak więc zasoby pieniężne występujące na rachunkach bankowych w zasadzie reprezentują część wytworzonego już produktu społecznego i dlatego użycie tych zasobów jako źródła kredytowania działalności gospodarczej jest nie tylko usprawiedliwione, ale w normalnych warunkach nawet konieczne, w celu włączenia w procesy gospodarcze tych czasowo wolnych środków pieniężnych a tym samym reprezentowanych przez nie wartości materialnych.

Byłoby oczywiście rzeczą przesadną twierdzić, że w każdej sytuacji wszystkie środki pieniężne wchodzące w skład pasywnych operacji banku znajdują odpowiednik w wartościach materialnych. Do takich środków, którym nie odpowiadają częściowo lub nawet w ogóle wartości materialne należą np. przekazy w drodze, które jak to już poprzednio wskazano, znajdują pełny lub częściowy odpowiednik w kredycie inkasowym. Podobnie pewna część nadwyżek z tytułu operacji zagranicznych może nie przedstawiać nic innego jak wpłaty importerów dokonane na poczet dostaw towarowych, które nie zostały jeszcze zrealizowane. Tego rodzaju związek między pasywami banku i kredytami posiada oczywiście tylko niejako „memoriałowe" znaczenie, nie kryjące za sobą żadnych realnych procesów gospodarczych. Jednakże rozmiary takich operacji ważą stosunkowo niedużo w ogólnej puli zasobów pieniężnych banku.

W stosunku do przedstawionego wyżej rozumowania można by wysunąć pewne wątpliwości. Jeśli bowiem w posiadaniu przedsiębiorstw znajdują się pewne zapasy, a w rękach ludności pieniądz gotówkowy, to czy zakup towarów przez ludność nie oznacza, że zmniejsza się obieg pieniądza gotówkowego, spadają zapasy w przedsiębiorstwach, a równocześnie zwiększają się pozostałości na operacyjnych rachunkach przesiębiorstw. Czyż wtedy możemy mówić, że przyrostowi wkładów odpowiada przyrost zapasów (wartości materialnych), skoro raczej jest odwrotnie? Niewątpliwie z punktu widzenia jednego przedsiębiorstwa taka zmiana wartości materialnych na pieniądz jest możliwa, jednakże w całej gospodarce narodowej, w której nie ma przerw w produkcji, na miejsce sprzedawanych towarów powstają nowe, a środki pieniężne uzyskane od ludności w postaci utargu, ponownie są wypłacane jako wynagrodzenie za wyprodukowanie nowych wartości. Oczywiście z punktu widzenia całej gospodarki narodowej może również zachodzić zjawisko zmniejszenia w pewnych okresach zapasów dóbr konsumcyjnych kosztem zmniejszenia rezerw kasowych ludności; w tych przypadkach jednak odpowiednikiem zmian w zapasach i obiegu gotówki nie będzie wzrost pozostałości na operacyjnych rachunkach przedsiębiorstw, lecz spadek kredytów udzielonych w poprzednich okresach na stworzenie dodatkowych zapasów obecnie upłynnianych.

W poszczególnych przedsiębiorstwach może się w takich przypadkach zdarzyć, że sumy uzyskane z utargów nie zostały jeszcze zużyte na spłatę kredytów i powiększyły pozostałości na ra-

[3]) Ponieważ huty, cementownie itp. pracują w ciągu całego roku na potrzeby przedsiębiorstw wykonawstwa inwestycyjnego.

chunkach operacyjnych. Rzecz prosta jednak, że pozostałości takie, wynikające z pewnych niedociągnięć natury techniczno-bankowej i wyrażające pewne dublowanie obrotów po stronie aktywów i pasywów banku, nie przybierają większych rozmiarów i mogą występować tylko przejściowo. Można by wreszcie zadać pytanie co się dzieje wówczas ,gdy przedsiębiorstwo wyposażone przez państwo w fundusze własne do wysokości normatywów, posiada zapasy poniżej normatywów a różnicę na rachunku operacyjnym. Czy wówczas te pozostałości na rachunku operacyjnym również wyrażają pewne wartości materialne. Żeby na to odpowiedzieć należy zastanowić się nad tym w jaki sposób tworzą się fundusze własne przedsiębiorstw: z zysków lub z dotacji z budżetu. Zarówno zysk jak i dotacja z budżetu reprezentuje część produktu dodatkowego, którego pieniężnej postaci muszą odpowiadać wartości materialne jeśli nie w danym przedsiębiorstwie to w innym. Jak więc widzimy zagadnienie wkładów bankowych musimy zawsze rozpatrywać z punktu widzenia całej gospodarki, a nie z punktu widzenia konkretnej sytuacji w danym przedsiębiorstwie.

Reasumując powyższe uwagi dochodzimy do wniosku, że zasoby pieniężne banku (wkłady) reprezentują w zasadzie wartości materialne oraz z istoty swej stanowią część akumulacji pieniężnej nie przejmowanej w ogóle lub w danej sytuacji przez budżet państwowy. Tym samym określenie „czasowo wolne środki" akumulowane przez bank nie powinny nas wprowadzać w błąd, jakoby środki te stanowiły jakieś abstrakcyjne sumy pieniężne i różniły się w istocie swej od tych środków, które akumulowane są w budżecie. Tylko takie rozumowanie, jakie przedstawiliśmy wyżej może uzasadniać celowość użycia wkładów bankowych jako źródła finansowania przedsiębiorstw. Finansowanie nie oznacza bowiem nic innego jak przenoszenie za pośrednictwem pieniądza realnych wartości z jednych jednostek do drugich.

Użycie natomiast przez bank jako źródła kredytowania tych zasobów pieniężnych, które nie reprezentują wartości materialnych tłumaczy się tym, że zasoby te są w istocie swej odpowiednikiem kredytów o charakterze rozliczeniowym (kredyty inkasowe, częściowo kredyty importowe itp.), są tylko pozycją „książkową" w bilansie banku. W tym przypadku należałoby też raczej mówić nie o finansowaniu, lecz o przeprowadzeniu rozrachunku przy pomocy kredytu.

Na tle tych uwag uwydatnia się niewłaściwość odnoszenia do gospodarki socjalistycznej koncepcji tzw. „kreacji pieniądza bezgotówkowego" i wkładów pochodnych. Zjawiska takie mogłyby występować tylko wówczas w gospodarce socjalistycznej, gdyby jej finanse były niewłaściwie zorganizowane. Dlatego bank musi przestrzegać skrupulatnie zasady nie finansowania strat oraz niedoborów w akumulacji przedsiębiorstw. W tym bowiem przypadku mielibyśmy do czynienia z czymś w rodzaju wkładów pochodnych np. w przypadku udzielania kredytów na odprowadzenie przez przedsiębiorstwa do budżetu planowanej wprawdzie ale faktycznie nie powstałej akumulacji. Tym samym powodowalibyśmy fikcyjne nadwyżki budżetowe.

Z zasadniczych pozycji planu kredytowego a zarazem planu kasowego pozostaje nam teraz do omówienia emisja pieniądza gotówkowego. Co ona reprezentuje, czy po prostu tylko ilość pieniędzy w obiegu? Zanim postaramy się na to pytanie odpowiedzieć zastanówmy się w jaki sposób powstaje obieg pieniądza gotówkowego.

W ustroju socjalistycznym emisja pieniądza powstaje w wyniku wypłaty funduszu płac[4]); a zatem pieniądz znajduje się w rękach ludności jako legitymacja na nabycie określonych dóbr służących celom osobistego spożycia lub użytkowania. Jeśli przeto plan gospodarczy takiego społeczeństwa został dobrze opracowany i jest prawidłowo wykonywany, wówczas wielkości emisji powinna odpowiadać odpowiedniej wielkości masa towarowa po ustalonych przez państwo cenach. Oczywiście w praktyce mogą powstać pewne odchylenia od takiego stanu, czy to w wyniku niedokładnego planowania czy też nierównomiernego lub wadliwego wykonywania planu. Spróbujmy wytypować przyczyny ewentualnej rozbieżności między masą towarową a emisją.

W społeczeństwie, w którym gospodarka ograniczałaby się wyłącznie do produkcji towarów, służących dla zaspokojenia potrzeb bieżących ludności, a więc w którym nie byłoby działalności inwestycyjnej, wzrost emisji oznaczałby dwie ewentualności:

1) że ludność nie chce w danym okresie zakupić całej ilości wyprodukowanych towarów[5]), a towar jest,

---

[4]) Abstrahując od innych drobnych operacji, w których pośredniczy pieniądz gotówkowy.

[5]) Czy to po prostu dlatego, że chce zwiększyć swoje pogotowie kasowe trzymane w pieniądzu, czy też dlatego, że nie odpowiada jej istniejąca struktura masy towarowej.

2) ludność chce dokonać takich zakupów ale towaru w odpowiedniej ilości nie ma.

Ten drugi przypadek może powstać tylko wówczas, gdy dokonano pewnego marnotrawstwa a więc utraty części produktu społecznego. Strata ta może powstać albo w samym procesie produkcji, a to wówczas gdy koszty produkcji wskutek wadliwej jej organizacji przekraczają nakłady społecznie niezbędnej pracy, według której wypłaca się wynagrodzenia robotników[6]), albo w wyniku po prostu zniszczenia produktów np. wskutek złego przechowania itp.

W społeczeństwie zaś, w którym dokonuje się rozszerzonej reprodukcji — a założenie to dopiero zbliża nas do rzeczywistości — rozbieżność między emisją a masą towarową może jeszcze powstawać na tle pewnych dysproporcji między produkcją dóbr inwestycyjnych a produkcją dóbr konsumcyjnych. Przypuśćmy, że plan gospodarczy zakładał zatrudnienie 2000 jednostek pracy, z czego 1000 przy inwestycjach, a 1000 przy produkcji dóbr konsumcyjnych. Ażeby w tych warunkach zrównoważyć dochody i wydatki pieniężne ludności należałoby za 1000 jednostek pracy wypłacać ekwiwalent w postaci 500 jednostek pieniężnych, ponieważ tylko wówczas dochody ludności (500 + 500 = 1000) mogłyby zbilansować się z masą towarową dostępną do nabycia. Załóżmy dalej, że plan produkcji dóbr konsumcyjnych został wykonany, natomiast plan produkcji dóbr inwestycyjnych został przekroczony o 20% dzięki dodatkowej pracy robotników przy tym samym poziomie płac. Wówczas oczywiście wystąpi brak równowagi między dochodami pieniężnymi ludności, które wyniosą obecnie 1.100 (500 + 600) a masą dóbr konsumcyjnych. Jednakże i w tym przypadku nie można powiedzieć, że emisja nie znajduje w ogóle pokrycia materiałowego, odpowiednikiem jej bowiem jest dodatkowa ilość dóbr inwestycyjnych, co oczywiście nie ratuje sytuacji na rynku towarowym z punktu widzenia zaopatrzenia ludności.

Można by wreszcie zadać pytanie, czy ta część emisji, która reprezentuje pogotowie kasowe ludności zatrudnionej w administracji państwowej również ma coś wspólnego z uprzednio wytworzoną masą towarową. Oczywiście tak ponieważ planowy rozdział produktu dodatkowego musiał przewidywać odpowiednie zmniejszenie realnych płac pracowników zatrudnionych bezpośrednio przy produkcji, ażeby masa towarowa przez nich wytworzona wystarczyła również dla ludności nie zatrudnionej w sposób produkcyjny. Dopiero wówczas, gdy aparat administracyjny rozrósłby się ponad granice zakreślone narodowym planem gospodarczym, moglibyśmy mówić, że część emisji, jako pogotowie kasowe ludności zatrudnionej w administracji państwowej, może nie znaleźć odpowiednika towarowego.

Przytoczone wyżej uwagi prowadzą do wniosku, że podobnie jak bezgotówkowe zasoby pieniężne banku, również emisja może być wykorzystana jako źródło udzielania kredytów obrotowych bez obawy wywołania zjawisk natury inflacyjnej, które występują dopiero wówczas, gdy brak jest pokrycia towarowego dla emisji lub gdy pokrycie to znajduje się w postaci nie nadającej się do zaspokojenia osobistych potrzeb ludności (dobra inwestycyjne, surowce, półfabrykaty itp.).

Należy jednak podkreślić, że z uwagi na wzrost produkcji i funduszu płac, narodowy plan gospodarczy może w danych warunkach zakładać wzrost emisji w ciągu roku z tytułu zwiększenia stałego pogotowia kasowego ludności. W takim przypadku założony w planie wzrost emisji może nawet nie wymagać pokrycia towarowego w dobrach konsumcyjnych, lecz znaleźć swój odpowiednik w postaci innych wartości materialnych (np. w inwestycjach). Oprócz założonego w planie rocznym wzrostu, spadku lub niezmienności emisji, mogą zachodzić okresowe wahania emisji, wynikłe z najrozmaitszych przyczyn; mogą one dokonywać się w ramach planu rocznego lub wychodzić poza te granice.

Reasumując poprzednie uwagi dochodzimy do stwierdzenia, że ponadplanowy wzrost emisji może być wyrazem:

1) niewykonania planu obniżki kosztów i tym samym mniejszej od planowanej akumulacji,
2) zmiany założonego w planie stosunku między produkcją dóbr inwestycyjnych i dóbr konsumcyjnych,
3) ponadplanowego wzrostu zapasów,
4) ponadplanowej rozbudowy wydatków państwowych o charakterze nieprodukcyjnym (np. na administrację państwową itp.,
5) niewłaściwej struktury masy towarowej w stosunku do potrzeb indywidualnego spożycia,

---

[6]) Ponieważ nie zachodzi potrzeba akumulacji.

6) ponadplanowego zwiększenia pogotowia kasowego ludności. Zadaniem planu kasowego i planu kredytowego jest wykrycie występujących ewentualnie na tym tle dysproporcji i wskazanie środków zaradczych.

Z wymienionych wyżej przyczyn najbardziej niebezpieczne dla emisji są przyczyny wymienione w p. 1 do 4, ponieważ oznaczają one powstanie dysproporcji między dochodami pieniężnymi ludności a masą towarową przeznaczoną do indywidualnego spożycia. Przyczyna wymieniona w p. 5 jest również zjawiskiem ujemnym, oznacza bowiem, że wprawdzie ogólna masa towarowa po ustalonych przez państwo cenach odpowiada dochodom pieniężnym ludności, jednakże część tej masy towarowej znajduje się przejściowo poza sferą zainteresowań konsumentów, a tym samym zmniejsza ogólną pulę towarową pozostającą w sferze bieżącego obiegu. Tylko ostatnia przyczyna nie musi budzić poważnych obaw. Skoro bowiem ludność z takich czy innych względów zwiększa swoje pogotowie kasowe, oznacza to, że nie korzysta ona w pełni w danym okresie ze stawianych do jej dyspozycji zasobów towarowych. Dlatego też ewentualne ponowne „wyjście na rynek" tej gotówki (a więc zmniejszenie pogotowia kasowego ludności) zostanie z łatwością wchłonięta przez niesprzedane w poprzednich okresach zapasy towarów. Ostatni przypadek nie oznacza więc ani bezwzględnego ani względnego zwichnięcia równowagi między dochodami pieniężnymi ludności a masą towarową. Omawiane dysproporcje mogą wynikać nie tylko na tle nierównomiernego wykonywania planu gospodarczego ale również jako rezultat wadliwego planowania. W naszej gospodarce, w której istnieje jeszcze gospodarka drobnotowarowa i elementy kapitalistyczne, obieg pieniądza gotówkowego nie jest jedynie prostym wynikiem dochodów i wydatków pieniężnych ludności. Pieniądz gotówkowy dokonuje bowiem poza tym znacznego krążenia w ramach gospodarki nieuspołecznionej oraz między ludnością a gospodarką nieuspołecznioną. Temu krążeniu mogą towarzyszyć zjawiska spekulacyjne i inne nieprawidłowości i dlatego planowanie kasowe w gospodarce nie będącej jeszcze w pełni gospodarką socjalistyczną, wymaga szczególnej wnikliwości.

WSPÓŁZALEŻNOŚĆ MIĘDZY KREDYTOWYMI I KASOWYMI OBROTAMI BANKU

Określenie charakteru ekonomicznego zasadniczych pozycji planu kredytowego oraz ich wzajemnego powiązania ułatwi nam obecnie ustalenie stosunku między kasowymi obrotami banku (obiegiem pieniądza gotówkowego) a obrotem kredytowym, wyrażającym się w udzielaniu kredytów z jednej strony a w gromadzeniu zasobów pieniężnych o charakterze bezgotówkowym z drugiej strony. Ponieważ poprzednie nasze wnioski wydają się potwierdzać tezę, że środki akumulowane w banku w olbrzymiej swej masie reprezentują akumulację pieniężną[7]), można przeto z kolei twierdzić, że stosunek zmiany kredytów do zasobów banku jest odwrotnością stosunku dochodów i wydatków pieniężnych ludności a więc odwrotnością między stosunkiem przypływu i odpływu pieniądza gotówkowego. Jeśli bowiem obieg bezgotówkowy następuje wyłącznie wewnątrz gospodarki uspołecznionej, to wówczas wzrost zasobów pieniężnych banku (wkładów) ponad wzrost kredytów musi oznaczać, że wpływy pieniężne z gospodarki państwowej przewyższają wypłaty. To z kolei świadczy o tym że bilans rozliczeń gospodarki uspołecznionej z ludnością kształtuje się w ten sposób, że wydatki pieniężne ludności z tytułu zakupów towarowych i korzystania z usług aparatu państwowego są większe od wypłat na rzecz ludności w postaci płac, zakupów płodów rolnych itp. Stwierdzenie to ma zasadnicze znaczenie dla określenia roli planu kredytowego jako instrumentu planowego regulowania obiegu pieniężnego, na równi z planem kasowym.

Gdy rozważa się zagadnienie planowego regulowania obiegu pieniężnego[8]) często sądzi się, że regulowanie to przeprowadzane jest wyłącznie na płaszczyźnie tych wskaźników gospodarczych, które określają bilans pieniężnych dochodów i wydatków ludności, a więc w ramach planu kasowego. Tymczasem finansowanie produkcji i obrotu towarowego oraz procesy akumulacyjne są nierozłącznie związane z dochodami i wydatkami ludności. Zarówno bowiem w pierwszym jak i w drugim przypadku mamy do czynienia ze zjawiskami z zakresu powstawania i podziału dochodu narodowego, przejawiającymi się tylko w różnym przekroju finansowym.

O ile jednak zagadnienie obiegu pieniężnego przedstawia się w planie kasowym w stosunkowo prostej postaci dzięki temu, że operuje się ele-

---

[7]) Częściowo w postaci nadwyżki nodwyżki budżetu a częściowo w postaci przejściowo występującej akumulacji poza systemem budżetowym, a więc na rachunkach bankowych.

[8]) W znaczeniu obiegu pieniądza gotówkowego.

mentami bezpośrednio związanymi z obrotami kasowymi, o tyle zagadnienie emisji w planie kredytowym przejawia się w znacznie bardziej skomplikowanej formie, jako rezultat bardzo szerokiego zakresu obrotów pieniężnych.

Przy kredytowaniu przedsiębiorstw nie ma jakiegoś wyraźnego rozgraniczenia między formą bezgotówkową a gotówkową. Jest to możliwe tylko przy niektórych kredytach (na skup, na zaliczki na kontraktację). Wpływ kredytu na obieg pieniężny może być jednak bezpośredni lub pośredni. Pierwszy wypadek zachodzi wówczas, gdy udzielamy przedsiębiorstwu kredytu w postaci gotówkowej np. na wypłatę robocizny, co może zachodzić wówczas, gdy przedmiotem kredytu są np. nakłady sezonowe, lub zapasy wyrobów gotowych, których wartość obejmuje koszty robocizny. Ale może być też droga pośrednia. Przyjmijmy, że mamy dwa przedsiębiorstwa: przedsiębiorstwo A, posiadające dostateczne własne środki obrotowe i przedsiębiorstwo B, korzystające z kredytu w formie bezgotówkowej (na zapłatę faktur przedsiębiorstwa A jako dostawcy). Przedsiębiorstwo A uzyskuje więc swoje środki pieniężne z utargów od przedsiębiorstwa B, a następnie zamienia te środki w określonych okresach czasu na pieniądz gotówkowy. Czerpie więc gotówkę z banku nie przedsiębiorstwo B korzystające z kredytu, lecz przedsiębiorstwo A posiadające dostateczne własne środki obrotowe.

Przebieg operacji pieniężnych jest więc bardzo skomplikowany. Środki czerpane w formie bezgotówkowej czy to z banku w postaci kredytu, czy też z budżetu w postaci dotacji mogą przenikać do obiegu gotówkowego w formie płac, wypłat z tytułu skupu itp. Pieniądze te mogą jednak następnie powracać do kas banku w formie utargu handlowego przedsiębiorstw handlowych, skąd mogą znów w formie bezgotówkowej płynąć do dostawców tych przedsiębiorstw, do budżetu itp. Droga obiegu gotówkowego może być często znacznie dłuższa, gdy np. płace wydatkowane są na rynku wiejskim, skąd dopiero wracają do kas banku w postaci utargów od ludności wiejskiej, podatku gruntowego itp.

Wpływ przeto operacji kredytowych banku na kształtowanie się obiegu pieniężnego nie przejawia się w każdej operacji oddzielnie, lecz w ogólnym zbilansowaniu kredytów i zasobów pieniężnych. W tym bowiem ujęciu na rachunkach bankowych odbija się cały bilans finansowy przedsiębiorstw, budżetu, organizacji społecznych itp. a więc bilans finansowy całej gospodarki uspołecznionej. Jeśli w bilansie tym zmiany na rachunku budżetu państwowego, na operacyjnych rachunkach przedsiębiorstw i na innych rachunkach równoważą się ze zmianami w zakresie działalności kredytowej, to możemy wówczas twierdzić, że dostarczone dodatkowo w formie kredytów środki pieniężne na cele gospodarcze pozostają w zasadzie w sferze obrotu bezgotówkowego a przejściowy ich odpływ w kanały obrotu gotówkowego skompensowany został przez ponowny powrót tych sum do obiegu bezgotówkowego, dzięki czemu emisja pozostaje niezmieniona. Takie zrównoważenie pieniężnych przychodów i rozchodów całej gospodarki uspołecznionej oznacza zarazem zrównoważenie pieniężnych dochodów i wydatków ludności.

Jest rzeczą zrozumiałą, że do takiego zbilansowania przychodów i rozchodów przy stałym obiegu pieniężnym nie zawsze dochodzi i właśnie plan kredytowy ma wytyczyć taki przebieg operacji kredytowych, który odpowiadałby założeniom co do zmiany lub stabilizacji obiegu pieniężnego. Jeśli przeto plan kredytowy zakłada, że nie wszystkie zgromadzone w banku zasoby pieniężne zostaną wykorzystane do kredytowania gospodarki np. gdy przyrost wkładów przewyższy przyrost kredytów, wówczas zapotrzebowanie całej gospodarki uspołecznionej na środki pieniężne a tym samym zwiększenie zasobów materiałowych będzie mniejsze od uzyskanych w tym okresie wpływów pieniężnych. Zwiększy się natomiast suma wartości towarowych przeznaczona na indywidualną konsumcję ponad kwoty uzyskane przez ludność z tytułu płac i innych dochodów, a to drogą zmniejszenia uprzednio nagromadzonych rezerw kasowych ludności. W związku z tym pieniądz gotówkowy powróci do kas banku w rozmiarach przekraczających jego rozchód, co oznacza spadek emisji.

Jeśli natomiast z planu kredytowego wynika, że udzielone nowe kredyty przewyższają wyzwalane w procesie obiegu środki pieniężne, wówczas część wzrostu akcji kredytowej musi znaleźć pokrycie w emisji. Stworzone tą drogą dodatkowe środki pieniężne rozprowadzane przez kredyty nie powrócą w ostatecznym wyniku krążenia do kas banku, lecz pozostaną w obiegu gotówkowym. Oznacza to zarazem, że część dochodów pieniężnych ludności nie zostanie wydatkowana na zakup towarów, które przysługiwałyby lud-

ności jako ekwiwalent jej udziału w procesie produkcji. Tym samym plan kredytowy może w tym przypadku zakładać, że odpowiednia część produktu społecznego zostanie wycofana ze sfery obrotu konsumcyjnego i może być skierowana bądź do dalszego rozwoju produkcji, bądź do stworzenia odpowiednich rezerw zapasów. Może się to dokonać właśnie przez udzielanie dodatkowych kredytów ponad kwotę zasobów pieniężnych, zgromadzonych w okresie objętym planem.

Plan kredytowy, jak każdy plan w gospodarce socjalistycznej, nie może być oparty tylko na przewidywaniach dotyczących zakresu zjawisk finansowych, który został tutaj nakreślony. Musi on czynnie wpływać na procesy gospodarcze w myśl dyrektyw Rządu, a więc musi być sam dyrektywą dla banku, a przez działalność banku dla przedsiębiorstw. Zadania każdego planu finansowego, a takim jest też plan kredytowy, streszczają się w planowym podziale środków finansowych przy pomocy takich metod, które sprzyjałyby możliwie maksymalnej mobilizacji rezerw finansowych i materiałowych oraz oszczędności w wydatkach. Toteż gdy mówimy, że zasadniczym zadaniem planowania kredytowego jest zapewnienie odpowiedniego stosunku między wysokością kredytów, zasobów pieniężnych i emisji, mamy jednocześnie na myśli oddziaływanie tą drogą na procesy produkcji i obrotu przez przyspieszenie rotacji środków obrotowych, obniżkę kosztów i zwiększenie akumulacji. Realizowanie tych zadań prowadzi do obniżki kredytów a jednocześnie do wzrostu zasobów pieniężnych banku i w tym właśnie przejawia się aktywna rola planu kredytowego w regulowaniu obiegu pieniężnego.

KONIECZNOŚĆ ŁĄCZNEGO PLANOWANIA KREDYTOWEGO I KASOWEGO

Po zanalizowaniu wszystkich pozycji planu kredytowego w tak szerokim ujęciu jak zostały one tu przedstawione — można by zadać pytanie co do celowości odrębnego planowania kasowego. Uzasadnienie planowania kasowego znajdujemy po pierwsze w tym, że ujmuje ono te same zagadnienia co plan kredytowy tylko od innej strony i dzięki temu obydwa te plany spełniają w stosunku do siebie funkcje kontrolne przy budowie planów.Po drugie plan kasowy rozporządza odmiennymi, niekiedy bardziej operatywnymi i bardziej skutecznymi środkami regulowania obiegu pieniężnego, bez których same środki planu kredytowego mogłyby się okazać za mało skuteczne.

Przez ujęcie w planie kredytowym nie tylko operacji bankowych, ale również nadwyżek budżetu państwa, uzyskujemy tą drogą powiązanie działalności banku z ogólnymi rezultatami gospodarki finansowej przedsiębiorstw, z wydatkami na inwestycje, administrację państwową i tp. W konsekwencji plan kredytowy powiązany jest w zasadzie z całością operacji finansowych gospodarki narodowej. Natomiast plan kasowy chwyta tylko jakby zewnętrzne przejawy tego całokształtu operacji finansowych: dochody i wydatki pieniężne ludności.

Dzięki temu jednak plan kasowy może być instrumentem bardziej bezpośredniego oddziaływania na obieg pieniężny, dysponuje bowiem możnością stosowania aż tak ostrych środków, jak wstrzymanie wypłat gotówkowych. Plan kredytowy nie dysponuje wprawdzie środkami tak bardzo bezpośredniego regulowania emisji, ma za to możność bardzo skutecznego oddziaływania na stronę przychodową planu kasowego to jest na dopływ masy towarowej na potrzeby ludności i to w sposób niedostępny w pełni dla aparatu wykonującego plan kasowy. Strona przychodowa planu kasowego uzależniona jest bowiem od długiego łańcucha procesów gospodarczych, na z reguły bardzo odległych i nie związanych bezpośrednio z obrotem gotówkowym etapach produkcji i obrotu. Dlatego właśnie plan kredytowy, oparty na ewidencji przedmiotów kredytowania z jednej strony a charakteru i wysokości środków akumulowanych z drugiej strony, ma między innymi za zadanie wyświetlić jakie jest głębsze tło bieżącej sytuacji na odcinku emisji, a więc jak przebiegają procesy produkcji, przy jakich zapasach, jakiej akumulacji, czy i na jakich pośrednich etapach, od zakładu produkcyjnego do konsumenta, powstają nieuzasadnione remanenty surowców, towarów i innych dóbr materialnych i jakie są tego przyczyny. Realizację postulatów w zakresie emisji można bowiem uzyskać w różny sposób, albo mechanicznie (np. drogą ograniczenia wypłat, ponadplanowego zwiększenia obciążeń podatkowych itp.), albo przez takie uzdrowienie procesów gospodarczych, z których równowaga na odcinku emisji wypływałaby niejako sama przez się. Nie ulega wątpliwości, że właściwe regulowanie obiegu pieniężnego powinno obrać tę drugą drogę. Słaba natosiast strona regulowania obiegu pieniężnego metodami planu kredytowego le-

ży w tym, że bezpośrednia zależność między emisją, kredytami i zasobami pieniężnymi banku występuje dopiero w skali całego banku a nie w działalności poszczególnych oddziałów. Dlatego też plan kredytowy określa tylko limity dla kredytów obrotowych a nie dla zasobów pieniężnych. W przeciwieństwie do tego plan kasowy limituje obroty kasowe w każdym oddziale banku i może przez to regulować emisję w ujęciu terenowym.

Podkreśliliśmy już, że plan kasowy reguluje obieg pieniężny w sposób bardziej bezpośredni w stosunku do środków, jakimi dysponuje plan kredytowy. Byłoby jednak umniejszaniem roli planu kasowego, gdybyśmy ograniczyli arsenał jego środków do zjawisk natury restrykcyjnej. Dzięki planowaniu obrotów gotówkowych, plan kasowy współdziała wydatnie w kontroli najpoważniejszego elementu kosztów produkcji (fundusz płac), nad wydatkami gotówkowymi aparatu państwowego, nad właściwym wykorzystaniem masy towarowej i sprawności jej doprowadzania do konsumenta, jak również na wielu innych odcinkach.

Ponieważ obieg pieniądza gotówkowego odzwierciedlający dochody i wydatki pieniężne ludności, związany jest nierozdzielnie z obiegiem bezgotówkowym wewnątrz gospodarki uspołecznionej oraz ponieważ wskutek tego zarówno plan kredytowy jak i plan kasowy muszą bazować na tych samych założeniach co do dopuszczalnej wielkości emisji, stosownie do założeń narodowego planu gospodarczego, jak również muszą wzajemnie się uzupełniać w zakresie kontroli procesów gospodarczych, dlatego też dopiero ścisłe metodyczne i ekonomiczne powiązanie planu kredytowego z planem kasowym może nadać tym planom pełną treść i pełną operatywność w oddziaływaniu na prawidłowy rozwój finansów socjalistycznych.

Toteż traktowanie planu kredytowego i planu kasowego jako planów odrębnych musiałoby wyświadczyć złą przysługę postulatowi pogłębienia metod planowania na obydwu tych odcinkach. Zarazem jednak wydaje się konieczne obalenie przekonania, że emisję w planie kredytowym wstawia się z planu kasowego. Powinna ona wypływać zarówno z projektu planu kredytowego jak i z projektu planu kasowego. Jeśli w projektach tych występuje rozbieżność w założeniach co do wielkości emisji, wówczas rozbieżności te powinny być usunięte przez ponowne przeanalizowanie poszczególnych pozycji planu kredytowego i planu kasowego. Następnym zadaniem powinno być porównanie, czy wypływająca ze zbiorczego planu kredytowego i kasowego emisja nie odbiega od dyrektyw Rządu, opartych na założeniach narodowego planu gospodarczego. Jeśli wynik emisyjny z projektów planów kredytowego i kasowego jest niekorzystny w stosunku do założeń planu gospodarczego, wówczas konieczne jest zwiększenie czynników mobilizujących jednocześnie w planie kredytowym i w planie kasowym, lub spowodowanie nawet zarządzeń władz gospodarczych w sprawie obniżki kosztów/ zwiększenia produkcji towarów konsumcyjnych, zmniejszenia zapasów itp. — w zależności od przyczyn powodujących w projektach planu kredytowego i kasowego niekorzystny rezultat w zakresie emisji. Zupełnie niesłuszna wydaje się przeto teza narzucania planowi kredytowemu emisji z planu kasowego. Osłabiałoby to dokładność planowania kredytowego i utrudniało zarazem wykrycie ewentualnych błędów w planowaniu kasowym. Można natomiast mówić o narzuceniu zarówno planowi kredytowemu jak i planowi kasowemu — które w ujęciu zbiorczym powinny stanowić jedną całość — takiej emisji, jaka wynika z dyrektyw Rządu na dany kwartał. Innymi słowy w projektach obydwu planów emisja powinna być obliczona wspólnie, natomiast w zatwierdzonych już planach nie ma miejsca na pojęcie emisji z planu kredytowego lub emisji z planu kasowego; jest bowiem tylko jedna emisja, taka, jaka dla obydwu tych planów została zatwierdzona przez Rząd[9]).

[9]) Do czasu przedkładania planu kredytowego i planu kasowego na Prezydium Rządu — przez ministra finansów.

STANISŁAW MICHALSKI

STRUKTURA OBIEGU PIENIĘŻNEGO

Wzajemne stosunki między przedsiębiorstwami, następnie między budżetem a przedsiębiorstwami, jak również między budżetem i przedsiębiorstwami a ludnością mają formę pieniężną. Pieniądz działa w tych stosunkach jako instrument, przy pomocy którego realizowane jest prawo wartości, skonkretyzowane w zasadzie rozrachunku gospodarczego oraz w zasadzie wynagrodzenia według pracy. W formie pieniężnej dokonywany jest pierwotny i wtórny podział dochodu narodowego, w rezultacie którego ustalona zostaje m. in. ta część dochodu narodowego, która jest rozdzielana indywidualnie między ludność w formie dochodów pieniężnych.

Wzajemne stosunki między budżetem, jako głównym instrumentem podziału dochodu narodowego, a przedsiębiorstwami oraz wzajemne stosunki pomiędzy przedsiębiorstwami rozwijają się w oparciu o bezgotówkowe rozliczenia, skoncentrowane w banku. System tych rozliczeń w powiązaniu z obowiązkiem ciążącym na jednostkach gospodarczych, budżetowych i organizacjach społecznych, kierowania do banku wszystkich wolnych środków pieniężnych stwarza warunki kontroli finansowej, wykonywanej przez bank, jak również poprzez plan kredytowy pozwala na racjonalne wykorzystanie tych środków dla potrzeb gospodarstwa.

Stosunki między budżetem i przedsiębiorstwami z jednej strony a ludnością ze strony drugiej rozwijają się w formie pieniądza gotówkowego Pomocniczo z tej formy rozrachunków pieniężnych korzystają również jednostki gospodarcze, budżetowe i społeczne we wzajemnych stosunkach, w granicach, w jakich jest to uzasadnione względami technicznymi (regulowanie drobnych należności).

Źródłem dochodów pieniężnych ludności są przede wszystkim płace pracowników i robotników zatrudnionych w przedsiębiorstwach i jednostkach budżetowych, następnie dochody ludności rolniczej z tytułu sprzedaży artykułów produkcji gospodarstw chłopskich oraz zarobków członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych wreszcie różne formy wypłat dla ludności z budżetu, jak emerytury, zasiłki, stypendia. Wpływy gotówkwe przedsiębiorstw od ludności pochodzą przede wszystkim ze sprzedaży towarów i usług. W ten ostatni sposób pracujący realizują swój udział w wynikach produkcji, wyznaczony im w formie indywidualnych dochodów pieniężnych. W stosunkach z budżetem świadczenia pieniężne ludności mają głównie charakter finansowy (podatki i inne pokrewne świadczenia, pożyczki), w mniejszym stopniu charakter wymiennego ekwiwalentu za usługi jednostek budżetowych.

Ogół stosunków pieniężnych tak między jednostkami gospodarki uspołecznionej, jak i budżetem a tymi jednostkami, jak również między budżetem i jednostkami gospodarki uspołecznionej a ludnością kształtuje się w ramach planowych założeń co do wielkości i kierunków produkcji, wielkości i struktury kosztów, a wreszcie wielkości akumulacji wytwarzanej w produkcji materialnej i rozdziału tej akumulacji między inwestycje, powiększenie środków obrotowych jednostek gospodarczych oraz zbiorowe potrzeby społeczeństwa.

Najogólniej biorąc. stosunki między przedsiębiorstwami wyrażają ciągły obieg wyników produkcji społecznej; kierowany on jest planowo dwoma głównymi strumieniami: na potrzeby produkcyjne i inwestycyjne gospodarstwa i na potrzeby konsumcji, tak indywidualnej, jak i zbiorowej. Natomiast stosunki między jednostkami gospodarki uspołecznionej a budżetem są wyrazem funkcji budżetu jako podstawowego instrumentu ostatecznego podziału dochodu narodowego. Budżet zbiera nadwyżki przedsiębiorstw (zyski, podatek obrotowy i od operacji nietowarowych, saldo różnic cen wyrównawczych, nadwyżki środków obrotowych). Nadwyżki te, uzupełnione środkami przejętymi przez budżet od ludności (podatki, pożyczki), podlegają planowemu rozdziałowi między inwestycje, uzupełnienie środków obrotowych gospodarstwa oraz potrzeby zbiorowe (kultura, ochrona zdrowia, administracja). Stosunki między jednostkami gospo-

darki uspołecznionej a ludnością określone są z jednej strony przez plany produkcji i stanowiące składnik tych planów — plany zatrudnienia i płac, a z drugiej — przez plany obrotu towarowego w zakresie towarów przeznaczonych do indywidualnej konsumcji.

Z kolei stosunki między budżetem a ludnością wyznaczone są przez wspomniane już obciążenia finansowe ludności, z drugiej zaś strony przez plan zatrudnienia i płac w jednostkach budżetowych, a następnie przez wielorakie świadczenia finansowe państwa na rzecz ludności, jak emerytury, zasiłki, renty, stypendia, nagrody dla pracowników z dziedziny twórczości naukowej literackiej itp.

Ostateczne dochody pieniężne ludności, określone w wyniku pierwotnego i wtórnego rozdziału dochodu narodowego, a więc zarówno t. zw. dochody pierwotne (tj. pracowników zatrudnionych w produkcji materiałowej), jak t. zw. dochody pochodne (tj. pracowników zatrudnionych w gałęziach działalności pozagospodarczej, czyli w administracji w najszerszym tego słowa znaczeniu) odpowiadają tej części dochodu narodowego, którą plan państwowy wydziela na spożycie indywidualne. Spożycie indywidualne łącznie z zaopatrzeniem materiałowym działalności pozagospodarczej stanowi razem fundusz spożycia. Podział dochodu narodowego na spożycie i akumulację, wyrażającą się w przyroście środków trwałych gospodarstwa i zapasów, opiera się o zasadę reprodukcji rozszerzonej — podstawowego prawa gospodarki socjalistycznej.

Ogół stosunków pieniężnych stanowi zatem jednolity, silnie spojony system, służąc w swej całości jako narzędzie ewidencji, a zarazem jako instrument kierownictwa i kontroli w stosunku do planów produkcji, narzędzie planowego podziału i obiegu produktu społecznego oraz rozdziału dochodu narodowego. Celom tym służy zarówno system rozliczeń bezgotówkowych jak i właściwy obieg pieniężny, obieg gotówkowy.

„Bez względu na zachodzące między nimi różnice, obrót bezgotówkowy i obrót gotówkowy tworzą jedną organiczną całość: obrót pieniężny, który obsługuje płace za pracę, ruch produktu społecznego oraz rozdział akumulacji w procesie rozszerzonej reprodukcji socjalistycznej. Jedność obu tych różnych form obrotu pieniężnego przede wszystkim ujawnia się w ścisłym wzajemnym powiązaniu, w stałym przechodzeniu środków pieniężnych z jednej formy w drugą. Pieniądz gotówkowy, który wpływa do banku z tytułu sprzedaży towarów w obrocie handlowym, służy jako źródło płatności bezgotówkowych, podobnie jak wpływy z obrotu bezgotówkowego mogą stanowić podstawę dla dokonania gotówkowych wypłat z tytułu płacy za pracę. Tak więc obrót bezgotówkowy stanowi szczególną formę wykorzystania pieniędzy, opartą na szerokim rozwoju kredytu w gospodarce socjalistycznej (N. Szabanowa, „Właściwości i zalety radzieckiego systemu rozrachunku bezgotówkowego", tłum. z ros., „Gospodarka Planowa", Nr 6/1951).

Ścisła współzależność pieniądza gotówkowego i systemu rozliczeń bezgotówkowych znajduje swój wyraz w fakcie, że dynamika obiegu pieniężnego jest równocześnie przedmiotem planu kredytowego i planu kasowego.

Plan kasowy jest jakby wykładnikiem działania ogólnogospodarczych planów na obieg pieniężny, konfrontacją a zarazem weryfikacją planów ogólnogospodarczych (łącznie z budżetem) w świetle wymagań polityki pieniężnej państwa. Jest to planowany bilans stosunków pieniężnych między budżetem i gospodarką uspołecznioną a ludnością, w którym głównymi pozycjami są — po jednej stronie — płace, zakupy od rolników i świadczenia finansowe na rzecz ludności, a po stronie drugiej — masa towarowa i usługi postawione do dyspozycji ludności oraz świadczenia finansowe ludności (również gospodarstw chłopskich) na rzecz budżetu.

Dynamika (wzrost lub spadek) obiegu pieniężnego uwarunkowana jest działaniem następujących zasadniczych czynników:

— wzrostem ludności i stanu zatrudnienia, przy niezmiennym poziomie płac; masa pieniądza utrzymywanego przez ludność dla bieżących potrzeb płatniczych, jak i dla akumulacji (tezauryzacji) odpowiednio wówczas wzrośnie;
— wzrostem poziomu płac w wyniku obniżenia kosztów produkcji — należy sądzić, że również w tym wypadku wzrośnie ilość pieniędzy utrzymywanych na potrzeby płatnicze i jako forma indywidualnych, pieniężnych oszczędności; oczywiście wzrost ilości pieniędzy nie musi być bynajmniej równoległy do wzrostu poziomu płac — działać tu będzie m. in. zmiana w strukturze spożycia, wywołana wzrostem płac;
— brakiem równoległości między strumieniem pieniądza — po korekcie dochodów pieniężnych ludności przeprowadzonej środkami finansowymi — a strumieniem masy towa-

rowej, w której dochody pieniężne ludności mogą być realizowane; zagadnienie równoległości obu strumieni należy do centralnych w planowaniu finansowo-gospodarczym.

W gospodarce kapitalistycznej, w której produkcja kształtuje się żywiołowo, brak wspomnianej równoległości wywołuje inflację, lub — jak to eufemistycznie się określa — nadmiar siły nabywczej w pogoni za skąpą ilością towarów. W systemie gospodarki planowej równowagę tę ściśle zapewnia planowanie produkcji i dochodów pieniężnych ludności.

Poza tymi zasadniczymi czynnikami mogą oddziaływać — choć w mniejszym stosunkowo stopniu — zmiany w formie i w trybie dyspozycji pieniężnych, podejmowanych przez ludność oraz w formie indywidualnych oszczędności pieniężnych (zakres korzystania z usług instytucji kredytowych dla obrotu płatniczego, lokowanie oszczędności w tych instytucjach). Tryb dyspozycji pieniężnych oraz intensywność i forma indywidualnych oszczędności określają to, co się nazywa szybkością obiegu pieniężnego. Suma wpłat do kas bankowych podzielona przez średnią obiegu pieniężnego wyraża przeciętną ilość przejść jednostki waluty przez kasy banku; z kolei można wyliczyć, w jakim okresie czasu jednostka waluty powraca do kasy banku.

W planie kredytowym wielkość zmiany obiegu pieniężnego określona jest na podstawie porównania potrzeb kredytowych, wynikających z planów produkcji i wymiany, z wielkością środków pieniężnych, stanowiących pokrycie tych potrzeb. Źródłem tego pokrycia są środki obrotowe przedsiębiorstw, które w ruchu okrężnym przybierają periodycznie formę pieniężną, następnie środki systemu budżetowego, licząc w tym także środki oczekujące zaangażowania w inwestycje, wreszcie środki ludności w formie oszczędności powierzonych właściwym instytucjom.

Jeśli planowane globalne rozszerzenie programu produkcyjnego wymagać będzie odpowiedniego powiększenia środków obrotowych w postaci materiałów produkcyjnych (surowce itp.) oraz robót w toku, ewentualnie również zwiększenia zapasów towarowych, zwiększy to nacisk na bilans bankowy, i to niezależnie od tego, czy dodatkowe środki obrotowe sfinansowane zostaną kredytem bankowym, czy też dotacją budżetową. Zarówno w materiałach produkcyjnych, jak i w robotach w toku i gotowych towarach na składzie krystalizuje się praca ludzka, której wynagrodzeniem są płace. Dodatkowe środki obrotowe, konieczne dla rozszerzenia globalnej produkcji, wywołać zatem muszą — przy niezmiennym poziomie wydajności pracy i szybkości rotacji środków obrotowych — dodatkowe zatrudnienie i zwiększenie globalnego funduszu płac.

W konsekwencji dodatkowemu zapotrzebowaniu na środki obrotowe, wyrażonemu w planie kredytowym, odpowiadać będzie wzrost wypłat na fundusz płac, podlegający ujęciu w planie kasowym. To dodatkowe zapotrzebowanie na środki obrotowe ujawni się bądź przez wzrost stanu kredytów, bądź spadek pozostałości na rachunkach rozliczeniowych lub na rachunkach budżetu w przypadku udzielenia dotacji budżetowej na uzupełnienie środków obrotowych.

Zmiana obiegu pieniężnego może mieć miejsce w opisywanym przykładzie wówczas, gdy dochody ludności powstałe w trakcie produkcji, nie powrócą za pośrednictwem aparatu bankowego, budżetu lub instytucji oszczędnościowych — do banku. Plan kredytowy ujawni to przez wzrost kredytów przy niezmiennym stanie pozostałości na rachunkach rozliczeniowych i budżetowych lub spadek tych ostatnich przy niezmiennym poziomie obliga kredytowego; w planie kasowym — przez brak równoległości w dynamice strony rozchodów i strony przychodów; „osiadanie" pewnej części dodatkowego strumienia pieniądza wywołane będzie wzrostem zapotrzebowania na pieniądz, jako na środek obiegu i płatności oraz indywidualnych oszczędności.

Analogiczna sytuacja będzie mieć miejsce w przypadku wzrostu poziomu płac w wyniku obniżenia kosztów produkcji. Na drodze powrotnej do kas bankowych nie znajdzie się cała dodatkowa masa pieniężna wywołana przez wzrost dochodów pieniężnych ludności — pewna część osiądzie wśród ludności, powiększając jej zapasy gotówkowe tak dla celów płatniczych, jak i oszczędności. Od strony planu kredytowego oznaczać to będzie, że relatywnie wzrost pozostałości na rachunkach rozliczeniowych i budżetowych w wyniku zwiększenia masy towarowej na skutek spadku kosztów produkcji będzie słabszy niż wzrost środków obrotowych, wywołany globalnym zwiększeniem płac. Oczywiście wzrost wydajności pracy z założenia musi wyprzedzać wzrost płac.

W świetle tego co powiedziano jasne jest, dlaczego przywiązuje się taką wagę do sprawy szybkości obiegu środków obrotowych i obniżenia kosztów. Zwolnienie pewnej części środków z procesów produkcji i wymiany przez przyśpieszenie obiegu środków obrotowych czyli przez skrócenie ruchu tych środków od ich postaci pieniężnej poprzez fazę produkcyjną do fazy towarowej, a następnie do realizacji wyników produkcji, obniżenie kosztów, czyli zmniejszenie wielkości środków obrotowych potrzebnych dla wykonania tego samego programu produkcyjnego lub osiągnięcie wyższej produkcji, większej masy towarowej przy tych samych środkach, bądź wreszcie ograniczenie zbędnych zapasów towarowych — wszystko to osłabia nacisk na bilans bankowy. Zjawiska te znajdą swój wyraz w bilansie bankowym przez odpowiedni wzrost pozostałości na rachunkach względnie spadek zadłużenia z tytułu kredytów, wzmacniając trwałość waluty i stwarzając dodatkowe rezerwy gospodarcze.

*

Masa pieniężna rozkłada się na następujące warstwy:

a) zapasy, znajdujące się w kasach bankowych,

b) zapasy gotówki w posiadaniu jednostek gospodarczych, jednostek budżetowych i organizacji społecznych,

c) zapasy gotówki w posiadaniu ludności.

Zapasy gotówki w posiadaniu banków są gospodarczo najzupełniej neutralne. Funkcja ich ma charakter czysto techniczny. Nie oznacza to, by projektowane na wzór Związku Radzieckiego wydzielenie również w naszej organizacji emisji t. zw. kas operacyjnych z ustaloną dla każdej placówki bankowej górną granicą kasy operacyjnej miało tylko i wyłącznie techniczne znaczenie. Nie mając znaczenia gospodarczego w znaczeniu samoistnego oddziaływania na procesy gospodarcze — takie wydzielenie stanowi instrument oddziaływania na aparat bankowy w kierunku stałej troski o prawidłowe, planowe kształtowanie się obiegu pieniężnego. W szczególności wydzielone kasy operacyjne o. zalimitowanej pozostałości usprawniają kontrolę wykonywania planu kasowego.

Zwrócić warto uwagę przy tej okazji na całkowitą odmienność kwalifikacji zapasów gotówkowych w banku kapitalistycznym. Rezerwy płynne (zapasy kasowe + pozostałości na rachunku w instytucji emisyjnej) stanowią w banku kapitalistycznym aktywny czynnik w kształtowaniu jego działalności. Jednym z instrumentów regulowania polityki pieniężno-kredytowej jest — obok manipulowania stopą procentową i papierami wartościowymi — określenie minimalnego poziomu rezerw płynnych w stosunku do pozostałości na rachunkach wkładowych. Podwyższenie tego poziomu ma neutralizować gospodarczą aktywność określonej części tzw. pieniądza bankowego i hamować dalsze jego narastanie, na odwrót — obniżenie — pobudzać życie gospodarcze przez ułatwienia kredytowe. Wszystko to uwarunkowane jest żywiołowością gospodarki kapitalistycznej i ruchami pieniądza w oderwaniu od realnych procesów produkcji i wymiany.

Zapasy gotówkowe drugiej warstwy — w posiadaniu jednostek gospodarczych i budżetowych oraz organizacji gospodarczych — mają ograniczone tylko znaczenie. Po pierwsze z wagi na zakreślenie ich dopuszczalnej wysokości; po drugie z uwagi na zakaz dokonywania z tych zapasów niektórych wypłat (np. na płace).

Najpoważniejsza część masy pieniężnej krąży wśród ludności. W masie tej odróżnić należy środki służące bieżącym potrzebom płatniczym, środki gromadzone przez pewien czas na zakupy np. przedmiotów trwałej konsumcji oraz środki ztezauryzowane. Oblicza się, że zapasy gotówkowe utrzymywane na bieżące potrzeby płatnicze wynoszą około ¼ miesięcznego funduszu płac. Analogiczne zapasy u chłopów stanowią prawdopodobnie wyższy odsetek ich dochodów w związku z tym, że dochody te wpływają do ludności chłopskiej nierównomiernie.

Środki ztezauryzowane obniżają szybkość obiegu pieniądza; zamiana tych środków na wkład w instytucji oszczędnościowej poprawia tę szybkość, przyczyniając się przy tym do lepszego planowania obiegu pieniężnego.

Nie ulega wątpliwości, że do obiegu pieniężnego należy zaliczyć środki znajdujące się w posiadaniu ludności oraz jednostek gospodarczych, budżetowych i społecznych. Przez obieg rozumie się nie fakt fizycznego przejęcia znaku pieniężnego z ręki do ręki, lecz ekonomiczny proces, którego wyrazem jest zmienne uczestniczenie w obrocie pewnej, mniej lub więcej stałej masy znaków pieniężnych. (Liwszyc, Bankowaja Statistika, s. 382). Ze względu na niemożność roz-

graniczenia, do obiegu zalicza się również znaki ztezauryzowane, które gospodarczo nie biorą przecież udziału w obiegu.

Istnieją natomiast różne metody co do kwalifikowania z punktu widzenia obiegu pieniężnego zapasów gotówkowych, znajdujących się w kasach bankowych. W bankowości kapitalistycznej zalicza się zawsze do obiegu pieniężnego pozostałości kasowe znajdujące się we wszystkich bankach — poza bankami emisyjnymi. Wynika to z ustroju tej bankowości, jak i z samoistnej funkcji, jaką odgrywają zapasy gotówkowe łącznie z pozostałościami w instytucji emisyjnej.

Różnie natomiast kwalifikowane są zapasy w instytucjach emisyjnych. Nie jest to sprawa o wyłącznie technicznym znaczeniu. W zależności od tego, czy do obiegu zalicza się zapasy kasowe banków, a banków emisyjnych w szczególności, czy też nie, analiza dynamiki obrotu pieniężnego może prowadzić do odmiennych wniosków.

Różnice wynikają z metody organizacyjno-bilansowego ujęcia emisji. Wiadomo, że w Banku Anglii, obieg wykazywany przez departament emisyjny tego banku, składa się z dwóch mas: bilety w obiegu i bilety w posiadaniu departamentu bankowego tegoż banku. W Stanach Zjednoczonych jako emisję traktuje się przekazanie banknotów do banków rezerwy federalnej. Jednak dla celów statystycznych i analizy gospodarczej wyodrębnia się z obiegu zapasy w posiadaniu banków rezerwy federalnej.

Wspomniany już autor radziecki Liwszyc, autor „Bankowaja Statistika", uzasadnia odmienność sytuacji bankowości kapitalistycznej i bankowości socjalistycznej z punktu widzenia kwalifikowania zapasów gotówkowych w posiadaniu instytucji emisyjnej. Wydzielenie tego zapasu w ogólnej masie obiegu jest w bankowości kapitalistycznej konieczne z uwagi na rozbieżność między zmianami w zapasach kasowych banków emisyjnych a tendencjami gospodarczymi, wyrażonymi w zmianach właściwego obiegu pieniężnego.

W Banku Państwa ZSRR zapasy w kasach operacyjnych są ściśle limitowane — ich suma we wszystkich placówkach bankowych określona jest na wysokości potrzebnej do normalnego zaspokojenia potrzeb gospodarczych. Zmiany w pozostałościach tych kas są jakby amortyzatorami nieznacznych wahań w emisji. Faktycznie zatem obieg pieniężny bilansowany (łącznie z zapasami w kasach operacyjnych) może odbiegać od właściwego obiegu gospodarczego (t. zn. z wyłączeniem pozostałości w kasach operacyjnych). Przy stosunkowo niskim poziomie limitów dla kas operacyjnych wahania te nie posiadają jednak większego znaczenia, nie zniekształcają obrazu obiegu właściwego.

Ze względu na różną funkcję, jaką spełniają zapasy gotówki w kasach banku, od funkcji zapasów znajdujących się w posiadaniu ludności i organizacji gospodarczych, jest rzeczą konieczną utrzymanie rozróżnienia między tymi dwiema warstwami masy pieniężnej.

Wymieniony autor radziecki odróżnia w związku z tym następujące rodzaje masy pieniężnej:

a) **pieniądze w obiegu** — są to znaki pieniężne przekazane do kas instytucji emisyjnej, ściślej mówiąc, do kas operacyjnych tej instytucji (po wydzieleniu zapasu znaków pieniężnych w osobną masę); przesunięcia między kasami operacyjnymi i zapasami znaków pieniężnych określone są ściśle w przepisach o planie kasowym;

b) **pieniądze w obiegu narodowym** — są to pieniądze, które krążą poza kasami instytucji emisyjnej.

W toku dalszej analizy wydziela się jeszcze gotówkową masę pieniężną przez odjęcie banknotów zniszczonych lub bilonu przetopionego oraz masę pieniężną faktycznie obiegającą, po kolejnym odjęciu pieniędzy ztezauryzowanych.

MIROSŁAW ORŁOWSKI

AKUMULACJA SOCJALISTYCZNA

Przez **akumulację socjalistyczną** rozumiemy nagromadzanie wartości materialnych, stanowiących — po zaspokojeniu potrzeb konsumcji indywidualnej i zbiorowej w ramach funduszu spożycia — fundusz będący częścią produktu dodatkowego oraz częścią dochodu narodowego.

W artykule tym zreferujemy poglądy prof. A. J. Pietrowa[1]).

Akumulacja jest nierozerwalnie związana z rozszerzoną reprodukcją. „Marksistowska teoria reprodukcji — mówi Stalin — uczy, że społeczeństwo współczesne nie może rozwijać się nie akumulując z roku na rok, a nie może akumulować bez rozszerzonej z roku na rok reprodukcji".

Akumulacja w kapitalizmie jest rezultatem wzrostu eksploatacji i nędzy mas pracujących i prowadzi do periodycznych kryzysów „nadprodukcji".

Przypomnijmy tu sformułowania Marksa: „Zastosowanie wartości dodatkowej jako kapitału, czyli ponowna przemiana wartości dodatkowej w kapitał nazywa się akumulacją kapitału"[2]). „Żeby akumulować, trzeba część produktu dodatkowego obrócić w kapitał". „Konkretnie rzecz biorąc, akumulacja sprowadza się do reprodukcji kapitału w rozszerzającej się skali"[3]).

W rozdziale XXIII, zatytułowanym „Ogólne prawo akumulacji kapitalistycznej" Marks podkreśla: „im większe jest bogactwo społeczne, im większy funkcjonujący kapitał, im energiczniejszy, im szybszy jest wzrost, im większa więc jest absolutna liczba proletariatu i siła produkcyjna jego pracy — tym większa jest rezerwowa armia przemysłowa... Jest to absolutne, ogólne prawo kapitalistycznej akumulacji"[4]).

„Wszelkie metody wytwarzania wartości dodatkowej są zarazem metodami akumulacji i odwrotnie wszelki wzrost akumulacji staje się środkiem rozwijania tych metod".

Wynika stąd, że „w miarę akumulacji kapitału sytuacja robotnika, bez względu na to, czy płaca jego jest wysoka, czy niska, musi się pogarszać. Wreszcie prawo, które wciąż utrzymuje równowagę między względnym przeludnieniem, czyli rezerwową armią przemysłową, a rozmiarami i energią akumulacji, przykuwa robotnika do kapitału mocniej niż łańcuchy Hefajstosa przykuły Prometeusza do skały. Wymaga ono akumulacji nędzy odpowiadającej akumulacji kapitału"[5]).

W socjalizmie akumulacja — jak to podkreśla prof. A. J. Pietrow — następuje równolegle z nieustannym wzrostem poziomu życia mas pracujących, a jednocześnie stwarza przesłanki materialne dla dalszego powiększania dobrobytu społeczeństwa, dla szybkiego tempa rozwoju ekonomicznego i stopniowego przechodzenia, jak to już ma miejsce w ZSRR, do wyższej fazy komunizmu. Wyższość systemu socjalistycznej gospodarki zapewnia rozwijanie problemu akumulacji znacznej części dochodu narodowego już w pierwszym okresie budowy socjalizmu.

Realizacja jednego z praw ekonomicznych socjalizmu, a mianowicie prawa uprzemysłowienia socjalistycznego, zapewnia ogromny wzrost źródeł akumulacji w gospodarstwie socjalistycznym, wzrost możliwy w takim tempie jak to obserwujemy w Związku Radzieckim.

Akumulacja, jak zauważyliśmy już, jest częścią produktu dodatkowego gospodarstwa socjalistycznego. Produkt dodatkowy gospodarstwa socjalistycznego różni się w sposób zasadniczy od wartości dodatkowej gospodarstwa kapitalistycznego; różnica ta wyraża się między innymi również w sposobie kształtowania się, w charakterze ruchu produktu dodatkowego.

Wzrost wartości dodatkowej w kapitalizmie wyraża zmniejszenie czasu niezbędnego, a powiększenie czasu pracy dodatkowej, tj. wyraża wzrost eksploatacji pracujących. Wzrost wy-

[1]) A. J. Pietrow: Niekatoryje waprosy analiza istocznikow nakaplenija w ZSRR, Moskwa, 1950 r.

[2]) Karol Marks: Kapitał, tom I, Warszawa, 1950 r., str. 624.

[3]) Tamże, str. 626.

[4]) Karol Marks: Kapitał, tom I. Warszawa, 1950 r., str. 695—697.

[5]) Tamże, str. 625.

dajności pracy powoduje w tym ustroju obniżanie wartości siły roboczej, wskutek czego przyczynia się do powiększenia masy oraz wielkości wartości dodatkowej i jednocześnie do pogorszenia położenia klasy robotniczej. Akumulacja kapitału w tym systemie stwarza zbędne siły robocze i prowadzi do absolutnego i stosunkowego zubożenia mas pracujących. „W miarę tego jak kapitał akumuluje się, położenie robotnika pogarsza się niezależnie od tego jakby nie była wysoka czy niska jego płaca" — powiada Marks[6]).

W socjalizmie zasada opłaty pracy odpowiednio do ilości i jakości pracy prowadzi do nieprzerwanego wzrostu funduszu płac, gdyż rezultaty zaoszczędzenia pracy społecznej w postaci zwiększenia jej wydajności albo bezpośrednio powiększają fundusz spożycia albo warunkują możliwości powiększenia go w ostatecznym wyniku, ponieważ akumulacja w socjalizmie jest przesłanką zwiększenia produkcji, w tym również i produkcji przedmiotów konsumcji.

Źródłem wzrostu akumulacji jest powiększenie absolutnej wielkości produkcji, co znów jest uwarunkowane wzrostem wydajności pracy. W ten sposób w warunkach gospodarki socjalistycznej nieprzerwanie powiększa się ilość wszystkich produkowanych dóbr materialnych, zarówno ilość dóbr materialnych stanowiących fundusz akumulacji jak i fundusz spożycia. Udział powyższych funduszów w całości dochodu narodowego jest zmienny, w zależności od zadań ustalonych w odnośnym narodowym planie gospodarczym, i w zależności od warunków odnośnego okresu. W Związku Radzieckim udział funduszu spożycia w dochodzie narodowym w powojennej pięciolatce był ustalony na r. 1950 w wysokości 73%.

Ważnym momentem w rozpatrywanym zagadnieniu jest stosunek funduszu spożycia do funduszu akumulacji z punktu widzenia stosunku niezbędnego i dodatkowego czasu pracy. W gałęziach gospodarki bowiem, w których wytwarzane są środki produkcji, a więc elementy właściwej akumulacji, w celu szybszego wzrostu wydajności pracy — wzrost wielkości i udział akumulacji może towarzyszyć stosunkowemu zmniejszeniu czasu pracy wydatkowanej na akumulację, albo też wzrost akumulacji może mieć miejsce bez powiększenia udziału powyższego czasu pracy. W ten sposób, w przeciwieństwie do kapitalizmu, wzrost wydajności pracy w socjalizmie pozwala nieprzerwanie powiększać masę produktów stanowiących fundusz spożycia pracujących. Jednocześnie odpada również i prawo zwiększenia udziału czasu dodatkowego ponieważ wzrost absolutnej wielkości akumulacji zapewniony jest podwyższeniem wydajności pracy. Wobec nieograniczonych możliwości rozwoju produkcji w socjalizmie, nie znającym ani okresów stagnacji, ani kryzysów, możliwości podwyższenia wydajności pracy są również nieograniczone. Zresztą pamiętajmy, że wzrost wydajności pracy ujawnia całkowitą efektywność tylko w warunkach wzrostu produkcji.

Produkcja kapitalistyczna, która ma na celu nie powiększanie wytwórczości, lecz powiększanie wartości dodatkowej szczególnie jaskrawo wyraża się w polityce kapitału monopolistycznego nie jest bowiem w stanie zrealizować produktu pełnej efektywności powiększania wydajności pracy.

Sprzeczność między wartością i wartością użytkową, jaka powstaje przy istniejących dysproporcjach między poszczególnymi gałęziami gospodarstwa kapitalistycznego z jednej strony i przy wzroście wydajności pracy z drugiej strony — w warunkach socjalizmu odpada, gdyż planowanie reprodukcji bezpośrednio ustala niezbędną ilość dóbr materialnych.

Przechodząc do szczegółowego omówienia źródeł wzrostu akumulacji w socjalizmie, a jednocześnie i źródeł całego produktu dodatkowego, trzeba przede wszystkim podkreślić, że głównym źródłem jest *nieustanne podwyższanie wydajności pracy* w szerokim tego słowa znaczeniu i powiększanie ilości wkładanej pracy. Wzrastające znaczenie czynnika wydajności pracy wyjaśnia cytowany prof. Pietrow następującym przykładem. Za okres pierwszej pięciolatki wskaźnik globalnej produkcji przemysłowej w ZSRR wyniósł w r. 1932 — 2,19 (w stosunku do 1938 r.), a wskaźnik wydajności pracy 1,41; w drugiej pięciolatce wskaźnik produkcji wyniósł 2,21, a wskaźnik wydajności pracy 1,81; w trzeciej (za okres 1938—40) przy półtorakrotnym zwiększeniu produkcji wydajność pracy wzrosła w tym okresie o 30%.

W planie powojennej pięciolatki wzrost produkcji przemysłowej był ustalony na 48%

[6]) Tamże, str. 664.

w stosunku do 1940 r., a zwiększenie wydajności pracy na 36% tzn., że ponad 80% przyrostu produkcji opierało się na powiększeniu wydajności pracy, a jedynie około 20% na wzroście liczebności zatrudnionych.

Powyższe dane charakteryzują wzrost wydajności pracy żywej. Jeżeli uwzględnić przy tym zaoszczędzenie środków produkcji, wówczas znaczenie powiększenia wydajności pracy w ogólności jeszcze bardziej wzrośnie.

Marks, wskazując na znaczenie wydajności pracy, dla rozszerzonej reprodukcji, pisał: „... w zależności od rozwoju wydajności pracy, praca dodatkowa może być duża przy niewielkiej ogólnej długości (czasu trwania) dnia roboczego...“[7]) oraz, że „faktycznie bogactwo społeczeństwa i możliwość stałego rozszerzenia procesu jego reprodukcji zależy nie od czasu trwania pracy dodatkowej, lecz od jej wydajności i od większej lub mniejszej obfitości tych warunków produkcji, przy których ona ma miejsce“ [8]).

W socjalizmie prawo zwiększającej się wydajności pracy działa na bazie planowej walki o oszczędność pracy wszelkich jej rodzajów, ponieważ system oszczędności jest metodą socjalistycznego prowadzenia gospodarstwa.

W tym zakresie ważnymi czynnikami oszczędności są:

a) planowe wprowadzanie średnio - progresywnych norm wykorzystania surowca, materiałów, instalacji;
b) mechanizacja pracy; wprowadzanie przodującej techniki i wszelkich zdobyczy naukowych w dziedzinie produkcji;
c) szerokie wykorzystanie zasobów naturalnych i sił przyczyniających się do podniesienia wydajności przyrody.

Tak gigantyczne prace jak prace podejmowane w ZSRR w zakresie zrealizowania stalinowskiego planu przeobrażenia przyrody i wykorzystania bogactw naturalnych możliwe są tylko w kraju socjalistycznym; z drugiej strony rezultaty tych robót dadzą wielki pożytek w postaci taniej energii elektrycznej w dużej ilości, w postaci znacznego powiększenia urodzajności i produktywności hodowli itd. Twórcza działalność pracujących, powszechnie rozwijające się współzawodnictwo socjalistyczne i jego wyższa forma, ruch stachanowski, zapewniają w ZSRR nieprzerwane posuwanie się naprzód, nieprzerwane podwyższanie wydajności pracy i powiększanie nowych źródeł akumulacji socjalistycznej. Wreszcie, sama organizacja gospodarstwa socjalistycznego w ogólności jest ważnym czynnikiem oszczędności pracy społecznej.

W społeczeństwie kapitalistycznym przy istnieniu oszczędności w poszczególnym przedsiębiorstwie, w ogólności ma miejsce „bezmierne marnotrawstwo społecznych środków produkcji i sił roboczych“ [9]).

Racjonalna uprawa ziemi (rolnictwo) i właściwe wykorzystywanie bagactw naturalnych możliwe jest tylko w socjalizmie.

„Produkcja kapitalistyczna rozwija technikę i społeczny proces produkcji w ten sposób, że jednocześnie podrywa i niszczy źródła wszelkiego bogactwa: ziemię i robotnika“ [10]).

W okresie imperializmu szczególnie ostro przejawiają się wszystkie sprzeczności kapitalizmu; monopole sztucznie powstrzymują postęp techniczny; procent ludności produkcyjnej obniża się. W konsekwencji stosunkowo zmniejsza się wkład pracy w produkcję i tym samym zatrzymuje się i wzrost produkcji. Tak np. w Stanach Zjednoczonych z ogólnej liczby ludności było zatrudnionych w przemyśle i transporcie: w r. 1920 — 68%, a w r. 1930 — 61%; w Anglii z ogólnej liczby ludności było zatrudnionych w przemyśle i transporcie w r. 1921 — 61,2%, a w r. 1931 — 58,6%.

Źródła oszczędności pracy społecznej w gospodarstwie socjalistycznym są rozmaite, ale w ostatecznym wyniku wszelka oszczędność (z wyjątkiem specjalnych jej rodzajów) jest rezultatem podwyższenia wydajności pracy żywej, wyrażającym się w dodatkowym przyroście dóbr materialnych w porównaniu z poziomem wydajności i zakresem produkcji roku wyjściowego (przyjmowanego za podstawę). Wzrost wydajności pracy może wyrazić się także jako stosunkowe zaoszczędzenie czasu roboczego, tj. jako suma czasu roboczego, jaka byłaby potrzebna dodatkowo dla danej wielkości produkcji, jeżeliby nie nastąpił wzrost wydajności pracy.

Oszczędność w rozchodowaniu surowca, paliwa i innych środków produkcji rozpatrywana z punktu widzenia przedsiębiorstwa jest

[7]) K. Marks: Kapitał, t. III. Część 2-ga, str. 357, wyd. ros.
[8]) Tamże.

[9]) K. Marks: Kapitał, tom I., str. 532.
[10]) Tamże.

oszczędnością pracy społecznej; z punktu widzenia całego gospodarstwa narodowego — jest to oszczędność czasu roboczego w danym okresie, tak, jak wartość towaru jest zawsze wartością jego reprodukcji. W konsekwencji zmniejszenie norm rozchodów surowca, paliwa i innych środków produkcji stanowi stosunkowe zmniejszenie wydatku pracy wkładanej w reprodukcję środków produkcji.

W konkretnych obliczeniach wzrostu produkcji i wydajności pracy w wartości pieniężnej po cenach stałych — oszczędność środków produkcji wyraża się w zmniejszeniu udziału przeniesionej [11]) wartości i odpowiednio w zwiększeniu udziału produkcji czystej.

Załóżmy, że w wyjściowym roku (przyjmowanym za podstawę) wielkość i struktura produkcji wyrażała się następującymi danymi: 2000 C + 2000 (V + M) [12]) = 4000; załóżmy dalej wzrost produkcji o 25% i zmniejszenie przy tym norm rozchodowania środków produkcji o 4%. Wtedy będziemy mieli w następnym roku: 2400 C + 2600 (V + M) = 5000 (w cenach roku wyjściowego). Jeżeli nie byłoby oszczędności środków produkcji, wówczas byłoby: 2500 C + 2500 (V + M) = 5000. Wynik jest następujący: oszczędność pracy w środkach produkcji w kwocie 100 — powiększyła czystą produkcję, a w konsekwencji powiększyła fundusz akumulacji.

W warunkach reprodukcji socjalistycznej oszczędność środków produkcji, będąc jak gdyby dodatkowym zasobem pociąga za sobą wzrost wielkości produkcji albo w drodze powiększenia ilości włożonej pracy albo w drodze podwyższenia jej wydajności (przy czym rozszerzenie produkcji niekoniecznie musi mieć miejsce w tej samej gałęzi wytwórczości, w jakiej nastąpiło zaoszczędzenie środków produkcji). Rzeczowo oszczędność w środkach produkcji nie zawsze znajduje swój wyraz w tychże samych środkach produkcji. W gospodarce socjalistycznej zawczasu planuje się odpowiedni podział pracy i kierunek oszczędności w tych lub innych gałęziach, stosownie do ogólnego planu reprodukcji.

Znaczenie oszczędności środków produkcji w ogólnym wyniku podwyższenia wydajności pracy (żywej i uprzedmiotowionej) zależy od udziału przeniesionej wartości w ogólnej wartości produktu. Jeżeli w skali całego gospodarstwa narodowego przyjąć udział przeniesionej wartości na około 50% ogólnej wartości produktu społecznego, to jeden procent oszczędności środków produkcji odpowiada podwyższeniu wydajności pracy również o jeden procent. Oszczędność środków produkcji w zakresie środków trwałych zazwyczaj wyraża się w postaci stosunkowego zmniejszenia amortyzacji.

Oszczędność na amortyzacji, będąc nieznaczną częścią całej oszczędności środków produkcji, jest wskaźnikiem lepszego wykorzystania środków trwałych. Lepsze wykorzystanie tych środków jest jak gdyby powiększeniem istniejących funduszów i w tym sensie może być wyrażone w pewnej kwocie oszczędności w inwestycjach (nakładach inwestycyjnych).

Wobec dużego znaczenia tego rodzaju oszczędności należy postulat obniżenia kosztów uzupełniać wiążącym się z nim postulatem lepszego wykorzystania środków trwałych.

Wydajność pracy bezpośredniej mierzymy wzrostem ogólnej produkcji na jednostkę czasu roboczego; wzrost wydajności pracy żywej wyraża się także w powiększeniu produkcji czystej (w fizycznym jej rozmiarze). Podobnie jak na powiększenie czystej produkcji ma wpływ także oszczędność środków produkcji, tak też i ogólnym wskaźnikiem wzrostu wydajności pracy i oszczędności jest powiększenie czystej produkcji na jednego robotnika, a w skali całego gospodarstwa narodowego — powiększenie dochodu narodowego na jednego robotnika; ogólną sumę oszczędności, jako dodatkowych zasobów uzupełniających określamy jako wytworzoną dodatkową czystą produkcję na jednego robotnika pomnożoną przez ilość robotników.

Powiększenie czystej produkcji na jednego robotnika wyraża wszelkie rodzaje i formy podwyższenia wydajności pracy, oszczędności w nakładzie pracy w produkcji, transporcie i obiegu, w nakładach na środki produkcji i w nakładach bezpośredniej pracy żywej. Np. przyspieszenie szybkości obiegu środków w tym rozmiarze, w jakim wyraża ono skrócenie czasu produkcji i współdziała z nim, a dalej skrócenie przewozu i obiegu w ogólności — ozna-

---

[11]) W procesie produkcji siła robocza przenosi na nowy produkt wartość surowca, materiałów pomocniczych i amortyzacji urządzeń. Wartość tę nazywamy wartością przeniesioną.

[12]) C = wartość przeniesiona.
V = siła robocza.
M = wartość dodatkowa.

cza podwyższenie wydajności pracy zarówno w zakresie pracy uprzedmiotowionej jak i żywej.

Przyspieszenie szybkości obiegu środków we wszelkich okolicznościach zaoszczędza wydatki na tworzenie zapasów towarów i na pracę przechowywania zapasów. Przy znacznym przyspieszeniu obrotu lub przy zaistnieniu nadmiernych środków obrotowych może mieć miejsce faktyczne uwalnianie (wyswabadzanie) dóbr materialnych i uzupełnianie funduszu akumulacji). Jednakże zasobów powyższych nie możemy zaliczyć do wytworzonej produkcji czystej danego roku.

Wielkość i dynamika produktu dodatkowego i akumulacji (jeżeli umownie założyć jako stały stosunek produktu dodatkowego i akumulacji) zależą od wielkości i dynamiki płac. Obniżenie stosunkowego poziomu wydatków na płace robocze lub obniżenie udziału płacy roboczej w jednostce produkcji — stanowi oszczędność powiększającą produkt dodatkowy i akumulację. Analiza kosztów w praktyce ogranicza się do określenia wysokości oszczędności na płacach za pracę stosownie do danej wielkości produkcji. Otrzymana w ten sposób absolutna wielkość oszczędności (w jej wyrazie pieniężnym) nie jest przy tym pełna, ponieważ akumulacja wzrasta nie tylko wskutek oszczędności na płacach roboczych ale i w rezultacie wzrostu całej czystej produkcji. Jeżeli bowiem np. w roku przyjmowanym za podstawę było 40 C + 40 V + 20 M = 100; w rezultacie wzrostu wydajności pracy żywej i oszczędności w środkach produkcji przy tych samych wydatkach otrzymujemy wzrost fizycznej wielkości produkcji o 25%; a więc mamy: 40 C + 40 V + 45 M = 125. Produkt dodatkowy zwiększył się o 25 jednostek. Przy zwykłym obliczeniu oszczędności na skutek obniżenia kosztów otrzymamy: (50 C + 50 V) — (40 C + 40 V) = 20 jednostek, tzn. o 5 jednostek mniej niż faktyczna wielkość przyrostu akumulacji, która w naszym przykładzie całkowicie jest określona podwyższeniem wydajności całej pracy uprzedmiotowionej.

ROZRACHUNKI MIĘDZYNARODOWE I STOSUNKI KREDYTOWE ZSRR Z PAŃSTWAMI ZAGRANICZNYMI*)

KURS RUBLA I BILANS PŁATNICZY ZSRR

W związku z tym, że stosunki ekonomiczne ZSRR z innymi krajami są realizowane przez państwo na podstawie monopolu handlu zagranicznego, podstawowa masa walut obcych, wpływających do ZSRR i rozchodowanych w ZSRR jest w dyspozycji państwa radzieckiego jako podmiotu gospodarowania.

W Związku Radzieckim nie ma wskutek tego jakichkolwiek podstaw dla istnienia rynku walutowego, na którym kształtowałby się w wyniku podaży i popytu kurs rubla w stosunku do walut obcych. Kurs walutowy rubla nie może również ustalać się na rynkach zagranicznych ponieważ pieniądz radziecki nie ma obiegu za granicą.

W konsekwencji państwowego monopolu walutowego kursy walut obcych są ustalane przez Bank Państwa ZSRR na podstawie określanego przez rząd kursu rozliczeniowego, czyli parytetu rubla. Parytet ten jest ustalany i zmieniany świadomie, wychodząc z przesłanek gospodarczych w interesie ekonomiki socjalistycznej. W związku z likwidacją w końcu 1935 r. „Torgsina" zezwolono Bankowi Państwa, w celu rozwoju turystyki w ZSRR i przyciągnięcia walut obcych, dokonywać wymianę walut obcych na czerwońca, wychodząc z kursu 1 rubel = 3 frankom francuskim, z odpowiednim przeliczeniem dla innych walut[1]).

Ten stosunek rozliczeniowy do walut obcych został następnie rozszerzony z dniem 1 kwietnia 1936 r. na wszystkie rozrachunki organizacyj eksportowych i importowych, a także na wszystkie inne operacje walutowe[2]).

Przeprowadzona we Francji 1. X. 1936 r. dewaluacja franka, średnio około 30%, spowodowała konieczność zmiany stosunku rubla do fran-

*) Stenogram z wykładów prof. Smirnowa. Patrz nr 7/1951 „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego".

[1]) Por. rozporządzenie Rady Komisarzy Ludowych z 14 listopada 1935 r. o likwidacji Wszechzwiązkowego Zjednoczenia „Torgsin".

[2]) Por. rozporządzenie Rady Komisarzy Ludowych z 29 lutego 1936 r. o trybie rozliczeń z tytułu handlu zagranicznego i innych operacyj walutowych.

ka francuskiego. Celem zachowania ustalonego z dniem 1 kwietnia 1936 r. parytetu rubla, rubel został przyrównany zamiast do 3 (jak dotychczas) — do 4,25 franka francuskiego. Potem jak frank francuski stracił w połowie 1937 r. bezpośredni związek z określoną ilością złota, kurs rozliczeniowy rubla został ustalony (z dniem 19 lipca 1937 r.) w postaci stosunku jego do dolara, 1 dolar = 5 rublom 30 kopiejkom.

Pieniądz radziecki, w przeciwstawieniu do walut kapitalistycznych, jest rzeczywiście stały, a z drugiej strony, obniżenie kursu walut krajów kapitalistycznych doprowadziło do tego, że siła nabywcza rubla była powyżej jego kursu oficjalnego. W związku z tym, rząd radziecki uznał za niezbędne podwyższyć oficjalny kurs rubla z tym, że od dnia 1 marca 1950 r. kurs rubla oblicza się nie na bazie amerykańskiego dolara, jak to ustalono w lipcu 1937 r. lecz na bardziej stałej bazie złota, zgodnie z zawartością złota w rublu.

Doniosła ta zmiana została dokonana uchwałą Rady Ministrów ZSRR, która postanowiła zaprzestać z dniem 1 marca 1950 r. określania kursu rubla w stosunku do walut zagranicznych, na bazie dolara i przeprowadzić go na bardziej stałą, złotą podstawę, zgodnie z zawartością złota w rublu. Zawartość złota w rublu określono na 0,2222 grama czystego złota.

Wychodząc z tej zawartości złota z dniem 1 marca 1950 r. kurs rubla został znacznie podwyższony w stosunku do zdeprecjonowanego dolara amerykańskiego i angielskiego funta szterlinga. Zamiast istniejącego dotychczas kursu 5 rb. 30 kop. za amerykański dolar ustalono kurs 4 rb., a w stosunku do funta szterlinga ustalono kurs 11 rb. 20 kop. za jeden funt, zamiast istniejącego uprzednio 14 rb., 84 kop. Kurs amerykańskiego dolara został obniżony o 1 rb. 30 kop., a kurs funta szterlinga o 3 rb. 64 kop. Odpowiednio zmieniono kurs również i innych walut zagranicznych.

Kursy walut zagranicznych są ustalane i publikowane przez Departament Operacyj Zagranicznych Banku Państwa ZSRR.

Notowanie walut zagranicznych prowadzi Bank Państwa na podstawie powyższego parytetu rubla.

Według kursów publikowanych w biuletynie kursów Banku Państwa ma miejsce przeliczanie waluty obcej na ruble w rozrachunkach eksportowych i importowych organizacyj handlu zagranicznego, a także z tytułu wszelkich innych płatności i wpływów w obcej walucie. Według tych samych kursów waluta obca jest przeliczana na ruble we wszelkich bilansach rachunkowości i sprawozdawczości tak samego Banku Państwa jak i wszelkich innych instytucyj państwowych i przedsiębiorstw socjalistycznych.

W konsekwencji, właściwych ekonomice socjalistycznej prawidłowości, kurs rozliczeniowy rubla ma w Związku Radzieckim inną treść ekonomiczną, niż kurs walutowy w krajach kapitalistycznych. W kapitalizmie istnieje określona wzajemna zależność między kursem walut i cenami towarów. Zmiana cen towarów, kształtujących się żywiołowo na rynku, powoduje poprzez handel zagraniczny i bilans płatniczy kraju odpowiednie zmiany kursu walutowego, a z drugiej strony zmiany kursu walutowego oddziałują ze swej strony na ceny towarów.

Dzięki zwycięstwu socjalizmu w ZSRR zależność między cenami towarów i kursem walut została przezwyciężona i usunięta. Planowe prowadzenie gospodarstwa i państwowy monopol handlu zagranicznego zapewniają niezależność kształtowania cen w ekonomice socjalistycznej ZSRR, niezależność od wpływu cyklicznych i koniunkturalnych wahań cen towarowych na światowych rynkach kapitalistycznych.

Towary zagraniczne, jakie znajdują się w kanałach handlu radzieckiego, podporządkowane są tym samym prawom kształtowania cen, jakie obowiązują w ZSRR w stosunku do analogicznych towarów pochodzenia krajowego.

Zmiany cen na radzieckie towary eksportowe i importowe na rynkach zagranicznych, podobnie jak i zmiany państwowych cen planowych wewnątrz ZSRR, nie są czynnikiem, który powodowałby konieczność zmian kursu rozliczeniowego (parytetu) rubla.

Tak więc parokrotne już obniżenie cen na towary masowego spożycia miało miejsce przy niezmienności obowiązującego rozliczeniowego kursu rubla. Jak powiedziano w Rozporządzeniu Rady Ministrów ZSRR i Centralnego Komitetu WKP((b) z 1. III. 1939 r., w rezultacie tego zniżenia cen „znacznie powiększa się zdolność nabywcza rubla i podwyższa kurs rubla w porównaniu z kursem walut obcych"[3]). W rozporządzeniu tym podkreśla się fakt podwyższenia zdolności nabywczej rubla, w stosunku do towarów masowego spożycia, tj. podwyższenie realnego kursu rubla w porównaniu ze zdolnością nabywczą walut obcych.

---

[3]) Por. „Prawda", z 1. III. 1949 r.

Jak wiadomo we wszystkich krajach kapitalistycznych po wojnie miało miejsce podwyższenie cen towarów, zwłaszcza cen towarów szerokiego spożycia. W rezultacie tego stanu rzeczy wartość walut kapitalistycznych w stosunku do towarów silnie obniżyła się, co doprowadziło do poważnego obniżenia płac roboczych i pogorszenia sytuacji materialnej szerokich mas pracujących.

Zmiany kursu rozliczeniowego (parytetu) rubla nie dotyczą stosunków rozrachunkowych Związku Radzieckiego z państwami zagranicznymi z tytułu handlu zagranicznego i związanych z nim operacyj. Rozrachunki te są przeprowadzane bądź to w obcej walucie, lub, jeżeli są prowadzone w walucie radzieckiej, jak ma to miejsce w clearingu z niektórymi krajami demokracji ludowej, wówczas rubel występuje tu nie jako wewnętrzny pieniądz radziecki, lecz jako jednostka rozrachunkowa w clearingu, reprezentująca w rozrachunkach zagranicznych określoną ilość złota.

Znaczenie kursu rozliczeniowego rubla wewnątrz gospodarstwa radzieckiego jest ograniczone do dziedziny wewnętrznych rozliczeń państwowych przedsiębiorstw handlu zagranicznego i innych instytucyj państwowych, w szczególności dziedziny ich rozliczeń z budżetem państwowym.

Realne, nie tylko rozliczeniowe znaczenie, mają zmiany kursu rozliczeniowego tylko w wąskim zakresie operacyj walutowych przy wymianie walut obcych (tak gotówki, jak i przekazów) na walutę radziecką osobom prywatnym w szczególności cudzoziemcom oraz przedstawicielom dyplomatycznym przyjeżdżającym lub przebywającym w ZSRR. W tym zakresie od wysokości kursu rozliczeniowego zależy większa lub mniejsza zdolność nabywcza waluty obcej w stosunku do radzieckich towarów i usług, które są sprzedawane w rublach po ustalonych w ZSRR cenach.

* * *

Obowiązujące w ZSRR ustawodawstwo walutowe, które wprowadziło system państwowego monopolu walutowego, ma zasadniczo odmienny charakter niż ograniczenia dewizowe obowiązujące obecnie w większości krajów kapitalistycznych.

W ZSRR udzielenie Bankowi Państwa wyłącznego prawa przeprowadzania operacyj w obcej walucie i operacyj innymi walorami w walucie zagranicznej jest formą organizacji rozrachunków międzynarodowych właściwą gospodarce socjalistycznej. Niezbędność monopolu walutowego wypływa w ZSRR z zasady gospodarki planowej i realizacji przez państwo monopolu handlu zagranicznego poprzez upoważnione do tego handlu przedsiębiorstwa i organizacje. Przy braku obecnie w ZSRR podstaw dla istnienia rynku walutowego, ponieważ prawie całość walut zagranicznych wpływających do kraju, stanowi utarg państwowych przedsiębiorstw i organizacyj handlu zagranicznego, skoncentrowanie zasobów walutowych w jednym ośrodku — Banku Państwa ZSRR oraz dokonywanie przez ten ośrodek wszystkich rozliczeń międzynarodowych jest niezbędne ze względów elementarnej ekonomicznej celowości.

Inna sytuacja jest w krajach kapitalistycznych, w których handel zagraniczny i inne formy stosunków z zagranicą są realizowane nie przez państwo, lecz przez liczne przedsiębiorstwa prywatne.

Gospodarce kapitalistycznej w epoce jej zwycięstwa i umacniania się, właściwa była swoboda operacyj walutowych i istnienie prywatnego rynku walutowego. W epoce kapitalizmu przemysłowego w przedwojennym (przed pierwszą wojną światową) okresie imperializmu, w żadnym z krajów kapitalistycznych nie były stosowane ograniczenia dewizowo-walutowe. Po raz pierwszy pojawiły się one w czasie pierwszej wojny światowej, po jej zakończeniu zostały one zniesione. Omawiane ograniczenia dewizowo-walutowe szeroko rozpowszechniły się dopiero w czasie i po światowym kryzysie ekonomicznym 1929 — 1933 r., tj. w okresie zaistnienia powszechnego kryzysu kapitalizmu.

Od tego czasu system ograniczeń walutowych silnie zakorzenił się w większości krajów świata kapitalistycznego. W okresie drugiej wojny światowej ograniczenia dewizowo-walutowe zostały wprowadzone w Anglii, we wszystkich krajach imperium brytyjskiego, we Francji i jej koloniach, w Belgii, Holandii, Szwecji, Norwegii i w wielu innych krajach. Ostatnio nie ma ograniczeń dewizowo-walutowych tylko w Stanach Zjednoczonych A. P., Szwajcarii i w paru krajach drugorzędnych.

W krajach demokracji ludowej w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej istnieje monopol walutowy i ograniczenia dewizowo-walutowe. Jednakże, ponieważ kraje te weszły na drogę rozwoju socjalistycznego, państwowy monopol walutowy oraz postanowienia ograniczające w dziedzinie operacyj walutowych są odpowiednikiem rozpoczętej przebudowy gospodarstwa na-

rodowego tych krajów — na zasadach planowości i realizowania handlu zagranicznego pod bezpośrednią kontrolą państwa. Poza tym monopol walutowy jest dla krajów demokracji ludowych jednym ze środków obrony ich gospodarstw przed przenikaniem kapitału finansowego państw imperialistycznych.

Ograniczające postanowienia radzieckiego ustawodawstwa walutowego są w swej istocie odmienne od ograniczeń dewizowo-walutowych w krajach kapitalistycznych. W tych ostatnich są one ograniczeniem umów walutowych prywatnych przedsiębiorstw i osób, trudniących się handlem zagranicznym lub inną działalnością gospodarczą.

Postanowień ustawodawstwa walutowego ZSRR dotyczących rozrachunków walutowych w handlu zagranicznym, nie należy traktować jako ograniczeń dewizowo-walutowych, jako że handel zagraniczny w ZSRR prowadzony jest nie przez prywatne osoby, lecz przez samo państwo. Przedsiębiorstwa i organizacje handlu zagranicznego otrzymują bez trudności waluty zagraniczne niezbędne im dla płatności z tytułu operacyj towarowych przewidzianych w planie. Dlatego też właśnie w ZSRR nie ma ograniczeń dewizowo-walutowych w handlu zagranicznym jako, że państwo nie ma podstaw do ograniczania samego siebie. Ograniczeniami dewizowymi są w ZSRR tylko ograniczenia wywozu walorów w walutach obcych i niehandlowych przekazów dla osób prywatnych. Powyższe ograniczenia mają na celu zapobieganie operacjom, jakie mogłyby prowadzić do obchodzenia przepisów monopolu handlu zagranicznego i powodować nieusprawiedliwiony, z punktu widzenia interesów gospodarki radzieckiej, odpływ lub przeciekanie zasobów walutowych.

W krajach kapitalistycznych podstawowym zadaniem ograniczeń dewizowo-walutowych jest podtrzymywanie równowagi bilansu płatniczego i stałości waluty w drodze niedopuszczania do ucieczki kapitałów z kraju oraz regulowanie płatności w handlu zagranicznym i w zakresie zobowiązań kredytowych stosownie do posiadanych zasobów walutowych. Przy pomocy ograniczeń walutowych niektóre kraje kapitalistyczne usiłują oddziaływać również i na wielkość (zakres) oraz na kierunek importu towarów.

W ZSRR podtrzymywanie równowagi bilansu płatniczego zabezpieczone jest nie ograniczeniami dewizowo-walutowymi, lecz planowością gospodarki socjalistycznej i prowadzeniem handlu zagranicznego przez państwo. Dzięki monopolowi handlu zagranicznego Związek Radziecki dysponuje znacznie bardziej potężnym narzędziem regulowania swego bilansu płatniczego, niż ograniczenia walutowe. Może on przecież bezpośrednio oddziaływać na operacje handlu zagranicznego, pociągające za sobą międzynarodowe rozrachunki. Dlatego też regulowanie bilansu płatniczego realizowane jest w ZSRR w nierozerwalnym związku z bezpośrednim regulowaniem handlu zagranicznego. Monopol walutowy ma na celu ułatwienie stałego regulowania międzynarodowych rozrachunków ZSRR i obronę monopolu handlu zagranicznego i gospodarstwa socjalistycznego przed wszelkiego rodzaju zamachami ze strony państw imperialistycznych.

W krajach kapitalistycznych ograniczenia walutowe powodowały i powodują zazwyczaj w swej konsekwencji zamrożenie należności eksportowych innych krajow, zablokowywanie kwot na rachunkach cudzoziemców i ustawową petryfikację zawieszenia płatności z tytułu poszczególnych rodzajów długów zagranicznych. Natomiast w ZSRR monopol walutowy oraz postanowienia ustawodawstwa dewizowo-walutowego, obowiązujące na podstawie planowej gospodarki i państwowego monopolu handlu zagranicznego, zapewniają terminowe i ścisłe wykonanie wszelkich zobowiązań Związku Radzieckiego z tytułu handlu zagranicznego i stosunków kredytowych.

Przechodzimy do omówienia bilansu płatniczego i do regulowania międzynarodowych rozrachunków ZSRR. Przez regulowanie międzynarodowych rozrachunków rozumiemy regulowanie bilansu płatniczego kraju. Jak wiemy, bilans płatniczy jest to stosunek wszystkich pieniężnych roszczeń i zobowiązań kraju do wszystkich innych krajów, których termin płatności przypada w danym okresie i które podlegają zapłacie pieniądzem gotówkowym [4]). Pieniężne roszczenia i zobowiązania pomiędzy krajami powstają głównie w rezultacie stosunków handlu zagranicznego, kredytowych i innych stosunków ekonomicznych między nimi.

Bilansowanie bilansów płatniczych (doprowadzanie ich do równowagi), w warunkach gospodarki kapitalistycznej ma miejsce pod wpływem czynników o charakterze żywiołowym. Stosowane przez państwo w poszczególnych krajach kapitalistycznych środki regulowania bilansu płatniczego, jak polityka dewizowa cen-

[4]) tj. właściwie: podlegają zapłacie natychmiast — (przyp. M. O.).

tralnych banków biletowych, operacje wyrównawczych funduszów walutowych i ograniczenia dewizowo-walutowe, są w stanie jedynie złagodzić lub wzmocnić działanie czynników żywiołowych na bilans płatniczy, ale nie mogą usunąć przyczyn, wywołujących zakłócenia równowagi bilansu płatniczego, przyczyn uwarunkowanych charakterem kapitalistycznego handlu zagranicznego i związanych z nim rozrachunków międzynarodowych.

W ZSRR równoważenie bilansu płatniczego dokonywane jest świadomie. Możliwe jest to jedynie dlatego, że w warunkach socjalistycznej gospodarki planowej ZSRR bilans płatniczy kształtuje się nie pod wpływem żywiołowości rynku, lecz w rezultacie stosunków handlu zagranicznego i innych stosunków ekonomicznych z państwami obcymi, stosunków, których zakres i charakter świadomie jest ustalany przez państwo radzieckie, stosownie do zadań narodowych planów gospodarczych.

Równoważenie bilansu płatniczego ZSRR i odpowiednie regulowanie rozrachunków międzynarodowych dokonywane jest przy pomocy sporządzanych w tym celu perspektywnych bilansów płatniczych na określone przyszłe okresy. Powyższe perspektywne bilanse płatnicze nazywają się w ZSRR planami walutowymi lub rozliczeniami przyszłych walutowych wpływów i płatności.

W tych planach walutowych przewiduje się wszelkie pieniężne wpływy i płatności Związku Radzieckiego z tytułu jego rozliczeń z państwami obcymi, przewidywane tak bezpośrednio w walucie obcej jak i w drodze rozliczeń clearingowych na podstawie zawartych z wieloma krajami umów płatniczych.

Dzięki prowadzeniu przez państwo handlu zagranicznego poprzez upoważnione do tego organizacje oraz dzięki podporządkowaniu stosunków ekonomicznych ZSRR z innymi krajami zadaniom narodowego planu gospodarczego, pieniężne wpływy i płatności wynikające z operacyj handlu zagranicznego, stosunków kredytowych i innych form powiązań ekonomicznych, mogą być zawczasu przewidziane ze stosunkowo większą ścisłością.

W początkowych stadiach rozwoju radzieckiego handlu zagranicznego regulowanie międzynarodowych rozliczeń miało miejsce przy pomocy planów eksportowo-importowych, w których przewidywana była wielkość i wartość eksportu i importu. Plany powyższe były sporządzane w ten sposób, ażeby przewidywana w danym okresie kwota importu mogła być pokryta wpływami z eksportu oraz ażeby w wyniku eksportu uzyskać pewną nadwyżkę dla nagromadzenia rezerw walutowych. Skoro radzieckie organizacje handlowe zaczęły otrzymywać w coraz większym rozmiarze kredyty, kwoty eksportu i importu przestały pokrywać się z faktycznymi walutowymi wpływami i płatnościami za odnośne okresy. Ażeby zapewnić terminowe i regularne umarzanie zobowiązań kredytowych z tytułu handlu zagranicznego konieczne było uwzględnianie przy regulowaniu bilansu płatniczego także i wpywów oraz płatności z tytułu kredytów zagranicznych oraz bardziej ścisłe przewidywanie terminów wpływów wpłat z eksportu oraz płatności z tytułu kredytów zagranicznych oraz płatności z tytułu importu. W tym celu zaczęto sporządzanie specjalnych planów walutowych, przewidujących w określonych okresach czasu w przyszłości wpływy i rozchody w walucie obcej z tytułu wszelkich operacyj ZSRR z innymi krajami.

Zadanie planów walutowych jak i innych sposobów regulowania międzynarodowych rozliczeń w ZSRR, polega na tym, ażeby zapewnić niezbędną równowagę bilansu płatniczego ZSRR, kierując handel zagraniczny w ten sposób, ażeby dla możliwości zapłacenia terminowych zobowiązań z tytułu importu, kredytów i innych wydatków, zaistniały dostateczne środki pieniężne otrzymywane głównie z operacyj eksportowych.

Przy zestawianiu perspektywnych bilansów płatniczych lub planów walutowych konieczne jest uwzględnianie wpływów i płatności walut zarówno z tytułu zawartych umów w handlu zagranicznym, umów kredytowych itp. jak i z tytułu umów, porozumień i operacyj projektowanych w planowanym okresie.

W przypadku niepokrywania rozchodów projektowanym w danym okresie przychodem waluty, bilans płatniczy ZSRR może być doprowadzony do równowagi rozmaitymi sposobami. Jeżeli projektowane wpływy walutowe są niedostateczne dla pokrycia będących do uregulowania w danym okresie płatności, wówczas zrównoważenie bilansu płatniczego może być osiągnięte w drodze:

1) zwiększenia sprzedaży towarów na rynkach zagranicznych,
2) zmniejszenia zakupów towarów importowanych,
3) korzystania dla pokrycia deficytu z rezerw walutowych, w szczególności złota. Wybór tej lub innej drogi zrównoważenia bilansu płatniczego zależy od konkretnych warunków ekonomicznych w danym okresie czasu tak w ZSRR jak i na rynkach zagranicznych.

Nadwyżka wpływów walutowych nad płatnościami może służyć zarówno jako źródło możliwości powiększenia importu jak i dla nagromadzenia rezerw walutowych. W przypadku ostatnim bilans płatniczy doprowadza się do równowagi w drodze powiększenia środków wolno-dewizowych na rachunkach Banku Państwa w bankach zagranicznych.

Plany walutowe są sporządzane nie tylko zbiorczo ale i według poszczególnych krajów oraz według poszczególnych walut obcych.

W warunkach współczesnej inflacji w krajach kapitalistycznych, to rosnącej, to słabnącej, stanowiącej przejaw powszechnego kryzysu kapitalizmu w sferze obiegu pieniężnego, niezbędne jest stosowanie środków równoważenia bilansu płatniczego ZSRR nie tylko w ogólności, ale i dla poszczególnej waluty obcej i dla poszczególnych krajów. Dodatnie saldo bilansu płatniczego w walucie obcej niewymienialnej może doprowadzić do poważnych strat dla ZSRR zarówno w konsekwencji ewentualnego spadku wartości tej waluty, jak i w konsekwencji trudności w wykorzystaniu jej dla płatności w innych krajach. Tak samo nadwyżka wpływów ZSRR nad płatnościami w kraju, z którym zawarte jest porozumienie clearingowe, prowadzi do niezamierzonego kredytowania przez Związek Radziecki tego kraju, kredytowania nieraz bezprocentowego. W związku z tym, bilans płatniczy ZSRR w zakresie operacyj w walutach niewymienialnych, a także operacji z krajami, z którymi rozliczenia prowadzone są w clearingu bez prawa konwersji salda na walutę wolną (wolne dewizy), musi być zawsze utrzymywany w stanie równowagi.

Regulowanie międzynarodowych rozliczeń nie ogranicza się do zestawiania jedynie planów walutowych. Ma ono miejsce codziennie również i w toku wykonywania planu walutowego.

Stała kontrola przebiegu wykonania planu walutowego i odpowiednie regulowanie międzynarodowych rozliczeń konieczne jest w szczególności dlatego, że ZSRR utrzymuje stosunki w zakresie handlu zagranicznego z krajami kapitalistycznego systemu gospodarowania, narażonymi na kryzysy, cykliczne i rynkowe wahania cen i koniunktury.

W konsekwencji tego stanu rzeczy czynniki o charakterze żywiołowym działające w krajach kapitalistycznych mogą okazywać pewien wpływ na przewidziane w planach walutowych wpływy i płatności w walucie obcej w operacjach handlu zagranicznego.

Obowiązujący w ZSRR system regulowania bilansu płatniczego w postaci sporządzania planów walutowych i stałego regulowania rozliczeń międzynarodowych jest niedostępny dla krajów kapitalistycznych. Niezbędną jego przesłanką jest socjalistyczny system gospodarowania i nierozerwalnie z nim związany państwowy monopol handlu zagranicznego. W warunkach kapitalizmu prawdziwe planowanie rozliczeń międzynarodowych, podobnie jak i planowanie gospodarstwa narodowego jest niemożliwe, niezależnie od tego jak daleko rozciąga się kontrola państwa nad handlem zagranicznym i pieniężnymi rozliczeniami z innymi krajami.

Brak określonego powiązania między eksportem i importem oraz innymi wpływami i płatnościami jest podstawową przyczyną stałych zakłóceń równowagi bilansów płatniczych krajów kapitalistycznych. Przy długotrwałych i ostrych zakłóceniach tej równowagi, mających miejsce w okresie kryzysów ekonomicznych, równoważenie bilansów płatniczych krajów kapitalistycznych następuje często w drodze bankructwa poszczególnych firm prywatnych, banków a nawet samych państw. Na powyższy sposób równoważenia bilansu płatniczego wskazał swego czasu Marks w „Kapitale“ [5]). Jeżeli jednak w epoce kapitalizmu przemysłowego taka metoda równoważenia bilansu płatniczego była stosunkowo rzadkim zjawiskiem, o tyle w epoce imperializmu, zwłaszcza od czasu powszechnego kryzysu systemu kapitalistycznego, równoważenie bilansu płatniczego przy pomocy bankructwa stało się zjawiskiem coraz częstszym, zachodzącym w o wiele większym rozmiarze, niż przed tym. Masowe upadłości przemysłowych i handlowych przedsiębiorstw oraz ban-

---

[5]) K. Marks: „Kapitał“, t. III, roz. 2, str. 353, wyd. radz. 1935 r.

ków, zawieszanie płatności zagranicznych długów prywatnych i państwowych w okresie światowego kryzysu ekonomicznego 1929 — 1933 oraz w latach następnych, liczne deprecjacje walut i wprowadzanie ograniczeń dewizowo-walutowych, — wszystko to były rozliczne formy wyrównywania pasywności bilansu płatniczego przy pomocy bankructwa.

Na tle tych zjawisk Związek Radziecki występuje jako kraj ściśle i lojalnie wykonujący wszystkie przyjęte przez siebie zobowiązania płatnicze w stosunku z innymi krajami.

Planowość i bezkryzysowa droga rozwoju gospodarki socjalistycznej ZSRR usuwa podstawową przyczynę, wywołującą głębokie zakłócenia równowagi bilansu płatniczego w krajach kapitalistycznych i niepłacenia długów, a obowiązujący system regulowania międzynarodowych rozliczeń ZSRR stwarza niezbędne przesłanki techniczne dla zapewnienia stałej równowagi bilansu płatniczego, nieprzerwanego i ścisłego wykonywania przez radzieckie przedsiębiorstwa i organizacje wszystkich przyjętych przez nie zobowiązań kredytowych i z tytułu handlu zagranicznego.

Bilanse płatnicze ZSRR różnią się od bilansów płatniczych krajów kapitalistycznych nie tylko sposobem ich równoważenia, ale również treścią oraz metodą ich sporządzania.

W swojej treści bilanse płatnicze ZSRR dają obraz stosunków ekonomicznych państwa ze światem kapitalistycznym, a obecnie również i z krajami demokracji ludowej, będącymi prawdziwymi przyjaciółmi i sprzymierzeńcami Związku Radzieckiego, którym okazuje on braterską pomoc ekonomiczną.

Główną pozycję bilansów płatniczych ZSRR stanowią wpływy i płatności w handlu zagranicznym. W odróżnieniu od większości krajów kapitalistycznych, w bilansach płatniczych ZSRR prawie, że nie ma pozycji: ruch inwestycyj (lokat) kapitałów i pożyczek publicznych. Kredyty, z jakich korzysta ZSRR i które udziela on innym krajom, są głównie kredytami o charakterze towarowym, związanymi jak najściślej z handlem zagranicznym.

Dzięki socjalistycznemu systemowi gospodarki istnieje możliwość sporządzania bilansów płatniczych za czas przeszły z maksymalnym stopniem ścisłości. Państwowy monopol handlu zagranicznego i przeprowadzanie wszystkich rozrachunków międzynarodowych przez Bank Państwa pozwala na sporządzanie bilansów płatniczych ZSRR na podstawie dokładnych danych sprawozdawczości buchalteryjnej i operacyjnej co do wpływów i płatności w obcych walutach, nie uciekając się do konieczności korzystania z rozmaitych pośrednich danych lub z wskaźników zewnętrznych co do otrzymanych i dokonanych płatności, jak to ma miejsce w większości krajów kapitalistycznych.

Sporządzanie zbiorczych bilansów płatniczych ZSRR powierzone jest Ministerstwu Finansów ZSRR.

ORGANIZACJA i TECHNIKA FINANSOWA

Marek Palacz

ZADANIA I ORGANIZACJA PRACY DZIAŁU PLANOWANIA KREDYTOWEGO W ODDZIALE WOJEWÓDZKIM

(ARTYKUŁ DYSKUSYJNY)

W Wiadomościach Narodowego Banku Polskiego Nr 4 z 1951 r. ukazał się artykuł dyskusyjny kolegi Józefa Dobrowolskiego pt.: „Dział Planowania Kredytowego w Oddziale Wojewódzkim". Artykuł ten zachęcił mnie do zabrania głosu. Chcę mianowicie wnieść pewne uwagi na temat omówiony przez kol. Dobrowolskiego, który w artykule swym wysunął na pierwszy plan funkcję i organizację wewnętrzną działu. Moje uwagi mają na celu uwypuklenie najbardziej podstawowych zadań działu planowania kredytowego i przedstawienie związanej z nimi organizacji jego pracy w połączeniu z pracą innych działów.

Rola oddziałów wojewódzkich na odcinku planowania kredytowego nie została dotychczas wyczerpująco określona. Nie zostały też dostatecznie jasno sprecyzowane zadania działów planowania kredytowego w tych oddziałach, a wytyczne centrali Banku nie wyszły dotąd poza najogólniejsze ramy.

Wobec powyższego przed kierownictwem wydziału kredytowego w oddziale wojewódzkim stoi ciągle, w dużej mierze samodzielne zadanie rozgraniczenia merytorycznego kompetencji jak również formalnego wyodrębnienia czynności działu planowania kredytowego spośród czynności innych działów. Wykonanie tego samodzielnego i trudnego zadania staje się obecnie łatwiejsze, niż to było w pierwszym stadium reorganizacji oddziałów wojewódzkich, dzięki doświadczeniu nabytemu w czasie dotychczasowej pracy, które wyłania coraz jaśniej podstawowe zadania działu planowania. Sprecyzowanie tych podstawowych zadań daje kierownictwu wydziału kredytowego bazę wyjściową do rozwiazania strony formalnej, a przede wszystkim merytorycznej pracy działu planowania i jego stosunku do działów pozostałych.

Formalne rozgraniczenie czynności związanych ze sporzadzaniem kwartalnych planów finansowania, rozdziałem limitów kredytowych, wysyłką ich do oddziałów, załatwianiem wniosków o zmianę limitów, czy wysyłaniem sprawozdawczości do Departamentu Kredytowego rozwiązać należy w taki oczywiście sposób, ażeby nie wywoływać przerostów biurokratycznych, a jednocześnie udostępnić działowi planowania kredytowego taką ilość materiałów, by mógł być bieżąco zorientowany w przebiegu wykonania planu. Ażeby warunki te zostały spełnione można by zaproponować następujący podział czynności:

Zbiorcze branżowe plany finansowania sporządzają działy branżowe. W okresie tym dział planowania deleguje do działów, napotykających najpoważniejsze trudności, swoich pracowników w liczbie możliwie największej, pozostawiając w zasadzie jedynie tych, którzy są niezbędni do obsłużenia referatu sprawozdawczości i statystyki oraz referatu kontroli limitów planu kredytowego banków. Do kierownictwa działu należy interpretacja wyłaniających się w toku pracy zagadnień i związany z tym kontakt z Departamentem Kredytowym.

Dział planowania otrzymuje kopie wysłanych do Departamentu planów i na ich podstawie sporządza zbiorczy plan kredytowy województwa.

Limity, nadchodzące z poszczególnych wydziałów finansowania w Departamencie Kredytowym kieruje się w oddziale wojewódzkim do działu planowania. Ten z kolei przy udziale poszczególnych referentów branżowych dokonuje ich rozdziału na pozycje planu, uwzględniając ewentualną rezerwę i zawiadamia oddziały o przyznanych limitach na dwóch egzemplarzach odpowiednich formularzy. Rozdział limitów zostaje zaewidencjonowany na odrębnej karcie, którą przyczepia się do pozostającego w dziale planowania oryginału formularza limitowego nadesłanego z Departamentu. Kopię formularza z Departamentu otrzymuje dział branżowy z przyczepioną do niej kopią albo odpisem karty ewidencjonującej rozbicie limitów.

Jeżeli oddział terenowy występuje z wnioskiem o podwyższenie limitu, to w oddziale wojewódzkim kieruje się wniosek ten do działu branżowego, który opiniuje go pozytywnie lub negatywnie.

O ile oddział wojewódzki posiada wolną rezerwę, wszystkie tego rodzaju wnioski, bez względu na wynik opinii działu branżowego, odsyłane są do działu planowania, który składa je w swoich aktach, zawiadamiając uprzednio oddział terenowy pismem poufnym o decyzji działu branżowego, którego drugą kopię otrzymuje ten ostatni.

Jeżeli oddział wojewódzki nie posiada rezerwy, to wniosek oddziału terenowego w sprawie podwyższenia limitów kredytowych, po zaopiniowaniu przez referenta branżowego, kieruje się wprost do Departamentu, przy czym drugą kopię otrzymuje dział planowania. Z uwagi na to, że wnioski te wymagają zwykle uzasadnienia słownego, które zajmuje znacznie więcej miejsca od zamieszczonych na nich danych cyfrowych, wydaje się, iż lepiej precyzować je w formie zwykłych pism, zamiast według wzoru C — 10, który nie jest dostosowany do wyjaśnień słownych. Analogicznie postępuje się przy składaniu wniosków o prolongatę kredytu, jeżeli zależna jest ona od decyzji Departamentu. Odpowiedź Departamentu kieruje się do działu planowania, a ten z kolei zawiadamia o jej treści oddział terenowy pismem poufnym, doręczając drugą kopię referentowi branżowe-

mu. Odpowiedź Departamentu pozostaje w aktach działu planowania kredytowego.

W przypadkach, gdy oddział terenowy zgłasza rezerwę, pismo oddziału skierowane zostaje do działu branżowego. Ten doręcza je z odnotowaną na nim opinią, działowi planowania, który zawiadamia o treści opinii oddział terenowy pismem poufnym, doręczając drugą kopię referentowi branżowemu. Jeżeli zaś rezerwę pragnie zgłosić dział branżowy, to porozumiewa się on z działem planowania, który dokonuje zgłoszenia oraz zawiadamia zainteresowane oddziały pismami poufnymi, doręczając drugie kopie referentowi branżowemu.

Jeżeli referent branżowy przeprowadza virement limitów między pozycjami planu, porozumiewa się z działem planowania, który zawiadamia zainteresowane oddziały. Drugie kopie pism otrzymuje referent branżowy.

Wszystkie zmiany limitów tak w rozdziałach jak również w pozycjach planu kredytowego należy bieżąco odnotowywać, ażeby mieć stałą kontrolę wykonania planu oraz wyjść na ostateczną cyfrę zgodną z danymi Departamentu, którą będzie można porównać z wykorzystaniem limitów kredytowych na koniec kwartału.

Sprawozdanie z wykonania planu kredytowego opracowują referenci branżowi w brulionie w ten sposób, że analizę słowną wykonania limitów zamieszczają na odwrocie karty ewidencjonującej rozbicie limitów, którą wraz z kopią formularza limitowego nadesłanego z Departamentu, uzupełnioną ostatecznymi zatwierdzonymi zmianami i danymi z wykonania planu składają w dziale planowania kredytowego. Dział planowania, po otrzymaniu wymienionych materiałów, wypełnia cyfrową stronę oryginalnego formularza limitowego i organizuje pracę związaną z maszynowym przepisaniem analizy słownej. Oryginalny formularz wraz z maszynopisem analizy słownej wraca jako sprawozdanie z wykonania rozdziału planu do odpowiedniego wydziału finansowania w Departamencie Kredytowym. Jego kopia wraz z kopią maszynopisu analizy słownej i kartą ewidencjonującą rozbicie limitów w danym kwartale, pozostaje w aktach działu planowania. Kopia karty ewidencjonującej rozbicie limitów wraz z zamieszczonym na jej odwrocie rękopisem analizy słownej wraca do akt działów branżowych. W aktach tych działów pozostają również sprawozdania z wykonania poszczególnych pozycji planu kredytowego, które wpłynęły do nich z oddziałów terenowych i służyły im jako materiał do opracowania sprawozdań z wykonania rozdziałów planu.

We wszystkie materiały pozostające w aktach działu planowania kredytowego, także nie wymienione dotychczas, jak dekadowe wykazy zadłużenia i rozliczeń, czy wykazy należności zobowiązań fakturowych, interesujące referentów branżowych, umożliwia się wgląd tym ostatnim. Takie samo stanowisko wobec pracowników działu planowania zajmują poszczególne działy branżowe. Działy branżowe sporządzają poza tym, w zasadzie raz na miesiąc, zbiorcze dekadowe wykazy zadłużenia i rozliczeń, dotyczące poszczególnych branż na szczeblu rozdziału planu i dostarczają je działowi planowania. Na podstawie posiadanych materiałów dział planowania kredytowego prowadzi w celach analitycznych ewidencję wszelkich zmian limitów oraz cyfr kontrolnych i ich wykonania w poszczególnych kredytach, rachunków operacyjnych oraz należności i zobowiązań w przekroju branżowym i oddziałowym.

Tak przedstawiałaby się w zarysie strona formalna pracy działu planowania w powiązaniu z pracą innych działów.

Przede wszystkim jednak należy poruszyć stronę merytoryczną pracy tego działu związaną bezpośrednio z podstawowymi zadaniami, które powinien on spełniać. Wszyscy są zgodni co do tego, że dział planowania został wyodrębniony ze względu na wagę jaką posiada dla Narodowego Banku Polskiego jako całości, problem planowania kredytowego. Tak więc zadania działu planowania kredytowego są zadaniami o pierwszorzędnym znaczeniu i stanowią niewątpliwie podstawowy odcinek pracy wojewódzkiego wydziału kredytowego. Na tym podstawowym odcinku pracy, jakim jest tworzenie i wykonywanie planu kredytowego na powierzonym wydziałowi terenie, dział planowania kredytowego jest nie tylko reprezentantem oddziału wojewódzkiego, lecz także aktywną komórką współpracującą ze wszystkimi innymi działami. Współpraca ta, dzięki temu, że dział planowania skupia w swym ręku bogaty materiał statystyczny w skali wojewódzkiej dotyczący okresów ubiegłych, jak również dysponuje aktualnymi danymi w zakresie bieżącego wykonywania planu, powinna mieć charakter

koordynacyjny i ujednolicający postawę działów branżowych i oddziałów terenowych.

Podstawowe zadania działu planowania kredytowego można by sprowadzić do zadań następujących:

1. utrzymywania na odcinku tworzenia i wykonywania planu kredytowego jednolitej, zgodnej z wytycznymi centrali, postawy oddziału wojewódzkiego w stosunku do finansowanych i kontrolowanych przez niego na szczeblu rozdziału planu branż.
2. utrzymywanie takiej samej postawy przez wszystkie podległe oddziałowi wojewódzkiemu oddziały na szczeblu pozycji planu.
3. Koordynacja współpracy referentów branżowych na odcinku planowania kredytowego z poszczególnymi oddziałami położonymi na terenie województwa.

Zastanówmy się nad tymi zadaniami. Pierwsze z nich polegałoby na tym, że w oddziale planowania kredytowego skupiałaby się interpretacja wszelkich zagadnień związanych bezpośrednio z planem kredytowym. Oczywiście dział ten opracowywałby swą interpretację wykorzystując opinię działów branżowych oraz działu ogólnego. Następnie przedkładałby swoje propozycje kierownictwu wydziału.

Z działów branżowych i z działu finansowania i kontroli przedsiębiorstw, o ile taki w danym oddziale wojewódzkim został wyodrębniony, dział planowania czerpałby materiał, na który składałyby się przede wszystkim sytuacje wyłaniające się aktualnie z życia gospodarczego. Z działem ogólnym uzgadniałby swą interpretację pod kątem zharmonizowania jej z ogólną interpretacją przepisów, opracowywaną przez ten dział.

W ten sposób dział planowania stałby się niejako oficjalnym rzecznikiem kierownictwa wydziału na odcinku planowania kredytowego. Toteż siłą rzeczy zespół jego pracowników stałby się doradcą wszystkich referentów wydziału w nasuwających się im bieżąco wątpliwościach, a tym samym pierwsze z wymienionych zadań byłoby w znacznym stopniu ułatwione i spełnione.

Następne zadania wiążą się w dużej mierze z pierwszym. Dział planowania uzyskawszy bowiem w wyżej opisany sposób wpływ na pracę referentów branżowych, wypracowywałby równocześnie ich jednolitą postawę wobec oddziałów terenowych oraz wskazywałby te z oddziałów, które potrzebują aktywniejszej pomocy.

Ponieważ referenci branżowi czuwają z kolei nad współpracą oddziałów terenowych z poszczególnymi przedsiębiorstwami, stosunek Narodowego Banku Polskiego do przedsiębiorstwa nabrałby również większej jednolitości na terenie całego województwa. Taki jednolity stosunek do przedsiębiorstw podniósłby w ich oczach autorytet Banku, gdyż widziałyby one, że w postępowaniu poszczególnych oddziałów nie ma dysharmonii, że w pracy oddziałów jako zespołu nie ma niekonsekwencji wynikającej z subiektywizmu podejścia do konstrukcji i wykonywania planu kredytowego.

Spełnienie tak ważnego zadania wymaga, rzecz jasna, od pracowników działu planowania nie tylko stałego kontaktu z referentami oddziału wojewódzkiego, pracującymi na szczeblu rozdziałów planu, ale również jak najżywszej współpracy z terenem. Dlaczego podnoszę sprawę kontaktu z terenem? Dlatego, że poszczególne oddziały odwiedzane są kolejno przez wielu referentów wojewódzkich, interesujących się przede wszystkim przedsiębiorstwami wchodzącymi w skład powierzonej danemu referentowi branży. Podejście tych referentów do oddziałów, aczkolwiek zharmonizowane już w oddziale wojewódzkim, nigdy nie jest zupełnie wolne od pierwiastków subiektywnych. Z tego też powodu wyjazdy pracowników działu planowania kredytowego w teren, mając na celu zobiektywizowanie stanowiska oddziału wojewódzkiego, okazują się na tle dotychczasowych doświadczeń konieczne.

Celem sprawniejszego opanowania sytuacji dział planowania prowadziłby u siebie ewidencję zmian limitów oraz przebiegu ich wykonania tak w przekroju branżowym jak również oddziałowym. Umożliwi mu to uchwycenie poszczególnych niedociągnięć na szczeblu rozdziału planu przy jednoczesnym umiejscowieniu ich w określonym oddziale terenowym, a tym samym skuteczne włączenie się do prac referentów wojewódzkich.

Tak więc dział planowania kredytowego, obok sporządzania zbiorczego planu województwa oraz analitycznego opracowywania danych statystycznych dotyczących jego wykonania, ma do spełnienia inne jeszcze zadania wybijające się coraz bardziej na czoło jego działalności. Dobre spełnienie tych zadań, które starałem

się przedstawić w niniejszym artykule, wiąże się ściśle z aktywnym udziałem zespołu działu planowania w pracach wszystkich referentów kredytowych tak z oddziału wojewódzkiego jak i z terenu. Zadania te nazwałem podstawowymi dlatego, iż śmiało można powiedzieć, że wykonanie ich warunkuje należyte spełnienie przez dział najpoważniejszych obowiązków, jakie nakładają na niego ramowe wytyczne centrali Banku, obowiązków takich jak czuwanie nad prawidłowym tokiem planowania w oddziałach terenowych oraz kontrola wykonania planu wojewódzkiego.

Pisząc o roli działu planowania kredytowego, nie można pominąć objętego jego ramami referatu kontroli limitów planu kredytowego banków. Referat ten często, zdaniem moim niesłusznie, uważany jest za komórkę szczątkową. Prowadzenie jego w większości przypadków polega na odbieraniu obowiązkowej sprawozdawczości od poszczególnych banków i wymianie najkonieczniejszej korespondencji. A przecież, jeżeli oddziały terenowe naszego Banku napotykają duże trudności na drodze wykonania powierzonych im zadań i w związku z tym wymagają starannej opieki ze strony oddziałów wojewódzkich, to trudności te są znacznie poważniejsze w terenowych oddziałach banków specjalnych chociażby dlatego, że Narodowy Bank Polski, jako czołowa i stale rozwijająca się instytucja, jest atrakcyjniejszy od pozostałych banków i łatwiej mu o lepszy dobór pracowników. Dlatego też nawiązanie bardziej bezpośredniego kontaktu z bankami specjalnymi, a w szczególności z ich oddziałami terenowymi uznać należy za rzecz wskazaną. Takie podejście do sprawy dyktuje sama pozycja Narodowego Banku Polskiego pośród innych banków, z której wynika, że jest on predestynowany do nadawania tonu ich pracy. Banki zresztą same zwracają się w wielu przypadkach o udzielenie im pewnych ogólnych wskazówek lub proszą o udostępnienie im ważniejszych zarządzeń wewnętrznych Narodowego Banku Polskiego.

Na zakończenie chciałbym zaproponować skład personalny działu planowania kredytowego. I tak najsilniej obsadzony powinien być referat zbiorczych branżowych planów finansowania. Na pracownikach tego referatu spoczywałby bowiem główny ciężar wykonania zadań podkreślonych w niniejszym artykule. W skład jego wchodziłoby dwóch lub trzech pracowników o pełnych kwalifikacjach kredytowych z tym, że jeden z nich, mając do dyspozycji dwie siły pomocnicze, prowadziłby ewidencję zmian limitów kredytowych i dokonywałby ich rozdziału na oddziały terenowe. Do niego należałoby również załatwianie wniosków oddziałów, sporządzanie zbiorczych wojewódzkich planów finansowania oraz ewidencjonowanie cyfrowe przebiegu ich wykonania. Zadania pozostałych pracowników referatu sprowadzałyby się do pracy interpretacyjnej, koordynacyjnej i instrukcyjnej.

Referat sprawozdawczości i statystyki powierzonoby jednej osobie.

Również jedna osoba prowadziłaby referat kontroli limitów planu kredytowego banków z tym jednak, że kierownictwo działu unikałoby absorbowania jej wszelkimi pracami dodatkowymi.

Pracę poszczególnych referatów koordynuje kierownik działu, delegując pracowników słabiej zatrudnionych w pewnym okresie do pomocy referatom, w których ma miejsce wzmożone nasilenie czynności.

Tak więc dział planowania kredytowego liczyłby w większych oddziałach wojewódzkich po włączeniu maszynistki 8 do 9 osób.

W tym krótkim przeglądzie zadań i organizacji pracy działu planowania kredytowego w oddziale wojewódzkim starałem się wybrać te momenty, które wydają mi się najistotniejsze dla właściwego określenia jego pozycji w wojewódzkim wydziale kredytowym w obecnej strukturze. W szczególności chodziło mi o to, żeby tak sprecyzować podstawowe zadania tego działu, iżby poprzez ich wykonanie stał się pożyteczną komórką wydziału, pomocną w realizacji zadań planu kredytowego jako instrumentu obrachunku pieniężnego gospodarki narodowej oraz instrumentu kontroli wykonania planów gospodarczych, jak również jako czynnika mobilizującego przedsiębiorstwa i Bank.

Stefan Szałowski

O DALSZY ROZWÓJ BIUR WZAJEMNYCH ROZRACHUNKÓW

(ARTYKUŁ DYSKUSYJNY)

W walce o przyśpieszenie rozliczeń czołowe oddziały Banku, a przede wszystkim 0 Wojewódzki w Katowicach, podjęły w roku ubiegłym akcję organizowania Biur Wzajemnych Rozrachunków (BWR) pomiędzy nabywcami i dostawcami towarów lub usług. Wzorując się na radzieckim systemie rozliczeń spodziewano się, że tego rodzaju forma rozrachunku przyśpieszy ostateczne rozliczenia procesów zbytu, uprości i usprawni je na odcinku bankowym oraz przyniesie pewne korzyści w zakresie kredytowania przedsiębiorstw. Tymczasem, po pierwszym okresie zrywu i rozwoju tych Biur, nastąpiła pewna stabilizacja wysokości ich obrotów na średnim poziomie, różnym w poszczególnych Biurach, na dalszym zaś etapie w roku bieżącym — wobec coraz to mniejszej wysokości obrotów i kompensaty ich musiano zlikwidować większość Biur, pozostawiając je jeszcze tylko w Katowicach i w Łodzi.

Jaka jest tego przyczyna? Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa, gdyż zagadnienie BWR, proste od strony technicznej, jest bardzo skomplikowane od strony finansowej i wymaga głębokich, ciągłych badań procesów finansowych pomiędzy przedsiębiorstwami oraz elastycznego korygowania zasad rozrachunku w zależności od warunków i potrzeb poszczególnych grup uczestników. W ZSRR — mimo już długoletniego stosowania tej formy rozliczeń i wielce pozytywnego rozwoju setek BWR (około 600 pod koniec 1950 r.) — nauka i praktyka nie przestaje prowadzić dalszych badań w kierunku jak najpełniejszego dalszego wykorzystywania BWR, jak i innych socjalistycznych form rozliczeń opartych o zasadę kompensaty wzajemnych rozliczeń. Jest więc rzeczą konieczną krytycznie rozpatrzyć to zagadnienie dla uniknięcia w przyszłości popełnienia nowych błędów i postawienia sprawy na właściwej płaszczyźnie.

Zasadnicza przyczyna niedostatecznego rozwoju a nawet upadku większości BWR otwartych przy oddziałach Banku leży zdaniem naszym w zaniedbaniu odpowiedniego doboru uczestników rozrachunku. Uważamy, że trzeba otwarcie stwierdzić, iż na tym podstawowym odcinku oddziały nie wykazały należytego zrozumienia wagi sprawy doboru uczestników rozrachunku i nie dołożyły należytych wysiłków, by dobór uczestników starannie przeanalizować i stale poprawiać lub uzupełniać. Przy otwarciu Biur, nie badając do głębi istnienia odpowiedniego łańcucha powiązań gospodarczych pomiędzy przedsiębiorstwami zaproszonymi do uczestniczenia w rozrachunku, ograniczono się do wytypowania na uczestników kilkunastu lub kilkudziesięciu większych przedsiębiorstw. Następnie przeważnie prowadzenie Biura oddano w ręce komórki manipulacyjnej rozliczeń fakturowych uważając, że na tym prace organizacyjne kończą się i dalej już Biuro automatycznie będzie rozwijać się.

Oczywiście brak należytego doboru uczestników został również spowodowany nieudzieleniem przez centralę Banku odpowiednich wytycznych oraz — naszym zdaniem — przyczyniła się do tego błędnie postawiona zasada formalna (uzasadniona częściowo względami ostrożności w pierwszym etapie organizowania BWR), że uczestnikami BWR mogą być tylko przedsiębiorstwa miejscowe. W naszych bowiem warunkach zasada taka — wydaje się wyklucza znalezienie na miejscu łańcucha powiązanych gospodarczo przedsiębiorstw, zapewniającego, że poszczególni uczestnicy będą jednocześnie podawcami dokumentów do rozrachunku i płatnikami oraz, że nie powstaną w BWR — jak to w naszych BWR działo się — dwie grupy uczestników: wyłącznie podawców, dla których uczestnictwo było korzystne, i wyłącznie płatników, dla których uczestnictwo było ciężarem, zmuszającym do szybkiego regulowania zobowiązań bez odpowiedniej rekompensaty.

Oprócz tego przy doborze uczestników niektórych BWR popełniono zasadniczy błąd, wykluczając z grona uczestników organizacje handlu detalicznego, jako nie wystawiające dokumentów do rozrachunku. Tego rodzaju postępowanie uważamy za błędne, gdyż w ten sposób w procesie rozliczenia zbytu wypada końcowe ogniwo rozrachunku, dla którego równoważnik szybkości rozrachunku w BWR stanowi szybkie inkaso własnych należności przy detalicznej sprzedaży. Potwierdzają to zresztą materiały z doświadczeń radzieckich*), stwierdzające m. in.:

„Jest rzeczą zrozumiałą, że w ogniwach krańcowych, w organizacjach zaopatrujących przedsiębiorstwa w surowiec i w materiały oraz w systemie detalu, rozrachunki są jednostronne, a mianowicie tylko kredytowe — w organizacjach zaopatrzenia, i tylko

*) Tłum. Wydziału Ekonomicznego NBP Nr 12/86/51.

debetowe — w detalu; kompensanta przy tych rozrachunkach przez BWR jest nieznaczna lub w ogóle nie ma miejsca. Lecz w ogniwach pośrednich procent kompensat jest wysoki. Tak np. w piekarniach, otrzymujących mąkę z baz Zagotzierna (Centrala skupu zboża), będących uczestnikami BWR i oddających produkcję uczestnikom BWR — rejonowym punktom handlu spożywczego, zjednoczeniom stołówek, kompensata wynosi 80% a nawet więcej. W fabrykach cukierniczych, otrzymujących podstawowe surowce — cukier, mąkę, kakao w ziarnie — od Sacharozbytu, (Centrali zbytu cukru). Zagotzierna, od kantoru Centrali Zaopatrzenia Ministerstwa Przemysłu Spożywczego, będących uczestnikami BWR i oddających swą produkcję wyżej wspomnianym punktom detalu oraz Konditierzbytowi (Centrali zbytu wyrobów cukierniczych), procent kompensaty jest również bardzo wysoki. W rezultacie przeciętny procent kompensaty w międzybranżowych BWR przewyższa obowiązujący poziom ustanowiony przez zarząd Banku Państwa. Tak więc w drugim kwartale 1949 r. wyniosła kompensata w BWR (w Leningradzie) przemysłu spożywczego 44,7%, przemysłu lekkiego i miejscowego 38,3%.

Przy wyszukiwaniu uczestników oddziały często dążyły do wciągnięcia do BWR jak największej ilości przedsiębiorstw, nie bacząc na związki pomiędzy nimi i wysokość obrotów. Sądzimy, że ilość uczestników sama przez się nie jest dodatnim wskaźnikiem działalności BWR. Dobór bowiem uczestników powinien uwzględniać przede wszystkim:

a) wysokość obrotów kandydatów do BWR;
b) powiązanie tych obrotów z innymi przedsiębiorstwami, które zamierza się wciągnąć do BWR;
c) przypuszczalną wysokość procentu kompensaty obrotów kredytowych i debetowych danego przedsiębiorstwa, związanych z jego stosunkami gospodarczymi z innymi uczestnikami BWR.

W celu dokonania należytego doboru uczestników, jak i przy późniejszym czuwaniu nad właściwym rozwojem BWR niezbędna jest dokładna analiza kartoteki i portfelu zobowiązań fakturowych przedsiębiorstw i innych organizacji. Postępując w ten sposób w ZSRR placówki Banku Państwa ustalają wzajemne związki rozrachunkowe pomiędzy organizacjami gospodarczymi, stwierdzają konieczność wciągnięcia do BWR nowych uczestników dla stworzenia pośrednich (między krańcowymi) ogniw rozrachunku. Wyniki takiego postępowania znacznie zwiększają kompensatę obrotów poszczególnych uczestników, jak np.: „Woroneżska fabryka cukiernicza miała w BWR saldo debetowe w wysokości ponad milion rubli miesięcznie. Celem wyrównania tego salda z obrotami kredytowymi okazało się (po przeanalizowaniu kartoteki inkasa) konieczne wciągnięcie do składu BWR odbiorców fabryki — organizacje handlowe. Fabryka cukiernicza stała się wtedy pośrednim ogniwem rozrachunkowym, mającym duży procent skompensowanego obrotu. W innych znowu przypadkach powstała (po przeanalizowaniu kartoteki inkasa) konieczność wciągnięcia do grona uczestników BWR dostawców. Na przykład baza Centrali Zbytu Przemysłu Lekkiego, będąc w zasadzie dostawcą innych uczestników BWR wykazywała saldo kredytowe ponad 8 milionów rubli miesięcznie. Należało więc wciągnąć w skład uczestników BWR dostawców tej bazy, przeważnie zamiejscowych".

Oprócz jednak analizy obrotów uczestników poza BWR niezbędna jest stała analiza wzajemnych rozrachunków wewnątrz Biura. Analiza ta bowiem pozwala na ujawnianie organizacji gospodarczych, które straciły porzednio istniejące powiązania gospodarcze z innymi uczestnikami, wobec czego powinny być wykluczone z grona uczestników.

Wskaźnikiem więc należytego rozwoju BWR jest wzrost obrotów ze znaczną kompensatą ich, przy czym kompensata obrotów debetowych i kredytowych poszczególnych uczestników jest niezbędnym warunkiem celowości istnienia BWR. Kompensata obrotów zmniejsza zapotrzebowanie na środki pokrycia płatności i zmniejsza koszty obiegu tych środków.

Organizacja BWR wymaga umiejętnego doboru uczestników, zapewniającego wysoką kompensatę wzajemnych wypłat. Dobór uczestników nieprzemyślany należycie pod kątem kompensaty wypłat spowodował, że większość BWR czynnych w pierwszym półroczu br. nie tylko nie przynosiła żadnych korzyści uczestniczącym w nich przedsiębiorstwom i organizacjom, lecz była powodem dużych trudności finansowych dla tych uczestników, którzy musieli w większości przypadków w przyśpieszonym trybie uregulować swoje zbowiązania bez kompensaty ich z należnościami. Powodowało to bowiem szybki ubytek przechowywanych na rachunku operacyjnym środków niezbędnych na wypłaty funduszu płac. Uczestnicy ci, korzystając z uprzywilejowanej w zasadzie formy rozliczeń, jaką jest rozrachunek przez BWR, z tytułu tego przywileju byli w gorszej sytuacji od tych przedsiębiorstw, które nie uczestnicząc w BWR mają możność wstrzymać regulowanie faktur swych dostawców w przypadku gromadzenia środków na wypłaty z funduszu płac.

Być może, że popełniono błąd sięgając od razu do najdoskonalszej, lecz i najtrudniejszej organizacyjnie formy rozliczeń wzajemnych, jaką jest stałe BWR. Dla

nabycia odpowiedniego doświadczenia należało może zacząć od prostszej formy, stosowanej również szeroko w ZSRR, t. j. od kompensat jednorazowych pomiędzy dwiema organizacjami gospodarczymi lub pomiędzy grupą organizacji. Utworzenie BWR w lwowskim obwodowym kantorze Banku Państwa poprzedzono właśnie studiami nad doświadczeniami zebranymi przy przeprowadzaniu kompensat jednorazowych, które w tym obwodzie objęły w r. 1948 około 100 przedsiębiorstw. Zaznaczając powyższy moment kierownik kantoru Banku Państwa we Lwowie F. Nazarenko stwierdza, że „kompensaty te pomogły do ujawnienia powiązań rozrachunkowych pomiędzy przedsiębiorstwami i organizacjami", następnie zaś, mówiąc o zorganizowaniu w trzecim kwartale 1949 r. BWR przemysłu lekkiego, podnosi korzyści z BWR na odcinku zmniejszenia wysokości kredytów, które u nas, skutkiem braku kompensaty obrotów, dotychczas nie uwidoczniły się. Pisze on mianowicie, że: „duża suma kompensowanego obrotu BWR przemysłu lekkiego daje możność wykonywania rozrachunków przy pomocy niewielkich kredytów rozrachunkowych, wynoszących przeciętnie 8-9% sumy obrotów".

W tym miejscu należy zaznaczyć, że w ZSRR rozróżnia się BWR branżowe i międzybranżowe. Pierwsze obejmują rozrachunki przedsiębiorstw i instytucji wewnątrz danej branży, w drugich uczestnikami są przedsiębiorstwa i instytucje rozmaitych gałęzi gospodarczych, przy czym na podstawie dostępnych nam materiałów można stwierdzić, że międzybranżowe BWR są obecnie bardziej powszechnie stosowaną formą. Poza tym w ZSRR rozróżnia się scentralizowane i zdecentralizowane BWR. Pierwsze są prowadzone w Moskwie i obejmują branżowe, bądź międzybranżowe rozliczenia w pionach poszczególnych ministerstw gospodarczych. Zaś zdecentralizowane BWR prowadzone są w terenie i obejmują przedsiębiorstwa, jednej lub kilku branż, powiązane ze sobą stałymi stosunkami gospodarczymi, znajdujące się w jednym mieście, rejonie, obwodzie, lub w kilku sąsiednich obwodach.

Poza zagadnieniem doboru uczestników BWR pod kątem należytej wysokości kompensaty ich obrotów (w ZSRR uważa się, że kompensata powinna wynosić co najmniej 35% całości obrotów pomiędzy członkami Biura) nie zostały dotychczas u nas rozwiązane zagadnienia finansowania uczestników Biur. Trudności z tego powodu nie notowano dopóki BWR obejmowały tylko rozrachunki pomiędzy miejscowymi uczestnikami. Efektywne bowiem wyrównanie wypłat następowało w bardzo krótkim czasie — nazajutrz po doręczeniu dokumentów prowadzonemu na miejscu Biuru. Z drugiej zaś strony stosowano zasadę (w r. 1950), że każde prawnie wymagalne zobowiązanie przedsiębiorstwa musi być pokryte w terminie bez względu na posiadanie przez płatnika odpowiednich środków na zapłatę. W tych warunkach, przy krótkim cyklu miejscowego rozrachunku (2 dni), na ogół u dostawcy nie występowała potrzeba wcześniejszego upłynnienia należności inkasowanych za pośrednictwem BWR, zaś płatnik w razie braku środków na rachunku operacyjnym automatycznie korzystał z kredytu przeterminowanego, nie obwarowanego żadnymi sankcjami finansowymi.

Z chwilą jednak, gdy Bank zaprzestał automatycznie dostarczać z kredytu przeterminowanego środków na zapłatę faktur wystąpiły poważne trudności przy regulowaniu płatności nie kompensujących się zupełnie (lub tylko minimalnie) z należnościami poszczególnych uczestników. Trudności te stały się bezpośrednią przyczyną likwidacji większości BWR, gdyż musiano coraz to dalszych uczestników wykreślać z listy wobec naruszenia przez nich podstawowego obowiązku, jakim jest posiadanie środków na natychmiastowe regulowanie debetowego salda z rozrachunku. Zwiększenie możliwości kompensaty obrotów a zmniejszenie dzięki temu sald debetowych nie było przy tym możliwe wobec odgórnego skrępowania oddziałów zasadą BWR miejscowego i nieuregulowania sprawy upłynniania oddanych do rozrachunku należności ewentualnych zamiejscowych uczestników BWR.

Dokładne przestudiowanie doświadczeń i praktyki obecnej BWR istniejących w ZSRR niewątpliwie pomoże do rozwiązania i u nas problemów finansowania obrotów uczestników BWR. Jest to niezbędne, jeżeli chcemy wykorzystać najdoskonalsze formy radzieckiego systemu rozliczeń bezgotówkowych. Formy te bowiem, niemożliwe w gospodarce kapitalistycznej ze względu na bezplanowość jej, niestałość powiązań gospodarczych, cen i rozmiarów dostaw, pozwalają na umocnienie systemu umów między organizacjami uspołecznionymi i ułatwiają rozwój planowej gospodarki uspołecznionej.

W ZSRR dla umożliwienia natychmiastowej zapłaty salda debetowego z rozrachunku, jeżeli na rachunku uczestnika brak jest środków — Bank Państwa udziela mu kredytu rozrachunkowego, płatnego w ciągu dziesięciu dni. Udzielenie kredytu rozrachunkowego zostaje wstrzymane, jeżeli uczestnik posiada powyżej trzech dni przeterminowane zadłużenie z innych tytułów. Jednakże w tym przypadku nie wyklucza się danego uczestnika z BWR (jak u nas praktykuje się, gdy rachunek uczestnika zostanie zablokowany), lecz przyjmuje się do kompensaty jego płatności w wyso-

kości przypadających na jego rzecz należności w okresie rozrachunku od innych uczestników BWR. Dopiero przy przewlekłym (ponad dziesięć dni) niespłacaniu zadłużenia w Banku Państwa lub należności dostawców (ponad dwadzieścia dni), przesiębiorstwo może być wykluczone z listy uczestników BWR — po uprzedzeniu o tym nadrzędnej jednostki danego przedsiębiorstwa.

Kredyt rozrachunkowy dla uczestników BWR nie jest przeznaczony dla tworzenia zapasów wartości towarowych i materiałowych, lecz celem jego jest pomoc przy rozliczeniu z dostawcami w razie nieposiadania przez płatnika odpowiednich środków. Dlatego podstawowym warunkiem udzielania tego kredytu jest obowiązek spłacenia go z pierwszych wolnych środków, wpływających na rachunek rozliczeniowy uczestnika BWR i pozostałych po spłacie innych terminowych i przeterminowanych kredytów Banku Państwa. Kredyt rozrachunkowy udzielany jest na bardziej ulgowych warunkach od innych kredytów, nawet przy przeterminowaniu zadłużenia z jakiegokolwiek innego kredytu. Udogodnienie to pozwala w ZSRR na szersze wykorzystanie kredytu przy dokonywaniu kompensat przez BWR, a co za tym dalej idzie — na stosowanie rozrachunku przez BWR na większą skalę.

Wydaje się, że uczestnikom naszych BWR można by w podobny sposób ułatwić pokrywanie sald debetowych z rozrachunku, stosując odpowiednio udzielanie im terminowego „kredytu przejściowego na nadzwyczajne potrzeby."

Inne zagadnienie stanowi kredytowanie w okresie rozrachunku należności uczestników BWR od innych uczestników BWR. W ZSRR udziela się w tym przypadku kredytu, którego wysokość jest określana nie tylko w zależności od wysokości należności, lecz również w zależności od wielkości przeciętnej kompensaty tych należności w BWR. W związku z tym kredyt dzieli się na dwie części i udziela się go w dwóch sumach:

— na czas przebiegu dokumentów od dostawcy do BWR do chwili rozrachunku udziela się go w pełnej sumie należności, ponieważ w ciągu tego okresu należy przywrócić przedsiębiorstwu w pełni środki włożone do produkcji;

— na czas od daty dokonania rozrachunku i powrotnego przebiegu należności udziela się go w sumie zmniejszonej o przeciętny procent kompensaty.

Kredyt inkasowy, udzielany u nas dostawcom podającym faktury do rozrachunku w trybie inkasa bankowego, mógłby zdaje się zostać rozszerzony również na należności skierowane do rozrachunku w BWR. Zagadnienie kredytowania tych należności wprawdzie dotychczas nie istniało wobec funkcjonowania wyłącznie BWR „miejscowych". Jednakże niewątpliwie przy właściwym podejściu do zagadnienia doboru ogniw łańcucha rozrachunku przez BWR trzeba będzie sięgnąć do dostawców i odbiorców, mających swe rachunki w oddziałach zamiejscowych, co spowoduje przedłużenie cyklu rozrachunku i konieczność rozwiązania zagadnienia udzielania kredytu dla wcześniejszego upłynniania należności dostawców — uczestników BWR.

Zasady rozrachunku w BWR nie mogą być sztywne, ponieważ osiągnięcie wysokiej kompensaty obrotów jest uwarunkowane stosowaniem zasad rozrachunku do potrzeb uczestników. Zasady stosowane dotychczas w naszych BWR były na ogół ramowe, umożliwiające oddziałom dostosowywanie ich do lokalnych warunków. Zastrzeżenia nasze, co do tych zasad dotyczą jedynie — zgodnie z poprzednimi uwagami — następujących punktów:

1) Zasada BWR „miejscowego" jest jak wspomniano na ogół nie do utrzymania przy doborze łańcucha uczestników, zapewniającego największą kompensatę obrotów.

2) Stosowana dotychczas zasada codziennego rozrachunku dokumentów, podanych do BWR w dniu poprzednim, wydaje się na pozór słuszna wobec dążenia do możliwie największego skrócenia cyklów rozrachunkowych. Jednakże przy ustalaniu terminu rozrachunku oprócz powyższego momentu musi być również brana pod uwagę cykliczność dostaw pomiędzy uczestnikami BWR. Jeżeli bowiem termin rozrachunku nie będzie zgodny w czasie z powstaniem wzajemnych roszczeń uczestników, kompensata tych roszczeń będzie mała i skuteczność BWR będzie prawie żadna. Na przykład, jeżeli ustalono codzienny rozrachunek a uczestnicy dostarczają sobie nawzajem towary, lub wyświadczają usługi, nie codziennie lecz raz na dwa — trzy dni, procent kompensaty w całokształcie dziennych obrotów będzie nieznaczny.

Dlatego uważamy za słuszne, aby tylko ramowo określić, że kompensata roszczeń w BWR powinna być przeprowadzana w okresach nie dłuższych od czterech dni. Dłuższe okresy będą prawdopodobnie nie wskazane, gdyż mogłyby spowodować przedłużenie cyklu rozrachunkowego zamiast przyśpieszenia go w stosunku do pięciu dni wyczekiwania na zapłatę faktury, obowiązujących przy rozrachunku w trybie inkasa bankowego.

3) Zasada kompensaty brutto, to jest księgowania na rachunkach uczestników pełnych sum należności i zobowiązań również nie jest właściwa. Zasada taka

nie tylko bowiem utrudnia obserwację skuteczności stosowania rozrachunku przez BWR, lecz przede wszystkim przy księgowaniu należności i zobowiązań na bankowych rachunkach uczestników — w razie braku dostatecznej ilości środków na rachunku — utrudnia ustalenie właściwej sumy, o którą rachunek ewentualnie powinien być zasilony na pokrycie salda obrotów z BWR danego uczestnika. Po rozszerzeniu zasięgu uczestnictwa w BWR na zamiejscowe okręgi, wspomniane trudności mogą wystąpić szczególnie jaskrawo w przypadkach, gdy awizy kredytowe i debetowe, przechodzące przez drogę pocztową i szereg komórek nie nadejdą jednocześnie do pracownika prowadzącego rachunek danego uczestnika.

Dlatego w zasadach nowych BWR należy uwzględnić obowiązek wyprowadzania w terminie rozrachunku sald operacji uczestników , jako właściwego wyrazu dokonania kompensaty płatności.

Właściwe ramy organizacyjne BWR i tryb dokonywania rozrachunku mogą i powinny być oparte o głębokie studia socjalistycznego systemu stałych kompensat bezgotówkowych w BWR istniejących w Związku Radzieckim, które w stosunku do całości obrotu bezgotówkowego objęły w trzecim kwartale 1950 r. — 37% rozrachunków bezgotówkowych (w r. 1940 zaledwie 11%). Dzięki pracy Wydziału Ekonomicznego Centrali Banku posiadamy już pokaźną ilość materiałów, naświetlających zagadnienie BWR w praktyce radzieckiej. Ujmując syntetycznie całe zagadnienie organizacji i trybu działalności BWR w Związku Radzieckim, można je przedstawić następująco:

BWR są organami Banku Państwa przy poszczególnych placówkach Banku. Organizacja BWR należy do kompetencji Departamentu Planowo-Ekonomicznego Zarządu Banku, przy czym w pracach przygotowawczych biorą udział branżowe departamenty kredytowe. Główny księgowy za pośrednictwem podległych mu jednostek reguluje tylko sprawy techniki operacyjno-rachunkowej BWR.

Organizacja BWR polega na doborze uczestników rozrachunku, zapewniającym odpowiednią minimalną wysokość kompensaty wypłat (35-40%). We właściwym rozwiązaniu w poszczególnych BWR zagadnienia doboru uczestników spoczywa klucz do rozwoju tej formy rozliczeń.

Uczestnikami BWR są przedsiębiorstwa i instytucje znajdujące się w tych samych lub w różnych miejscowościach, powiązane ze sobą łańcuchem dostaw. Przez BWR rozlicza się wyłącznie należności związane z działalnością eksploatacyjną uczestników.

Przy rozliczeniach uczestnik posiada — według ustalonych motywów — prawo odmowy akceptu, albo przed rozliczeniem, albo w ciągu określonych dni po dokonaniu rozliczenia i wówczas zostaje mu zwrócona suma odpisana z jego rachunku. Ten ostatni tryb odmowy akceptu jest stosowany np. w BWR w Leningradzie, gdzie w sierpniu 1949 r. złożono „ex post" odmów akceptu jedynie na 0,3% całego obrotu BWR. Pomimo więc tego, że przypadki konieczności zwrócenia sumy odpisanej z rachunku w pewnym stopniu komplikują pracę, według opinii praktyków radzieckich „postępowanie takie, przyśpieszające rozrachunki i redukujące zapotrzebowanie na kredyty pod towary w drodze, najzupełniej opłaca się".

Rozrachunek, szczególnie w BWR skupiających uczestników z różnych branż, przeprowadza się codziennie. W branżowych BWR, posiadających licznych zamiejscowych uczestników z niewielkimi sumami należności, rozrachunek przeprowadza się co kilka dni, najdalej raz w tygodniu, w dniach z góry ustalonych.

Zarówno miejscowi jak i zamiejscowi uczestnicy BWR przesyłają dokumenty płatne w p r o s t do Biura. Na wszystkich dokumentach musi być obowiązkowo zamieszczona pieczątka „Rozrachunek przez BWR". BWR nie zawiadamia uczestników o nadejściu dokumentów do opłacenia, gdyż otrzymują oni wprost od wystawców oryginały dokumentów ze wspomnianą pieczątką.

W BWR dla każdego uczestnika prowadzi się rachunek, na którym księguje się wszystkie obroty danego uczestnika. W ustalonym terminie kompensaty zsumowuje się obroty na każdym rachunku i wyprowadza się jego saldo. Obroty i saldo każdego rachunku wpisuje się do „wykazu rozrachunkowego", a następnie po uzgodnieniu tego wykazu sporządza się asygnaty memoriałowe dla uznania lub obciążenia poszczególnych uczestników. Salda, dotyczące uczestników posiadających rachunki w innych placówkach Banku, przekazuje się telegraficznie do właściwych placówek w trybie rozliczeń międzyoddziałowych.

Uczestnik BWR składa we właściwej dla niego placówce Banku kopię rejestru (zestawienia) dokumentów wysłanych do rozrachunku do BWR. Rejestry te stanowią podstawę dla udzielenia uczestnikowi poprzednio opisanego „kredytu pod dokumenty rozrachunkowe w drodze".

Uczestnik, na którego rachunku we właściwej placówce zabrakło środków na opłacenie debetowego salda z rozrachunku korzysta z „kredytu rozrachunkowego" na okres do dziesięciu dni.

Sądzimy, że przyśpieszenie rozliczeń przedsiębiorstw i oszczędzająca środki płatnicze kompensata płatności

oraz zapewnienie punktualnej zapłaty płatności — stanowią korzyści, które trzeba jeszcze dokładniej przedyskutować, lecz nie można ich lekceważyć. Korzyści stosowania rozrachunku przez BWR istnieją również na odcinku techniki rozliczeń bankowych. Tryb rozliczeń przez BWR jest — ogólnie stwierdzając — technicznie korzystny, ponieważ dokumentacja jego jest prostsza od dokumentacji przy trybie bankowego inkasa faktur oraz niezmiernie ułatwia pracę, terminowość rozrachunku, nie pozostawiając żadnych dokumentów wyczekujących na zapłatę w późniejszym terminie. Niejednokrotnie spotyka się jednak zdania, twierdzące, że BWR utrudnia pracę rozliczeń fakturowych, wprowadzając niejednolitość w trybie tych rozliczeń. Twierdzenie to jest słuszne, lecz tylko w odniesieniu do tych BWR, które nie rozwijają się należycie. Warunkiem korzyści technicznych stosowania nowego, takiego lub innego trybu załatwiania operacji, jest objęcie nowym trybem znacznej ilości operacji. Przy masowości bowiem operacji rozrachunkowych w Banku każda nowa, choćby najprostsza forma o małym zastosowaniu utrudnia pracę zamiast ją ułatwić.

Mając na uwadze korzyści z rozwoju BWR, pośród pracowników Banku Państwa ZSRR rozwija się socjalistyczne współzawodnictwo w kierunku przyciągania coraz to dalszych przedsiębiorstw, jako uczestników stałych kompensat w BWR. „Ogólne zasady socjalistycznego współzawodnictwa pracy w NBP" pośród warunków dla pionu kredytowego Banku również wymieniają (pkt. A/6): „przyczynienie się do rozwinięcia wzajemnych rozrachunków bezgotówkowych między organami gospodarczymi". Należy spodziewać się, że w szlachetnym współzawodnictwie o tytuł przodującego zespołu podjęte zostaną w oddziałach wysiłki, by w drodze stosowania nowych, doskonalszych form rozrachunków pomiędzy przedsiębiorstwami i na tym odcinku ułatwić budowę podstaw socjalizmu w Polsce.

Zbigniew Ładoś

UPOWSZECHNIENIE METOD PRACY ODDZIAŁÓW PRZODUJĄCYCH

Przeprowadzane dotychczas instruktaże miały przeważnie na celu udzielanie pomocy pracownikom w oddziałach w podwyższaniu wydajności i dokładności pracy do wymaganego *minimum 100 % normy*. Niektóre oddziały wojewódzkie (referaty „organizacji i kontroli pracy") wykazały na tym odcinku dużą aktywność i osiągnęły bardzo korzystne wyniki prac, czego dowodem jest, iż większość oddziałów w tych województwach przekracza już normę.

Zapytują niektórzy, czy wobec tego referaty „OKP" oddziałów wojewódzkich spełniły już swoje zadania?... Otóż tak nie jest. W każdym województwie są oddziały, które osiągają znacznie wyższą wydajność i dokładość pracy, są również i takie, które wykazują wyniki gorsze. Różnice są tu dość duże.

Nie ulega wątpliwości, iż korzystne wyniki pracy są osiągane głównie dzięki dobrze wyszkolonemu i zharmonizowanemu zespołowi pracowniczemu, pracującemu szybko i bezbłędnie oraz dzięki stosowanym usprawnieniom w pracy.

Chcąc poznać szczegóły organizacji pracy w oddziale przodującym musimy przeprowadzać w tym oddziale wspólnie z zainteresowanymi pracownikami systematyczne badania oraz ująć wyniki tych badań w przejrzysty i zwięzły materiał. Materiał ten będzie podstawą do organizowania pracy w innych oddziałach.

W celu osiągnięcia właściwych wyników badań a więc przede wszystkim ustalenia najistotniejszych cech organizacji pracy oddziału przodującego, należy

Wydajność pracy oddziałów w kwietniu 1951 r.

Województwo	NORMA —		NORMA +	
	Od 0 do 70%	Od 70 do 100%	Od 100 do 130%	Od 130 do 200%
	Ilość oddziałów			
Białystok	4	5	4	
Bydgoszcz		10	14	1
Gdańsk	1	7	12	
Katowice	3	8	22	5
Kielce	1	8	6	1
Koszalin		9	5	1
Kraków	4	10	9	
Lublin	2	11	2	
Łódź		12	7	
Olsztyn	5	13	2	
Opole		11	4	2
Poznań		13	15	1
Rzeszów	1	10	7	1
Szczecin	2	8	3	
Warszawa	5	20	5	2
Wrocław	8	20	15	2
Zielona Góra	8	8	3	
Razem	44	183	135	16

przystąpić do prób opracowania najbardziej racjonalnego systemu badań. System badań musi być praktyczny, zrozumiały, łatwy, szybki oraz musi umożliwić dokładne zanalizowanie metod organizacji pracy stosowanych przez oddział przodujący oraz umożliwić stosunkowo łatwe przeniesienie tych metod na inne oddziały.

BADANIA ORGANIZACJI PRACY ODDZIAŁÓW PRZODUJĄCYCH

Twórcy kapitalistycznej organizacji pracy wyrażali niejednokrotnie poglądy, iż pracownik na ogół nie zna swojej sprawności, ani też metody wykonywanej przez siebie pracy. Taylor twerdził, iż „nawet zdolny i szczególnie zręczny robotnik nie zna dokładnie swoich możliwości produkcyjnych". Ponieważ świat pracy nie był w ustroju kapitalistycznym zainteresowany w podwyższaniu swojej wydajności pracy i dokonywaniu usprawnień, przeto zainteresowani w podwyższaniu zysków właściciele przedsiębiorstw sprowadzali specjalistów organizacyjnych w celu usprawnienia i zreorganizowania pracy w przedsiębiorstwie.

Nowe warunki gospodarki socjalistycznej stworzyły nowy, socjalistyczny stosunek do pracy, który jest obecnie głównym motorem usprawnień i wysokiej wydajności pracy pracowników przedsiębiorstw uspołecznionych. Obecnie organizator pracy nie po to przychodzi do oddziału przodującego, aby narzucać pracownikowi pewne reguły pracy, ale po to, aby nauczyć się od niego jak trzeba pracować i aby z jego pomocą przeszczepić te metody pracy na inne oddziały. Organizowanie pracy przeprowadzają obecnie sami pracownicy, poprzez współzawodnictwo i racjonalizatorstwo, podczas pracy i na naradach pracy. Organizator jest ich doradcą, współpracownikiem i ułatwia im osiągnięcie jak najlepszych wyników. Same pomiary czasów pracy oraz innego rodzaju mechaniczne metody badań nie wskażą organizatorowi przyczyn osiągnięć oddziałów przodujących, ponieważ przyczynia się do tego nie tylko większa wprawa i szybkość wykonywanych prac, ale również odmienna metoda pracy, wypracowana twórczym, ekonomicznym wysiłkiem rąk i mózgu pracownika świadomego celu i pożytku wykonywanej przez siebie pracy. Tego twórczego wysiłku pracownika nie znali organizatorzy przedsiębiorstw kapitalistycznych i dlatego system ich badań był zupełnie odmienny.

Systemy badań racjonalnych i przodujących metod pracy zostały w Związku Radzieckim zastosowane w r. 1949 przez inż. Kowalewa. Polegają one na naukowej analizie wszystkich prac i czynności wykonywanych przez przodowników pracy w tym celu, aby doświadczenia ich przekazać innym pracownikom. Inż. Kowalew studiuje metody pracy przodowników bardzo szczegółowo, analizuje ich czynności, a nawet ruchy, dochodząc do najbardziej wzorowych sposobów wykonywania pracy. Analiza pracy obejmuje: ustalenie przyczyn wyższej wydajności i jakości pracy (analiza szybkości pracy, norm, ewentualnych strat czasu, materiałów, analiza wąskich przejść, zbytecznych nakładów pracy itd), ukształtowanie się procesu pracy z punktu widzenia największej wydajności opartej na najnowszych zdobyczach techniki i osiągnięć przodowników pracy w tej dziedzinie, merytoryczną analizę metod pracy itd. W tym ujęciu, analiza pracy jest tylko częścią wszechstronnej racjonalizacji i nie opiera się wyłącznie na pomiarach czasu i metodach obliczeniowo - statystycznych (np.: wykazy czynności), ale ujmuje proces pracy jako całość i jako wytwór pełnego inicjatywy organizacyjnej pracownika.

Stojące do dyspozycji oddziałów wojewódzkich (ref. „OKP") środki umożliwiają obecnie analizę pracy podległych oddziałów dość wnikliwie, ponieważ obejmują:

a) *ilość pracowników* (ustalenie etatów)
b) *ilość pracy* („wykaz czynności" i innego rodzaju sprawozdawczość)
c) *szybkość pracy* (terminowość sprawozdawczości, normy godzin nadliczbowych)
d) *bezbłędność pracy* (kontrola reklamacji, błędów, usterek, uchybień itd).

W skutek tego, staje się problemem dla pracowników i kierownictwa takie zorganizowanie pracy, aby oddział utrzymał się co najmniej na *przeciętnym* poziomie ogólnej sprawności organizacyjnej, która kształtuje się obecnie w niektórych województwach powyżej normy. Chcąc w tym celu praktycznie dopomóc oddziałom, powinny oddziały wojewódzkie (ref. „OKP") jak najszybciej przystąpić do opracowywania opisów najbardziej wzorowych metod pracy, czyli wyszukać i opisać najracjonalniejsze sposoby prac wykonywanych w oddziałach. Opisy te będą służyły równocześnie jako pomoc dla organizatorów oddziałów oraz jako materiał szkoleniowy dla przeszkalanych pracowników.

W wyniku analizy materiałów bieżąco zbieranych przez oddziały wojewódzkie (ref. „OKP") można ustalić każdorazowo oddziały przodujące w poszczególnych działach pracy oraz oddziały o niższym poziomie pracy. W pierwszym rzędzie inicjuje się badania metod pacy w oddziałach osiągających korzystne wyniki prac np. w dziale rachunków osobowych.

W oddziale, na naradzie pracy zapoznaje się wszystkich zainteresowanych w tej dziedzinie pracy pracowników z celem prac badawczych oraz ustala się wspólnie sposób badań. Badania przeprowadzają wspólnie wszyscy zainteresowani pracownicy. Wyniki badań

zawierające istotne cechy przodownictwa danego działu pracy ujmuje się w formie opisowej oraz ewentualnie graficznej po czym wykorzystuje się w innych oddziałach. O wynikach badań należy również zakomunikować Departamentowi Ogólnemu, Wydziałowi Organizacyjnemu.

Byłoby bardzo wskazane, aby badania takie były przeprowadzane przez pracowników oddziałów z własnej inicjatywy, a wyniki tych badań były następnie przesyłane do oddziałów wojewódzkich i Departamentu Ogólnego.

W jaki sposób można badać w oddziale przodującym organizację pracy i ustalać racjonalne metody pracy, a następnie w jaki sposób należy wyniki tych badań opisać względnie jak ująć w formę graficzną.

Z powodu braku dostatecznego doświadczenia, nie można na razie odpowiedzieć wyczerpująco na powyższe pytania i dlatego pozostawia się całkowicie wolną inicjatywę badającym przodujące metody prac. Można jednak wskazać na pewne metody badań, drogą próby stosowane już w bankowości z dobrymi wynikami. Metody te polegają na:

1) Ustalaniu racjonalnych planów prac specjalnych i dodatkowych poszczególnych komórek organizacyjnych oddziału.
2) Ustalaniu racjonalnych harmonogramów zmierzających do terminowego wykonywania zadań.
3) Opracowywaniu racjonalnych kart pracy czyli planów indywidualnych, koordynujących prace i precyzujących indywidualną odpowiedzialność oraz ustalających najkorzystniejszy przebieg pracy.
4) Określeniu racjonalnych planów obiegu dokumentów przyspieszających prace.
5) Opracowywaniu w miarę możności najracjonalniejszych planów rozmieszczenia posterunków pracy, ułatwiającego bieżące prace.
6) Opracowywaniu racjonalnych regulaminów prac, schematów organizacyjnych usprawniających współpracę komórek organizacyjnych.
7) Opracowywaniu mobilizujących norm dotyczących ilości i jakości pracy.
8) Ustalaniu najracjonalniejszych metod wewnętrznej kontroli pracy.
9) Ustalaniu innych form pracy.

Plany powyższe sporządza się naturalnie w oparciu o doświadczenia tylko p r z o d u j ą c y c h komórek organizacyjnych oddziału i na tej podstawie wykrywa się metody ich prac.

Opisy powinny wskazywać na konkretne osiągnięcia, powinny być zrozumiałe:

ad 1) Na podstawie analizy planów prac oddziału można stwierdzić, czy są one mobilizujące oraz czy i w jakim stopniu przyczyniają się one do podwyższenia poziomu prac w oddziale. Korzystne wyniki stosowania planów prac powinny być znane wszystkim oddziałom.

ad 2) Po ustaleniu racjonalnych harmonogramów można je po pewnych zmianach dotyczących lokalnych warunków prac w innym oddziale odpowiednio wykorzystać. Racjonalne harmonogramy wykrywają większość „tajemnic" powodzenia oddziału przodującego, jednakże muszą być uzupełnione innymi, bardziej szczegółowymi materiałami.

ad 3) Karty pracy przodujących zespołów mogą być również po pewnych poprawkach zastosowane w zespołach innych oddziałów wykonywujących podobną ilość pracy. Karty pracy wykazują rodzaje czynności wykonywanych przez poszczególne posterunki pracy. Karty pracy można wprowadzić w oddziale drogą ankiety. Wprowadzając karty pracy w oddziale należy uważać aby nie spowodować niepotrzebnej formalistyki utrudniającej kolektywną współpracę zespołów.

ad 4) Racjonalne plany obiegu dokumentów mogą być zastosowane w innych oddziałach tej samej wielkości. Badania obiegu dokumentów przeprowadza się metodą graficzną, przy czym należy zwrócić uwagę, aby obieg wszystkich dokumentów był jednokierunkowy, jak najkrótszy.

ad 5) Racjonalne plany rozmieszczenia posterunków pracy mogą być ewentualnie wykorzystane w podobnych warunkach lokalowych innych oddziałów. Badania przeprowadza się również metodą graficzną. Organizacja miejsca pracy może być poza tym przedmiotem bardziej szczegółowych badań, gdyż kultura miejsca pracy ma znaczenie nie tylko w przemyśle lecz również w banku.

ad 6) Racjonalne regulaminy prac i schematy organizacyjne mogą być przesyłane do wglądu do Departamentu Ogólnego, Wydziału Organizacyjnego.

ad 7) Moblizujące normy pracy opracowywane być mogą przez zainteresowanych danym odcinkiem pracy pracowników w oparciu o różnego rodzaju usprawnienia pracy oraz pomysły racjonalizatorskie. Mogą to być normy ogólne i bardziej szczegółowe. Na przykład w wykazach wydajności pracy przesyłanych wszystkim zmechanizowanym oddziałom są po-

dane ilości pozycji zaksięgowanych w ciągu jednej godziny przez jednego księgującego na maszynie. Byłoby zadaniem niezmiernie ważnym zbadanie przyczyn wysokiej wydajności niektórych księgujących np. 900 pozycji na godzinę i wskazanie tych sposobów innym pracownikom księgującym. Być może, iż wykorzystując doświadczenia radzieckich przodowników pracy będą musieli nasi przodownicy posłużyć się chronometrem, aby wykryć tajemnicę szybkości poszczególnych ruchów. Kto wie, czy posługując się metodę inż. Kowalewa nie można by po zbadaniu osiągnięć naszych przodowników uzyskać jeszcze lepsze wyniki.

ad 8) Najracjonalniejsze metody kontroli wewnętrznej, zapewniające uzyskanie dużej dokładności pracy powinny być dokładnie opisane. Metody takie są obecnie stosowane w niektórych oddziałach i byłoby wskazane aby były znane również i w innych oddziałach. Należy zwrócić uwagę, czy stosowane kontrole wewnętrzne są istotnie racjonalne i ekonomiczne.

ad 9) Ustalanie form pracy oddziałów przodujących może być dokonywane w dowolny sposób, niezależnie od powyżej podanych metod badań. Należy więc zwrócić również uwagę na formę i poziom współpracy poszczególnych komórek organizacyjnych w oddziale (szczególnie działów kredytowych z operacyjnymi), na zainteresowanie zespołów pracowniczych wynikami wydajności i dokładności pracy oraz przeprowadzanymi badaniami, na podział czynności i wykorzystanie etatów, na poziom narad pracy, na ogólny porządek w oddziale oraz sposób wykonywania zadań przewidzianych zarządzeniami bankowymi.

Niezależnie od powyższych badań techniki pracy, specjalnych badań i opisów wymagają formy rozwoju ruchu współzawodnictwa i racjonalizatorstwa pracy w oddziale, ruchu inicjowanego i organizowanego przez Z. Z. P. F. Byłoby wskazane, aby związkowcy w przodujących oddziałach podzielili się swoimi doświadczeniami odnośnie rozwoju ruchu współzawodnictwa i racjonalizatorstwa pracy ze związkowcami innych jednostek organizacyjnych banku.

ZASTOSOWANIE METOD PRACY PRZODUJĄCYCH ODDZIAŁÓW W INNYCH ODDZIAŁACH

Zebrane w opisany powyżej sposób materiały po dokładnym zanalizowaniu i ewentualnym opracowaniu przez oddziały wojewódzkie, stanowią bardzo cenne, bo nie teoretyczne, lecz wynikające z doświadczenia opisy pracy dla oddziałów o niższym poziomie prac. Na instruktaż do tych oddziałów będą przyjeżdżać pracownicy oddziałów wojewódzkich (OKP) oraz przodownicy pracy z innych oddziałów, aby im dopomóc w osiągnięciu lepszych wyników.

Wprowadzenie nowych, racjonalnych, przodujących metod pracy nie może w żadnym przypadku spowodować dezorganizacji w oddziale i dlatego musi być przeprowadzone uważnie i starannie. Przede wszystkim wszelkie zmiany powinni wprowadzać sami zainteresowani pracownicy w oddziale i dlatego należy je poprzedzać odpowiednią akcją uświadamiającą co do celu i metod pracy. Często najwłaściwszą metodą jest osobiste, praktyczne zademonstrowanie pracownikom jak należy daną czynność wykonywać, aby wykonać ją dobrze i szybko. Na instruktaż muszą więc wyjeżdżać pracownicy wysoko wykwalifikowani i dobrzy praktycy. Poza wprowadzaniem racjonalnych, przodujących metod pracy, instruktaż organizacyjny ma również na celu wykrywanie strat czasu i środków, a tym samym wskazywanie na możliwości dalszego zwiększenia wydajności i dokładności pracy oraz dokonania odpowiednich oszczędności rzeczowych.

*

W ustroju socjalistycznym każdy pracownik jest gospodarzem w swym zakładzie pracy, w swym miejscu pracy. Aby być dobrymi gospodarzami, wszyscy musimy dbać o podniesienie ekonomiczności procesów pracy przez zorganizowaną walkę ze stratami. Aby walka ta była skuteczna musimy wykrywać źródła z których wypływają straty. Przyczyny strat znajdujemy w czasie pracy, w maszynach i urządzeniach pomocniczych oraz w materiałach pomocniczych. Przyczyny strat są przykładowo wyszczególnione w załączonym schemacie (tab. nr 2), który może być tematyką przy przeprowadzaniu instruktaży organizacyjnych. Przeprowadzający instruktaż organizacyjny mają za zadanie dokładne zanalizowanie przyczyn strat czasu pracy czy też środków rzeczowych i wskazywanie pracownikom w oddziałach na sposób usunięcia ich. Zwalczenie tych strat umożliwi nam lepsze i szybsze wykonanie zadań.

*

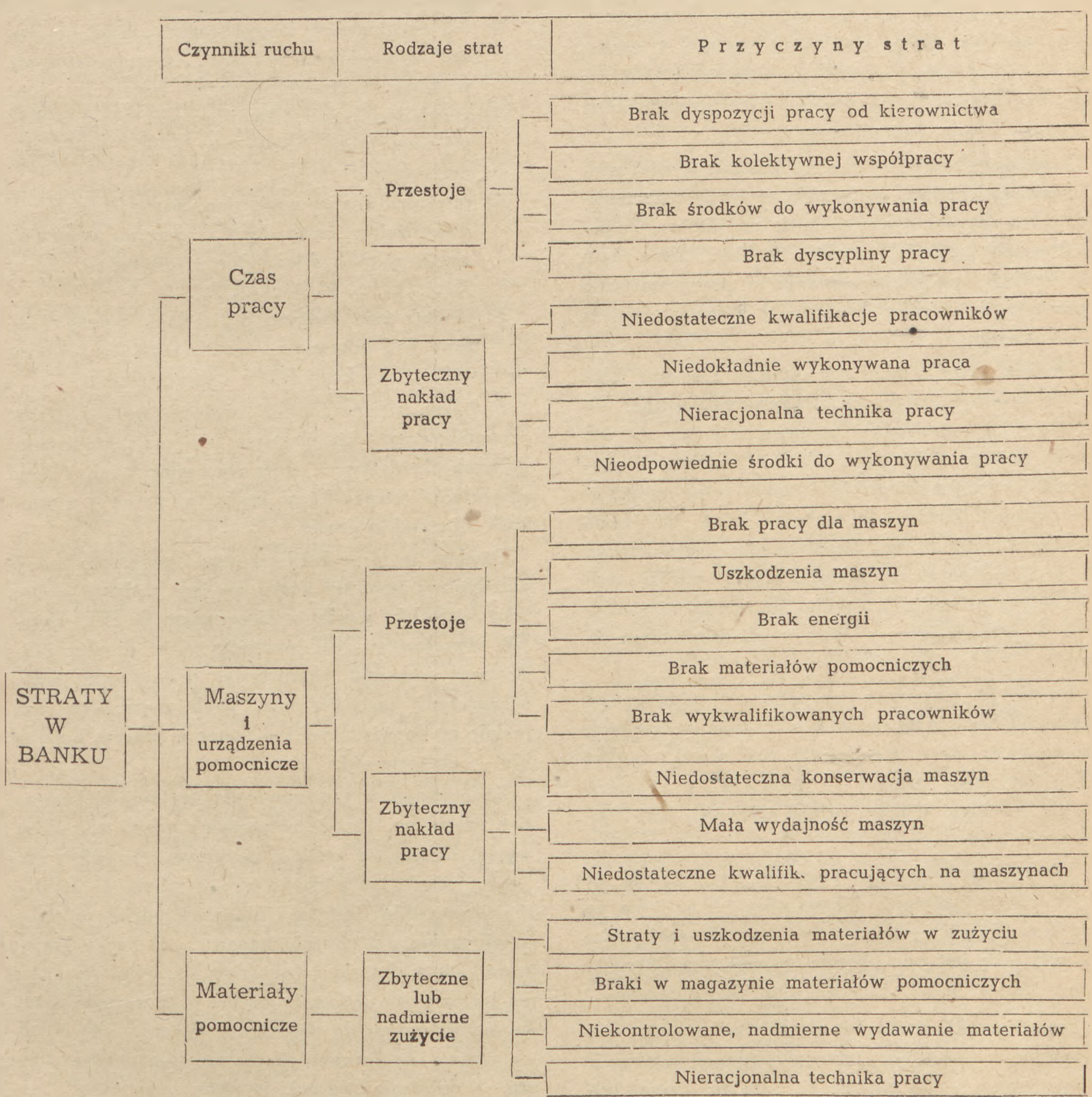
Oddziały wojewódzkie (ref. „OKP"), oddziały przodujące które przeprowadzają badania organizacyjne oraz oddziały o niższym poziomie organizacyjnym, które chcą swój poziom podwyższyć powinny zakreślić sobie konkretny, ścisły p l a n przeprowadzania badań, wzajemnej wymiany doświadczeń, plan dokonywania usprawnień, plan zmniejszenia kosztów, plan przyspieszenia prac dziennych, sprawozdawczych

itd. Oddziały o lepszych wynikach prac powinny zgłosić swą gotowość opieki i pomocy fachowej nad oddziałami słabszymi. Oddziały wojewódzkie powinny spowodować wzajemną wymianę pracowników pomiędzy oddziałami „słabszymi“ a „mocniejszymi“ (tzw. delegacje szkoleniowe), a referaty „OKP“ muszą jak najszybciej zaktywizować swą działalność aby wyrównać poziom prac oddziałów.

Należy sobie zdać sprawę, iż każdy dzień pracy będzie przynosił w Banku straty, jeśli doświadczenia oddziałów przodujących nie będą przenoszone na oddziały o niższym poziomie prac, w skutek czego oddziały te będą uzyskiwały zbyt niską wydajność pracy, popełniały błędy i usterki i nie będą wykonywały właściwie zadań przewidzianych w zarządzeniach bankowych. Należy więc docenić wagę tego zagadnienia i wzmóc wysiłek organizacyjny w kierunku dalszego podwyższenia ogólnego poziomu prac w Banku.

Tab. nr 2

W WALCE ZE STRATAMI

Zbigniew Laskowski

TYPIZACJA DOKUMENTÓW W OBROTACH Z ZAGRANICĄ

Na jesieni ubiegłego roku, do Komisji Współpracy między Centralami Handlu Zagranicznego a Instytucjami Rozrachunkowymi wpłynął projekt zastosowania w obrotach z zagranicą t. zw. typizacji dokumentów. Doceniając w pełni wagę złożonego projektu, Komisja Współpracy powierzyła rozpracowanie go i wprowadzenie w życie specjalnemu zespołowi, który otrzymał nazwę podkomisji druków i typizacji, w skład której weszli przedstawiciele banków współpracujących z zagranicą oraz przedstawiciele Centrali Handlu Zagranicznego.

Jednakże przez wiele miesięcy wszelkie wysiłki podkomisji, zmierzające do spopularyzowania tego tematu, przez rozsyłanie ankiet, apele na plenarnych posiedzeniach komisji, kontakty osobiste, napotykały na zupełny brak zainteresowania ze strony zarówno operacyjnych działów banków jak i central handlu zagranicznego.

Dopiero przed niedawnym czasem pierwsze konkretne próby praktycznego zastosowania typizacji — pomimo jej prymitywnej początkowo formy — wykazały najzupełniej realnie jak duże możliwości uproszczeń i oszczędności kryje w sobie rozpowszechnianie typizacji. Zwołana w ostatnich dniach na terenie Wydziału Wschodniego Departamentu Zagranicznego N. B. P. narada pracy przeanalizowała wyniki tych pierwszych osiągnięć i ustaliła, że zagadnienie zasługuje na wprowadzenie w życie w jak najszerszym zakresie.

Jakież były przyczyny początkowej niepopularności typizacji? Wydaje mi się, że w pierwszym rzędzie brak zrozumienia istoty zagadnienia, na skutek niezbyt może fortunnego terminu — „typizacja", a następnie — niedocenianie pełnego zasięgu czynności, jaki można objąć typizacją.

Przede wszystkim więc postaram się wyjaśnić na czym polega typizacja dokumentów, przy czym za przykład użyję tej — powtarzam — prymitywnej postaci, pod jaką jest ona obecnie stosowana praktycznie przez niektóre działy Departamentu Zagranicznego.

Import polski otwierając akredytywę na rzecz zagranicznego eksportera uwarunkowuje dokonywanie z niej wypłat — niezależnie od szeregu specjalnych klauzul — przedłożeniem ściśle określonych dokumentów.

Przykładowo przytoczę jeden z tekstów warunków wypłat:

„Wypłata z akredytywy nastąpi po przedłożeniu następujących dokumentów":

1) faktury handlowej w pięciu egzemplarzach, wizowanym przez attache handlowego RP w . . . .
2) 3 3 oryginalnych konosamentów „clean on board" wystawionych na order . . . . zaopatrzonych w klauzulę „freight prepaid" notify . . . . . .
3) szczegółowej specyfikacji towaru, wymieniającej wagę brutto i netto oraz cechy poszczególnych skrzyń.
4) certyfikat analizy wystawiony przez firmę . . . . stwierdzający następującą procentową zawartość poszczególnych składników w towarze . . . . . . % . . . . % . . . .
5) oświadczenie dostawcy o przesłaniu pocztą okrętową pod adresem . . . . . . kopii konosamentu oraz . . . . . . kopii faktur i specyfikacji".

Podobny, często znacznie obszerniejszy i bardziej skomplikowany tekst powtarza się przy otwieraniu dalszych akredytyw na rzecz tego samego lub innych eksporterów z tego samego kraju, lub nawet w stosunkach z innymi krajami.

Pomimo to, przy każdorazowym otwieraniu nowej akredytywy, importer zmuszony jest podawać pełny tekst warunków wypłat w kierowanym do NBP zleceniu importowym, NBP przytacza go w depeszy i listownym otwarciu akredytywy, przesyłanym korespondentowi zagranicznemu, bank zagraniczny zaś podaje go do wiadomości — znów w pełnym brzmieniu — eksporterowi.

Zastosowanie w tym przypadku typizacji dokumentów polega na tym, że przytoczony tekst warunków wypłat określa się krótkim umownym symbolem np. „wzór jeden"; po podaniu tego symbolu do wiadomości wszystkich instytucji biorących udział w transakcji zarówno w zleceniu importera do banku krajowego, jak w depeszy i listownym otwarciu akredytywy kierowanym do korespondenta oraz w awizie banku zagranicznego do eksportera, używane jest odtąd — zamiast każdorazowego przytaczania pełnego tekstu — określenie „warunki wypłaty, wzór jeden".

W razie potrzeby wprowadzenia w sporadycznych przypadkach dodatkowych dokumentów np. świadec-

twa pochodzenia, ustalony symbol należy uzupełnić przez podanie: „warunki wypłaty, wzór jeden plus świadectwo pochodzenia“. W razie zaś częstszego powtarzania się konieczności zastosowania zmienionego kompletu dokumentów, należy po ponownym zawiadomieniu wszystkich zainteresowanych stron — wprowadzić nowy symbol „wzór dwa“ na określenie tego zmienionego kompletu dokumentów. Oczywiście wszelkie inne, zmieniające się warunki akredytywy, jak suma, termin ważności itp. muszą być każdorazowo podawane w pełnym brzmieniu, natomiat stale powtarzające się warunki jak np. „dostawa fob port . . . .“ mogą być włączane do tekstu objętego umownym symbolem.

W ten sposób usunięta zostaje potrzeba wielokrotnego przepisywania tego samego tekstu, gdyż zostaje on zastąpiony umówionym symbolem, natomiast — niezbędne przy otwieraniu akredytywy i porównywaniu przedkładanych dokumentów — pełne brzmienie warunków wpłat, znajduje się w posiadaniu zarówno banków jak i kontrahentów.

Przy daleko posuniętej typizacji dokumentów i warunków możliwe jest objęcie umownym symbolem pełnego tekstu całej akredytywy — a nie tylko warunków wypłat — przy czym symbol ten byłby uzupełniany pełnym brzmieniem jedynie tych elementów, które przy każdej akredytywie są zmienne, a więc: numer akredytywy, suma i termin ważności oraz ewentualnie — szczegóły odnośnie gatunku towaru.

W pewnych przypadkach, gdy pełne zastosowanie wyżej opisanego systemu natrafia na trudności (np. jeden z banków zagranicznych zaakceptował stosowanie symboli w depeszach, natomiast domaga się podawania pełnych tekstów w listownym otwarciu akredytywy), znaczne uproszczenie uzyskać można przez odbicie na powielaczu powtarzającego się tekstu i dołączenie go do listownej dyspozycji otwarcia akredytywy.

Korzyści wynikające z wprowadzenia typizacji dokumentów nie ulegają wątpliwości. Niezależnie od znacznego zaoszczędzenia i uproszczenia pracy referentów i maszynistek wszystkich wchodzących w grę instytucji, należy podkreślić niezmiernie ważny moment, który jest nieodłączną konsekwencją typizacji dokumentów. Mianowicie przy ustalaniu warunków kontraktów centrale niejednokrotnie zbyt łatwo ulegają sugestiom kontrahentów, co wywołuje różnorodność i pewną przypadkowość warunków w poszczególnych kontraktach. To bierne nastawienie central zmienia się radykalnie z chwilą wprowadzenia typizacji, która zmusza centrale do analizy kontraktów, ustalenia warunków istotnych i powtarzających się niezmiennie oraz odrzucenia tych warunków, które okażą się — bez szkody dla transakcji — zbędne. Równocześnie w interesie centrali będzie leżeć nakłonienie kontrahenta do przyjęcia takich warunków, które dadzą się zastosować bez zmiany ustalonego symbolu.

Typizacja działa więc w tych przypadkach mobilizująco i niewątpliwie doprowadzić może do ustalenia typowych dla danego towaru, czy grup towarowych szablonów kontraktów, które w zależności od specyficznych właściwości handlu z danym krajem, lub kontrahentem będą uzupełniane jednym czy kilkoma dodatkowymi warunkami specjalnymi.

Oprócz powyższych dodatnich cech, typizacja wpływa na przyspieszenie manipulacji oraz prowadzi do zredukowania kosztów depesz (zarówno w złotych jak i w walucie obcej).

Zastosowanie typizacji na szerszą skalę umożliwi ustalenie kilkunastu szablonów najważniejszych warunków kontraktów, przy pomocy których ujęte zostaną wszystkie wchodzące w rachubę towary. I nie jest bynajmniej nierealne przewidywanie, że w niedalekiej przyszłości nasze delegacje handlowe do rokowań z zagranicą ustalać będą nie tylko zasady rozrachunku, kontyngenty i ceny towarów, ale również zasadnicze warunki kontraktów na poszczególne towary oraz określające te warunki symbole, którymi posługiwać się będą w obrotach z danym krajem wszystkie zainteresowane w transakcji strony. „Ogólne warunki dostaw“, które w wielu przypadkach stanowią część składową zawieranych ostatnio międzynarodowych umów handlowych, są niczym innym jak typizacją mającą jednakże charakter ramowy. Uzupełnienie tych „Ogólnych warunków“ przez ustalenie wzorów kontraktów dla najważniejszych, objętych umową towarów, pozwoliłoby na ujęcie w ramy typizacji większości obrotów płatniczych z krajami, z którymi zawarto umowę.

Należy zaznaczyć, że obok akredytywy i polecenia wypłaty, uwarunkowanego złożeniem dokumentów, typizacja może mieć zastosowanie również i przy inkasie bankowym; aczkolwiek w tym ostatnim przypadku banki pośredniczące nie są specjalnie zainteresowane we wprowadzaniu typizacji, to jednak pozostają korzyści, jakie odnoszą z tego uproszczenia sami kontrahenci w bezpośredniej korespondencji ze sobą.

Warunki dla wprowadzenia typizacji są tym korzystniejsze, im lepiej układają się stosunki handlowe pomiędzy kontrahentami, im większe jest wzajemne zaufanie, co w dużym stopniu eliminuje konieczność obwarowania kontraktu specjalnymi klauzulami, zabezpieczającymi importera przed możliwością nadużyć ze

strony eksportera. I tak np. doskonałym podłożem dla typizacji są wchodzące od niedawna w użycie t. zw.: socjalistyczne kontrakty handlowe, w których dokumentacja jest ograniczona do niezbędnego minimum, a gwarancję prawidłowego wykonania transakcji zapewniają czynniki społeczne i partyjne obydwu kontrahentów, które podpisują kontrakt na równi z czynnikiem administracyjnym. Jest również rzeczą oczywistą, że typizacja jest łatwiejsza tam, gdzie centralizacja handlu z zagranicą jest daleko posunięta, gdzie wymagania importerów są mniej zróżnicowane, a warunki kontraktów bardziej jednolite.

Obydwa powyższe momenty predestynują typizację do odegrania poważnej roli przede wszystkim w obrotach pomiędzy krajami demokracji ludowych, gdzie dominującym czynnikiem transakcji nie jest chęć osiągnięcia dorywczych zysków, lecz potrzeba gospodarcza, uwidoczniona w ustalonym z góry planie narodowym.

Zagadnienie typizacji nie jest w obrotach z zagranicą zagadnieniem nowym, jednak obecne jej założenia są wręcz odmienne niż dotychczas.

Przykładowo przytoczę dwa przypadki już uprzednio stosowanych form, zbliżonych do typizacji.

1) Kodowanie depesz zawierających polecenie otwarcia akredytyw; polega ono na ustaleniu umownego symbolu na określenie tej części tekstu otwarcia, który powtarza się niezmiennie we wszystkich akredytywach oraz każdorazowym uzupełnieniu tego symbolu pełnym brzmieniem wszystkich warunków, chociażby te warunki były zupełnie identyczne we wszystkich otwieranych akredytywach.

   Jedyną pozytywną stroną kodowania jest uzyskanie oszczędności na kosztach depesz, natomiast w odniesieniu do podstawowego celu typizacji, jakim jest usprawnienie pracy, wywiera ono wpływ ujemny, gdyż powoduje konieczność dodatkowego zaszyfrowania i rozszyfrowania depeszy.

2) W międzynarodowym handlu niektórymi artykułami jak np. zbożem, istnieją typowe umowy ustalające z góry warunki dostawy, ubezpieczenia rodzaj żądanych dokumentów itp., na podstawie których zawierane są kontrakty. Aczkolwiek umowy tego rodzaju powodują standaryzację handlu danym towarem, to jednak główną ich myślą jest tak dokładne sprecyzowanie warunków transakcji, żeby zabezpieczyć strony przed niestarannym lub wręcz nieuczciwym wykonaniem transakcji przez jedną ze stron. — Otwarcie akredytywy, opartej na umowie standardowej nie różni się zwykle niczym od otwarcia każdej innej akredytywy. Oczywiście umowy tego rodzaju nie mają nic wspólnego z takimi założeniami typizacji, jak zaoszczędzenie kosztów, usprawnienie pracy referentów branżowych central i banków pośredniczących itd., co w dalszej konsekwencji prowadzi do jednego z ważniejszych zadań gospodarki planowej — **wyzwolenia rezerw ludzkich**.

Na zakończenie nadmienię, że znaczenie typizacji nie ogranicza się bynajmniej do omówionego wyżej odcinka rozliczeń zagranicznych i może mieć zastosowanie nie tylko do central importowych, eksportowych oraz banków współpracujących z zagranicą. Nie ulega bowiem wątpliwości, że istnieją również możliwości wprowadzenia typizacji przez liczne instytucje w innych dziedzinach pracy w obrotach krajowych.

ARTYKUŁ SZKOLENIOWY

ORGANIZACJA RACHUNKOWOŚCI W ODDZIAŁACH BANKU

I

Organizacja rachunkowości w Narodowym Banku Polskim obejmuje rachunkowość centrali i oddziałów Zasadniczo księgowość jest scentralizowana, tzn. iż księgowania na kontach bilansowych Księgi Głównej i zamknięcia bilansowe są dokonywane tylko w Departamencie Rachunkowo-Budżetowym przez Centralną Księgowość. Podstawą do księgowań w Księdze Głównej są raporty dzienne nadsyłane przez oddziały. W Księdzę Głównej księguje się tylko ogólnymi obrotami, oddzielnie na każdym koncie bilansowym i dlatego księgowania te nazywa się **syntetycznymi**.

Wszystkie konta bilansowe są usystematyzowane dziesiętnie w t. zw. „Jednolity Plan Kont Bankowych" (J. P. K. B.), jednolity dlatego, ponieważ obowiązuje wszystkie banki. Ustalone w JPKB konta bilansowe nie mogą być w oddziałach dowolnie zmieniane, a do-

kładna znajomość przeznaczenia każdego konta bilansowego jest dla pracownika oddziału warunkiem prawidłowego klasyfikowania obrotów i księgowania.

Księgowania w banku są przeprowadzane dwustronnie, t. zn. że każda operacja bankowa (wpłata, wypłata, przelew itp.) musi być podwójnie zaksięgowana; raz po stronie „Winien", a drugi raz po stronie „Ma" odpowiednich kont bilansowych. System podwójnej księgowości umożliwia w oddziale łatwe uzgodnienie obrotów, gdyż zsumowane wszystkie obroty „Winien" i wszystkie obroty „Ma" muszą być zawsze równe.

W oddziałach księguje się szczegółowo tylko na rachunkach osobowych klientów. Księgowania te, w odróżnieniu od księgowań syntetycznych na kontach bilansowych dokonywanych przez Centralną Księgowość określa się księgowaniami analitycznymi.

Księgowania analityczne na rachunkach osobowych umożliwiają dokładną analizę działalności gospodarczej każdego klienta i są podstawowym elementem bankowej kontroli finansowej. Innych kont bilansowych nie księguje się szczegółowo w oddziałach, lecz obroty dotyczące tych operacji zapisuje się w „załącznikach do raportu dziennego" oddzielnych dla każdego konta bilansowego, oddzielnych dla strony „Winien" i „Ma". Na podstawie tych „załączników" przeprowadza odpowiednie księgowania analityczne Centralna Księgowość. W niektórych przypadkach prowadzi się w oddziałach specjalne ewidencyjne zapisy np. dotyczące zaliczek, akredytyw itp., nie będące jednakże zapisami księgowymi.

II

Organizacja rachunkowości w mniejszych oddziałach banku (schemat nr 1) różni się częściowo od organizacji rachunkowości w większych oddziałach oraz od organizacji rachunkowości w oddziałach o zmechanizowanej księgowości. Nie można przy tym ustalać sztywnych granic dla odróżnienia systemu organizacji księgowości w oddziałach mniejszych i w oddziałach większych, gdyż granice te (około 500 — 1000 pozycji) zależą w pewnym stopniu również od jakości pracy w oddziale.

W miarę napływu dokumentów dostarczonych do oddziału przez pocztę, względnie przynoszonych przez klientów, dokonuje się odpowiednich księgowań na rachunkach osobowych poszczególnych klientów (tzw. „kartach kontowych"). Inny pracownik, który kontroluje księgowania, oddziela zaksięgowane dowody, pozostające w oddziale od załączników, które dołącza do wyciągów przesyłanych do posiadaczy rachunków osobowych. Dokumenty odkłada sukcesywnie do specjalnej „szafki". „Szafka" posiada zależnie od potrzeb 10-20 poziomych lub pionowych przegródek, do których są odkładane dokumenty obciążeniowe („Winien") i taką samą ilość przegródek do odkładania dokumentów uznaniowych („Ma"). Każda para przegródek „Winien" i „Ma" dotyczy konta bilansowego i jest oznaczona numerem tego konta. A więc w „szafce" są wszystkie dokumenty księgowe sortowane według kont bilansowych. W oddziale mogą być dwie takie szafki: jedna dla odkładania dowodów memoriałowych, a druga dla odkładania dowodów kasowych.

Po zaksięgowaniu wszystkich dokumentów na rachunkach osobowych, po skontrolowaniu księgowań i odłożeniu wszystkich dokumentów do „szafek": memoriałowej i kasowej przystępuje się do zestawienia obrotów dziennych. Zestawia się oddzielnie obroty memoriałowe i oddzielnie obroty kasowe z podziałem według poszczególnych kont bilansowych. Sumy obrotów poszczególnych kont bilansowych, osobno memoriałowe i osobno kasowe, wpisuje się do odpowiednich kolumn formularza nr 10003 „Zestawienie obrotów dziennych", zaś w ostatniej kolumnie wpisuje się sumę ogólną. Zgodnie z przytoczoną we wstępie zasadą „podwójnej księgowości", obroty memoriałowe wpisane do formularza nr 10003 muszą się więc bilansować, t. zn. obroty „Winien" muszą być bezwzględnie zgodne z obrotami „Ma". Uzgodnienie to uzyskuje się gdy wszystkie dokumenty księgowe „Winien" i „Ma" zostały prawidłowo odłożone do „szafki". Obroty kasowe łatwo można uzgodnić z wpłatami i wypłatami zestawionymi przez kasjera. Sposób prowadzenia formularza „zestawienie obrotów dziennych" nr 10003 został już podany w „Wiadomościach NBP" nr 2 str. 110-113, jednakże przykład ten dotyczył tylko większych oddziałów. W mniejszych oddziałach ilość przekrojów jest znacznie mniejsza i wynosi 3-4 w ciągu dnia, np.: godz. 12 przekrój memoriałowy, godz. 13 wypłaty, godz. 13-15 wpłaty ewentualnie dodatkowo o godz. 13-30 przelewy automatyczne.

Po zestawieniu wszystkich obrotów i wpisaniu ich do formularza 10003 sumuje się je pionowo i przeprowadza t. zw. „krzyżówkę". „Krzyżówka" polega na poziomym zsumowaniu ogólnych obrotów każdego konta bilansowego i porównaniu czy sumy ogólne obrotów „Winien" są równe sumie ogólnej obrotów „Ma". Po dokonanym uzgodnieniu wpisuje się ogólne obroty każdego konta bilansowego w specjalne „zestawienie" na odwrocie formularza 10003, po czym przystępuje się do ustalenia sald kont bilansowych rachunków osobowych prowadzonych w oddziale. Salda ustala się przez dodanie (lub odjęcie) obro-

tów „Winien“ i „Ma“ do salda z dnia poprzedniego. Ewidencję sald można prowadzić na formularzu 10003, względnie w oddzielnym, specjalnie do tego celu założonym zeszycie (systemem drabinkowym). Należy przy tym pamiętać, iż na formularzu 10003, ani też w zeszycie nie wolno dokonywać żadnych wymazywań, lecz wszelkie poprawki wprowadzać przez przekreślenie czerwonym ołówkiem mylnej sumy i wpisanie sumy prawidłowej.

Po zakończeniu godzin kasowych pracownik, który poprzednio księgował na kartach kontowych przystępuje do zestawienia sald poszczególnych rachunków osobowych (ze stanów przeniesionych na karty kontowe na dzień następny) oddzielnie w ramach każdego konta bilansowego. Zestawione salda kont bilansowych są następnie porównywane z saldami wyprowadzonymi z ogólnych obrotów i muszą być bezwzględnie zgodne. W podobny sposób uzgadnia się również stany poszczególnych kont bilansowych dotyczących „obsługi budżetu państwa“. Organizacja księgowości komórek „obsługi budżetu państwa“ powinna być tematem oddzielnego artykułu.

Równolegle do powyższych prac przygotowuje się *raport dzienny*. Raport dzienny jest to zestawienie wszystkich obrotów dziennych na poszczególnych kontach bilansowych JPKB dla użytku Centralnej Księgowości. Raport dzienny sporządza się na podstawie załączników do raportu, a w przypadku, gdy przepisy takich załączników nie przewidują, wówczas sumy obrotów wpisuje się w raporcie na podstawie „zestawienia obrotów dziennych“ formularz 10003 (dotyczy to głównie rachunków osobowych, analitycznie prowadzonych w oddziale).

Po wpisaniu wszystkich obrotów dziennych raport podsumowuje się i bada, czy ogólne obroty „Winien“ są zgodne z obrotami „Ma“. W ten sposób sporządzony raport dzienny jest następnie kontrolowany. Kontrola polega na odczytaniu wszystkich obrotów na poszczególnych kontach bilansowych z kolumn formularza 10003 i porównaniu ich zgodności z obrotami wpisanymi do raportu dziennego. Szczególną uwagę zwraca się, aby obroty zostały wpisane w raporcie dziennym do rubryk właściwych kont bilansowych.

Raport dzienny wysyła się zawsze w tym samym dniu do Centralnej Księgowości specjalnym listem dworcowym lub listem „ekspress“. Pośpiech ten jest uzasadniony koniecznością jak najszybszego sporządzania przez Centralną Księgowość codziennego bilansu **brutto**.

III

Organizacja rachunkowości w w i ę k s z y c h oddziałach, stosujących system ręcznych księgowań (schemat, nr 2) różni się nieco od organizacji rachunkowości w oddziałach mniejszych.

Zasadniczy wpływ na zmianę systemu posiada znaczna ilość księgowanych pozycji, która powodowałaby dużą stratę czasu przy wyszukiwaniu ewentualnych błędów i omyłek, gdyby stosowano system przyjęty w małych oddziałach. W związku z tym, dla ograniczenia pola błędów stosuje się częste uzgadnianie obrotów dziennych w ciągu dnia i dlatego trzeba zestawiać obroty memoriałowe p r z e d księgowaniami analitycznymi na poszczególnych rachunkach osobowych. Zestawienie obrotów memoriałowych przed księgowaniami odbywa się partiami i każde częściowe zestawienie musi być oddzielnie zbilansowane. Takie uzgodnienie każdej partii zestawianych dokumentów nazywa się potocznie „przekrojem“. Ilość przekrojów (od 5 — 20) zależy od potrzeby, tj. od ilości dokumentów oraz fachowych kwalifikacji pracowników Przeciętnie jeden przekrój wynosi ok. 500 — 1000 pozycji, lecz w oddziałach o wyższym poziomie pracy stosuje się przekroje o większych ilościach pozycji. Częściowego zestawienia obrotów memoriałowych dokonuje się przeważnie w następujących terminach: ok. godz. 8.30, 9.30 zestawia się dokumenty dostarczane przez pocztę, w godz. 10-00, 11-00, 12-00 lub częściej zestawia się polecenia dostarczane przez klientów, o godz. 13-30 pozostałe dokumenty. Zaraz po częściowym zestawieniu obrotów memoriałowych dokumenty oddaje się do księgowania analitycznego na rachunkach osobowych, tak aby księgujący oczekując na dokumenty nie przerywali pracy, gdyż mogłoby to spowodować spiętrzenie się księgowań w godzinach popołudniowych, i przedłużenie prac poza godziny urzędowe. Konieczność stałego, bieżącego dostarczania dokumentów księgującym zwiększa więc częstotliwość zestawienia obrotów dziennych.

Inaczej zestawia się dokumenty dotyczące obrotów kasowych. Dokumenty kasowe są bowiem księgowane analitycznie na rachunkach osobowych, bieżąco przed południem, czeki przed oddaniem do kasy, zaś wpłaty po zwrocie dowodu wpłat przez kasjera, który stwierdził przyjęcie gotówki. Sprawdzający księgowania odkłada dokumenty kasowe do t. zw. „szafki“, a około godz. 13.30 zestawia na podstawie tych dokumentów obroty kasowe. Obroty kasowe zestawia się więc po analitycznych księgowaniach, podobnie jak w małych oddziałach.

Organizacja pracy w większym oddziale, stosującym system ręcznych księgowań zależy od ilości pozycji księgowanych na rachunkach osobowych. Przeważnie księguje kilka osób, przy czym na 2 — 3 księgujące jest jedna osoba kontrolująca księgowania, która

w miarę wolnego czasu wykonuje również inne czynności, jak np. zestawienie obrotów.

Aby przy większej ilości księgowanych pozycji w ramach jednego konta bilansowego np. nr 110 umożliwić łatwiejsze, oddzielne uzgodnienie każdego księgującego pracownika, wprowadza się niekiedy podział dokumentów dotyczących tego konta bilansowego już przy zestawieniu obrotów dziennych. Podziału dokonuje się w celu przyspieszenia końcowego uzgodnienia sald, gdyż przy dużej ilości pozycji wyszukiwanie ewentualnego błędu popełnionego przez jednego z księgujących zmusiłoby wszystkich pozostałych do wyszukiwania tego błędu w stosunkowo dość dużej masie dokumentów. Rachunki osobowe klientów przydziela się księgującym, grupując je według kolejnej numeracji np. od 1-100, 100-150, 150-300 itd., zależnie od ilości pozycji księgowanych na tych rachunkach — i ten sam podział według grup rachunków stosuje się przy sortowaniu dokumentów dotyczących danego konta bilansowego (najczęściej nr 110) w „szafce". Na podstawie obrotów dotyczących każdej grupy ustala się oddzielnie aktualne saldo każdej grupy, które musi być uzgodnione z zestawionymi przez księgującego saldami prowadzonych rachunków osobowych.

Ponieważ księgowość w większych oddziałach jest sukcesywnie mechanizowana, przeto opisany powyżej system jest coraz rzadziej stosowany.

IV

Rachunkowość w w i ę k s z y c h oddziałach może być z m e c h a n i z o w a n a przy pomocy różnorodnych maszyn księgujących. Znane są cztery zasadnicze grupy różnych typów maszyn:

1) maszyny księgujące oparte o zasadę maszyn piszących z dodaniem odpowiedniej ilości liczników, t. zw. p i s z ą c o - k s i ę g u j ą c e (np. Mercedes, Elliot-Fiszer, itp.),
2) maszyny księgujące oparte o zasadę maszyn liczących z dodaniem symboli księgowych oraz dodatkowych liczników, tzw. l i c z ą c o - k s i ę g u j ą c e (np. Continental, 800, 700, Astra itp.),
3) maszyny księgujące oparte o zasadę maszyn rejestrujących np. (kasowych) t. zw. r e j e s t r u j ą c o - k s i ę g u j ą c e (Anker, National itp.),
4) maszyny a n a l i t y c z n e - k s i ę g u j ą c e, stosowane w Oddziałach Banku Państwa ZSRR.

Maszyny pisząco-księgujące są stosunkowo bardzo powolne w pracy (ok. 200-300 pozycji na godzinę) i dlatego stosowane są tylko przy specjalnych księgowaniach wymagających szczegółowego opisywania poszczególnych pozycji księgowych (np. dotyczących kosztów).

W banku są stosowane przede wszystkim maszyny licząco-księgujące (Ok. 400-800 pozycji na godzinę) do księgowań na rachunkach osobowych oraz maszyny rejestrująco-księgujące do prac statystycznych (np. planowanie kasowe). Istnieją zamiary ewentualnego zastosowania maszyn rejestrująco-księgujących również i do innych prac, np. do księgowań na rachunkach osobowych, prowadzenia ewidencji wpłat i wypłat, kartoteki należności i zobowiązań fakturowych, dochodów i wydatków budżetowych itp.

Cechą charakterystyczną systemów zmechanizowanej księgowości jest inna organizacja pracy niż w systemach księgowości ręcznej. O ile bowiem przy księgowości ręcznie prowadzonej, jeden rodzaj pracy np. księgowania) wypełniał pracownikowi czas w ciągu godzin urzędowania, o tyle przy księgowości zmechanizowanej, przyspieszającej pracę, jeden pracownik wykonuje szereg różnorodnych czynności, które urozmaicają czas pracy i podwyższają jego kwalifikacje fachowe. W systemie księgowości zmechanizowanej pracownicy uwolnieni są od technicznej pracy pisania, dodawania i odejmowania, gdyż czynności te wykonuje za nich maszyna, mogą więc wykonać więcej i pracować szybciej, lecz muszą uważnie kontrolować pracę swoją, maszyny oraz współpracowników. W systemie księgowości zmechanizowanej mogą pracownicy uzyskać około dziesięciokrotnie wyższą wydajność pracy niż przy systemie księgowości ręcznej, pod warunkiem jednakże, iż pracują kolektywnie i dokładnie.

Rachunkowość w większych oddziałach banku jest zmechanizowana systemem „dwufazowym". System ten polega na podzieleniu dnia roboczego na dwa okresy, czyli dwie fazy pracy:

pierwsza faza (godzina 8 — 13)
czynności przygotowawcze, tj. obsługa klienteli, kontrolowanie dokumentów, kontrola pokrycia poprzez odnotowywanie sum obciążeniowych (i większych sum uznaniowych) na kartach kontowych rachunków osobowych, zestawienie obrotów dziennych itp.,

druga faza (od godziny 13 — 15)
maszynowe księgowania na kartach kontowych rachunków osobowych, kontrola księgowań oraz czynności końcowe.

Za skoncentrowaniem księgowań na maszynach w godzinach popołudniowych przemawia konieczność odpowiedniego skontrolowania, posortowania i uzgodnienia dokumentów w godzinach porannych, tak, aby same księgowania odbyły się możliwie jak najszybciej, stosunkowo jak najmniejszym nakładem pracy. Jednorazowe zaksięgowanie dużej ilości pozycji w drugiej fazie zaoszczędza pracy na skutek skumulowania jednorodnych, typowych czynności księgowania, umożliwiając naszym przodownikom pracy uzyskanie dużej szybkości w księgowaniach na maszynach.

Przy masowej ilości dokumentów w systemie zmechanizowanej rachunkowości musi być w oddziale ujednolicony, ustalony i ściśle przestrzegany racjonalny obieg tych dokumentów. Obieg dokumentów musi być jak najkrótszy, jak najprostszy i jednokierunkowy, t. zn. iż dokumenty mogą wprawdzie „przechodzić" różnymi drogami, ale muszą zmierzać w jednym kierunku (schemat nr 3).

W systemie zmechanizowanej księgowości na rachunkach osobowych zestawia się obroty dzienne zarówno memoriałowe, jak i kasowe p r z e d księgowaniami, czyli w pierwszej fazie prac. Dokumenty sortuje się w „szafkach", a obroty zestawia się podobnie jak w opisanych poprzednio systemach księgowości niezmechanizowanej.

Częstotliwość zestawień (przekrojów) obrotów memoriałowych zależy od ilości dokumentów. W celu uzyskania większej wydajności pracy sporządza się raczej mniejszą ilość przekrojów, jednakże praca musi być wówczas dokładniejsza. Mniejsza ilość przekrojów umożliwia ograniczenie ilości pozycji księgowanych maszynowo przez sporządzenie t. zw. „zbiorowych uznań" i „zbiorowych obciążeń".

Po zestawieniu dokumentów i uzgodnieniu zestawienia oraz wpisaniu sum do formularza 10003, dokumenty sortuje się w specjalnej szafce, z licznymi przegródkami: pojedynczo według poszczególnych numerów rachunków osobowych, względnie po dziesięć, czy też po pięćdziesiąt numerów rachunków. Gdy wszystkie dokumenty zostaną w ten sposób posortowane, wyjmuje się je z „szafki" i podaje łącznie z arkuszem kontowym księgującemu na maszynie. Dowody muszą być poukładane kolejno: najpierw obciążeniowe, a potem uznaniowe. Na maszynie księguje się przez przebitkę, równocześnie wypełniając: kartę kontową, wyciąg i dziennik, który służy do uzgodnień.

W maszynie księgującej wykorzystuje się zasadniczo tylko 7 liczników, a to:

1) licznik pionowy dotyczący sald początkowych „Winien",
2) licznik pionowy dotyczący sald początkowych „Ma",
3) licznik pionowy dotyczący obrotów „Winien",
4) licznik pionowy dotyczący obrotów „Ma",
5) licznik pionowy dotyczący sald końcowych „Winien",
6) licznik pionowy dotyczący sald końcowych „Ma",
7) licznik poziomy saldujący.

Licznik „pionowy" jest określeniem licznika sumującego pionowe kolumny cyfr. Licznik „poziomy" służy do wyliczenia salda na każdym rachunku oraz salda końcowych sum liczników pionowych, które powinno równać się zeru.

Końcowe uzgodnienia księgowań w systemie zmechanizowanym przeprowadza się następująco:

1) Zsumowane automatycznie przez maszynę księgującą obroty (liczniki pionowe nr 3 i 4) oddzielnie dla każdego konta bilansowego uzgadnia się z obrotami wykazanymi w „zestawieniu obrotów dziennych" formularz 10003, uzyskanymi z częściowych zestawień w pierwszej fazie pracy. Obroty te muszą być zgodne;
2) Poza tym dokonuje się uzgodnienia sald. W tym celu sumuje się salda wszystkich rachunków dotyczących danego konta bilansowego i uzgadnia z saldem tego konta bilansowego, wyprowadzonym z obrotów (formularz 10003).

W pewnych specjalnych warunkach, gdy ilość czynnych w danym dniu rachunków jest mniejsza niż 30% ogólnej ilości rachunków, można zastosować prostszy system uzgadniania sald poprzez: zsumowanie sald końcowych z poprzedniego dnia, czynnych w danym dniu rachunków, porównanie tej sumy z sumą sald początkowych, wykazanych przez liczniki 1 lub 2 maszyny księgującej (powinny być zgodne), a następnie odjęcie tej sumy od ogólnego stanu danego konta bilansowego z poprzedniego dnia i dodanie sumy sald końcowych, wykazanych przez maszynę, liczniki 5 lub 6.

W systemie zmechanizowanej księgowości, która jest stosowana przy większej ilości pozycji księgowych, duże znaczenie posiada organizacja racjonalnego ograniczania „pola błędów".

Również racjonalna organizacja pracy w systemie zmechanizowanej księgowości posiada większe znaczenie, niż w innych systemach, gdyż nawet niewielkie

opóźnienie wykonania pewnych czynności w godzinach porannych powoduje w konsekwencji przedłużenie prac w godzinach popołudniowych.

Z powyższych względów uważa się, iż systemy księgowości zmechanizowanej są wyższą formą organizacji rachunkowości, niż systemy księgowości nie zmechanizowanej.

V

Rachunkowością w Narodowym Banku Polskim kieruje G ł ó w n y K s i ę g o w y. Rachunkowością w oddziale banku kieruje starszy księgowy, którego prawa i obowiązki wynikają z uchwały Rady Ministrów (nr 343 z dn. 5 maja 1951 r.). W każdym oddziale wojewódzkim jest ustalony również starszy księgowy, który jednakże poza swoimi czynnościami starszego księgowego w oddziale wojewódzkim sprawuje również nadzór nad działalnością starszych księgowych w oddziałach z terenu danego województwa. Znaczenie starszego księgowego w oddziale podkreśla przepis, którym ustalono, iż bez podpisu starszego księgowego, umieszczonego na odpowiednim dokumencie nie można wypłacić żadnej sumy z budżetu Banku.

W schematach organizacyjnych przewidziane są:

w oddziałach wojewódzkich:

dział budżetowo-rachunkowy, podlegający bezpośrednio dyrektorowi oddziału wojewódzkiego z referatami: budżetowym i księgowości. W dziale tym poza czynnościami dotyczącymi budżetu Banku wykonywane są następujące czynności dotyczące księgowości: sporządzanie zestawień obrotów dziennych, raportów dziennych wraz z załącznikami, wszystkich sprawozdań z zakresu księgowości itd.

w oddziałach:

komórki budżetowo-rachunkowe, wykonujące podobne czynności.

Powyższymi komórkami organizacyjnymi kierują zasadniczo starsi księgowi.

VI

W celu dokładniejszego zaznajomienia się z zagadnieniami organizacji rachunkowości oddziałów bankowych trzeba również zapoznać się z organizacją księgowości w oddziałach Banku Państwa ZSRR.

Aparat Banku Państwa ZSRR, który z uwagi na dużą sieć placówek posiada nieco odmienną strukturę organizacyjną (kantory, oddziały, agentury itd) cechuje również odmienny, bardziej zdecentralizowany system księgowości. Wszystkie samodzielne placówki Banku Państwa sporządzają więc własne bilanse roczne, zaś codziennie sporządzają bilanse obrotów oraz pozostałości.

W celu sporządzenia dziennego bilansu obrotów prowadzi się w placówkach Banku Państwa rachunkowość syntetyczną (podającą obroty na poszczególnych kontach bilansu) oraz rachunkowość analityczną (szczegółową, dotyczącą każdego rodzaju operacji, każdego indywidualnego rachunku klienta).

Rachunkowość syntetyczna prowadzona jest w formie chronologicznych i syntetycznych zapisów w dziennikach. Jedynie obroty kasowe prowadzone są w oddzielnym dzienniku, skąd sumy obrotów przenoszone są z końcem dnia do dziennika ogólnego.

Dzienniki są prowadzone według systemu szachownicowego lub t. zw. amerykańskiego.

System szachownicowy polega na rozgrupowaniu obrotów dotyczących poszczególnych kont bilansowych w formularzu układu tabelarycznego, przy czym w pierwszej kolumnie tego formularza oznacza się konta bilansowe i wpisuje obciążeniowe obroty tego konta, zaś w pozostałych kolumnach dotyczących poszczególnych przeciwstawnych kont bilansowych wpisuje się obroty uznaniowe.

T. zw. amerykański system dziennika prowadzony jest w odmiennym układzie tabelarycznym z rubrykami „Winien“ i „Ma“ dla każdego konta bilansowego. W kolumnie konta bilansowego księguje się: numer dokumentu, numer przeciwstawnego konta bilansowego i sumę.

Dzienniki powyższe są prowadzone w mniejszych placówkach w sposób scentralizowany, zaś w większych placówkach zdecentralizowany w poszczególnych grupach rachunków osobowych. Obroty z tytułu operacji księgowanych w kilku grupach rachunków osobowych są rozliczane przez pomocnicze konto rozrachunkowe. Po zakończeniu księgowań dziennych w dziennikach grup rachunków osobowych zestawia się obroty ogólne w jednym z dzienników, po czym sporządza się bilans obrotów dziennych.

Księgowość analityczna prowadzona jest na indywidualnych rachunkach lub analitycznych dziennikach. Indywidualne rachunki klientów prowadzone są na kartach kontowych z kopią, będącą wyciągiem dla klienta. Innego rodzaju księgowania są prowadzone również na luźnych formularzach lub w księgach. W analitycznych dziennikach prowadzone są chronologiczne zapisy jednorodzajowych operacji dotyczących jednego konta bilansowego wraz z różnymi wyczerpującymi szczegółami. Dzienniki analityczne

są powadzone w tych przypadkach, gdy nie ma potrzeby prowadzenia analitycznych rachunków indywidualnych.

Wzajemne uzgodnienie rachunkowości analitycznej z syntetyczną jest przeprowadzane codziennie, oddzielnie dla każdego konta bilansowego. W tym celu prowadzący analityczne rachunki zestawia obroty i salda na t. zw. „kartce zbiorczej“ oddzielnie dla każdego konta bilansowego. Obroty te są w pierwszym rzędzie porównywane z obrotami dziennika, a następnie łącznie ze stanami sald są porównywane z danymi wykazanymi w dziennym bilansie obrotów i sald. Co miesiąc są poza tym prowadzone wzajemne uzgodnienia rachunkowości analitycznej z syntetyczną przez prowadzenie wykazów kontrolnych.

Zmechanizowana rachunkowość zorganizowana jest przy pomocy maszyn zcentralizowanych lub zdecentralizowanych w placówkach Banku Państwa. W metodzie scentralizowanej maszyny zgrupowane są w specjalnym dziale i oddzielnym pomieszczeniu znajdującym się poza salą operacyjną, przy czym do działu tego są przekazywane wszystkie dokumenty i na ich podstawie dokonywane są wieczorem lub w nocy księgowania. W ciągu godzin dziennych urzędowania, grupy rachunków osobowych prowadzą t. zw. „drabinki operacyjne“, które są skróconą i uproszczoną formą rachunku indywidualnego i służą do kontroli pokrycia. Dzienniki prowadzone są maszynowo i stanowią kopie księgowań maszynowych na rachunkach indywidualnych. Wyniki księgowań maszynowych są następnie porównywane z ewidencyjnie prowadzonymi „drabinkami“.

W metodzie zdecentralizowanego stosowania maszyn; księgowania na indywidualnych rachunkach klientów przeprowadzane są przez poszczególne grupy operacyjne, bieżąco w miarę napływu dokumentów. W metodzie tej dzienniki prowadzone są oddzielnie, również maszynowo lub ręcznie, po księgowaniach na indywidualnych rachunkach. Uzgodnienie księgowości analitycznej z syntetyczną odbywa się podobnie jak w księgowości niezmechanizowanej. System zdecentralizowanych maszyn księgujących jest częściej stosowany w placówkach Banku Państwa, niż system scentralizowany.

Poza tym w Banku Państwa są stosowane specjalne maszyny rachunkowo-analityczne, produkowane w ZSRR. Przy stosowaniu maszyn rachunkowo-analitycznych organizacja rachunkowości przedstawia się podobnie, jak przy scentralizowanym wykorzystaniu maszyn księgujących. W grupach operacyjnych zamiast ‚drabinek“ prowadzone są oddzielnie przez dwóch pracowników t. zw. „pozycje kont indywidualnych“, w których po każdej operacji odzwierciedla się jedynie nowe saldo. Następnie sporządza się na podstawie oryginalnych dokumentów t. zw. „karty perforacyjne“ (dziurkowane), które maszyny rachunkowo-analityczne z bardzo dużą szybkością sortują (24000 kart na godzinę). Przy pomocy maszyn rachunkowo-analitycznych sporządza się: konta indywidualne, dzienniki, zestawienia obrotów, wykazy pozycji, wykazy wykonania planu kasowego, wykazy liczb procentowych itp.

VII

Stosowanie racjonalnych metod pracy oraz maszyn w rachunkowości oddziałów banku ułatwia i przyspiesza pracę, a tym samym zwiększa wydajność pracy. Aby dobrze zorganizować rachunkowość w oddziałach Banku, należy dokładnie zapoznać się teoretycznie i praktycznie z różnymi systemami.

Duże znaczenie w organizacji pracy rachunkowości bankowej posiadają różne metody planowania prac (harmonogramy, karty pracy, grafiki obiegu dokumentów, wykazy czynności itp.).

Organizowane przez związek zawodowy i rozwijające się w pracach rachunkowych współzawodnictwo i racjonalizatorstwo przyczyniają się do doskonalenia metod pracy oraz uzyskiwania w rachunkowości bankowej coraz lepszych wyników pracy.

Od dobrze zorganizowanej rachunkowości w oddziałach zależy prawidłowe i terminowe wykonanie przez Bank rachunkowo-statystycznych zadań posiadających duże znaczenie w gospodarce planowej.

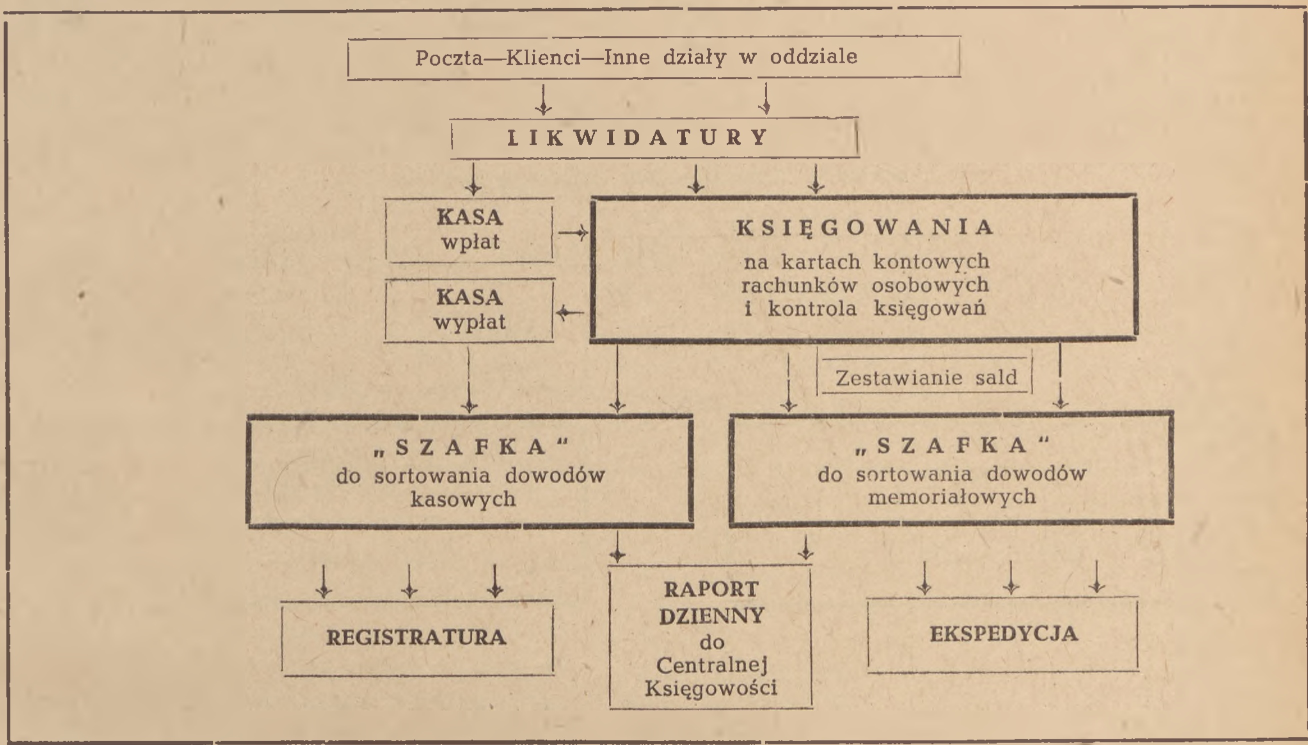
Z. Ł.

Pytania kontrolne:

1) Co oznaczają pojęcia: rachunkowość syntetyczna i analityczna?
2) Na jakich zasadach opiera się księgowość w Narodowym Banku Polskim?
3) Jak zorganizowana jest rachunkowość w mniejszych oddziałach Banku?
4) Jak zorganizowana jest rachunkowość niezmechanizowana w większych oddziałach Banku?
5) Jak zorganizowana jest rachunkowość zmechanizowana w większych oddziałach Banku?
6) Jaka jest rola starszych księgowych w oddziałach Banku?
7) Jak zorganizowana jest rachunkowość w oddziałach Banku Państwa ZSRR?

Nr 1

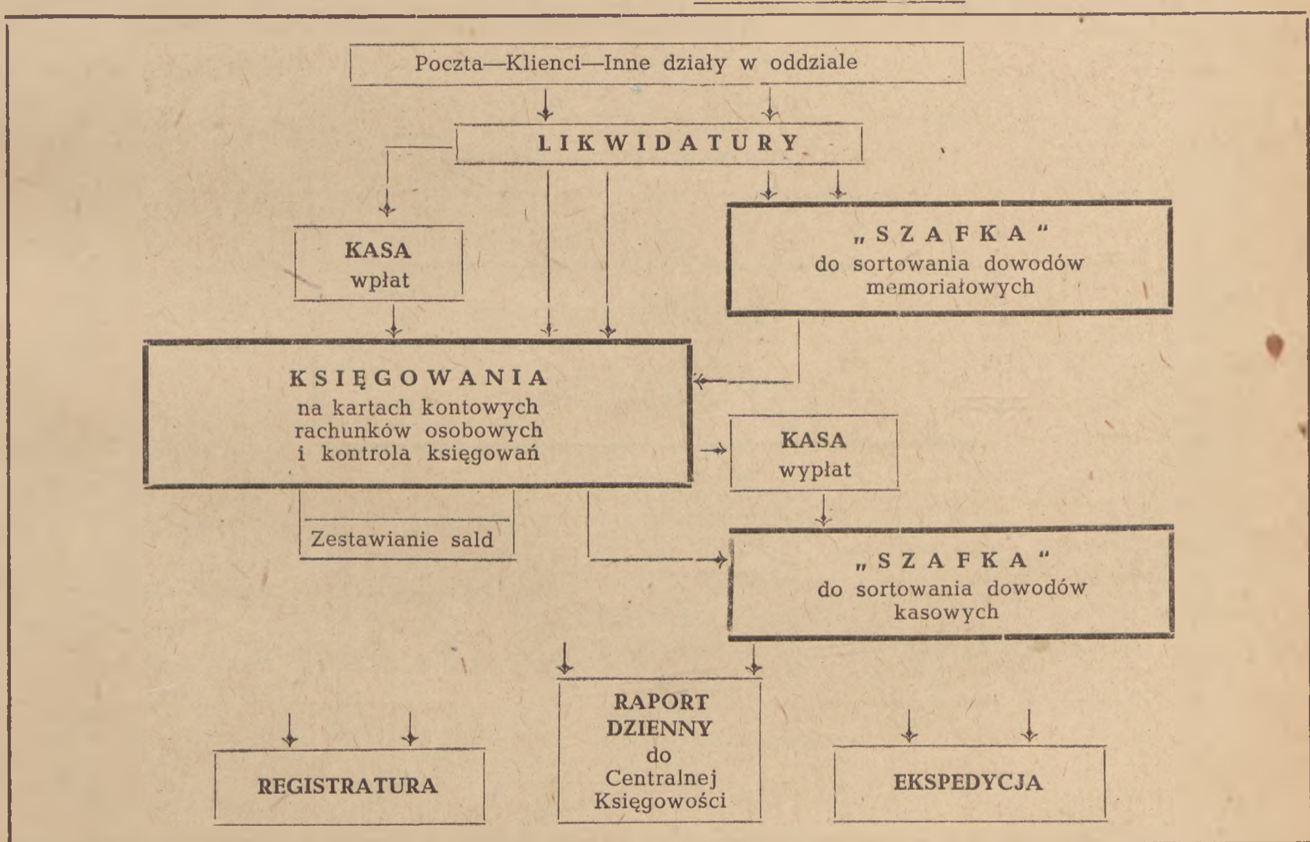
Organizacja rachunkowości niezmechanizowanej w mniejszych oddziałach banku

.... *obieg dokumentów* *Proj. Z Ładoś*

Nr 2

Organizacja rachunkowości niezmechanizowanej w większych oddziałach banku

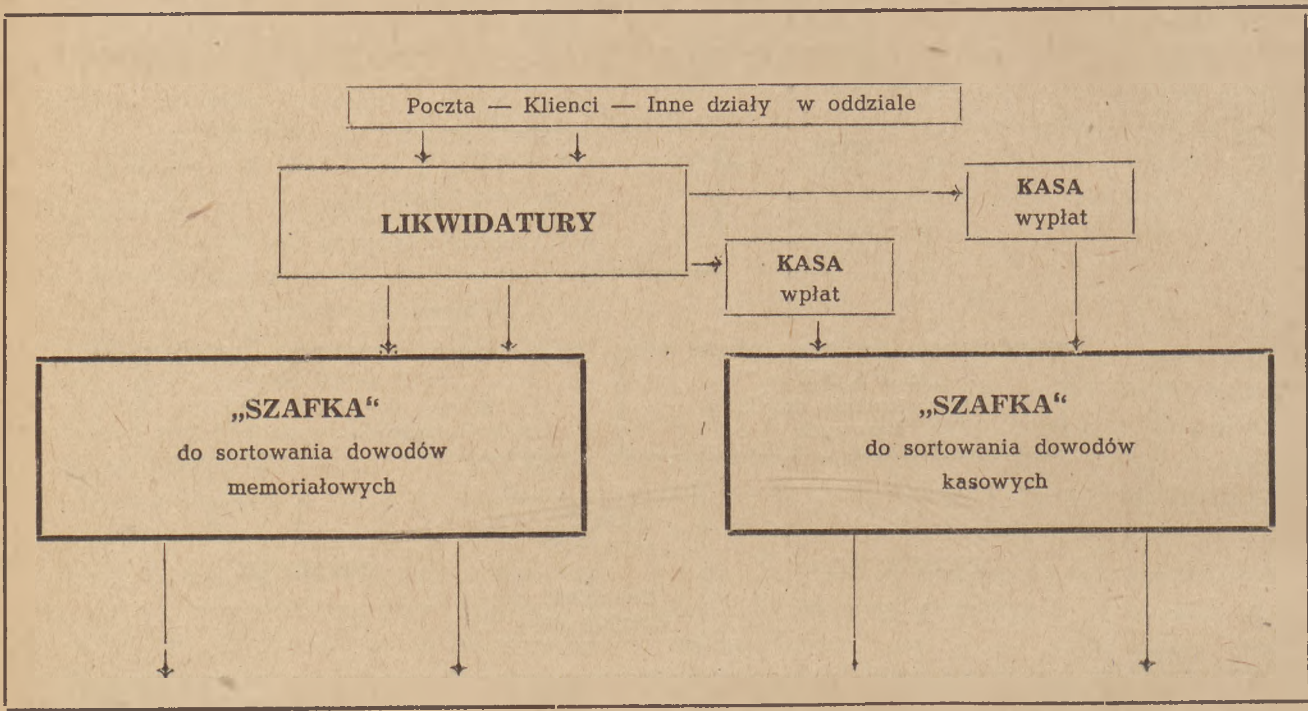

.... *obieg dokumentów* *Proj. Z. Ładoś*

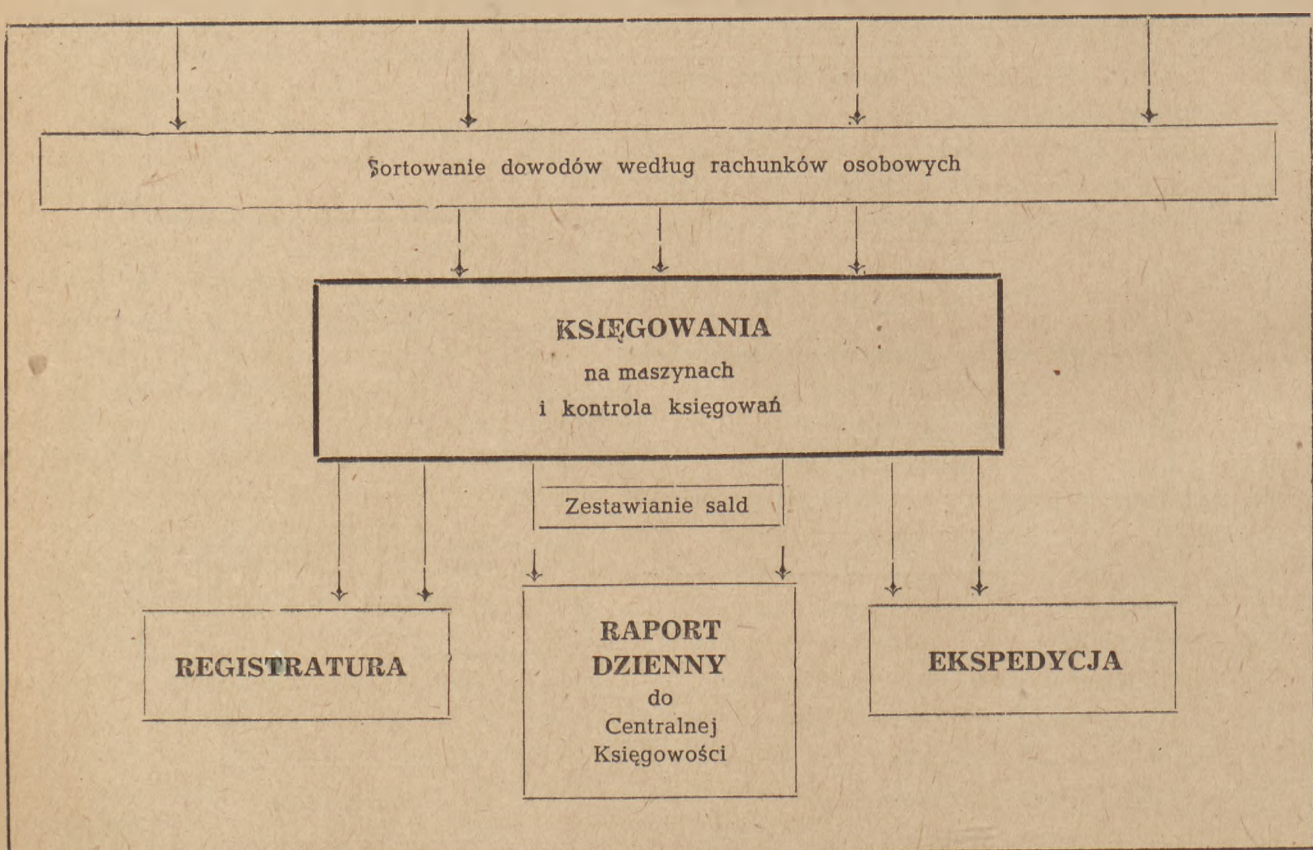
Nr 3

Organizacja rachunkowości zmechanizowanej w większych oddziałach banku

PIERWSZA FAZA

DRUGA FAZA

. . . . *obieg dokumentów*

Proj. Z. Ładoś

DZIAŁ instrukcyjny

DEPARTAMENT OGÓLNY

WYCIĄGI Z PISM DEPARTAMENTU

Nie podjęte tymczasowe depozyty

...komunikujemy, że w stosunku do przedmiotów przyjętych przez oddział w charakterze depozytu, które nie mogą być zwrócone właścicielom, na skutek przyczyn niezależnych od oddziału — ma zastosowanie dziesięcioletnie przedawnienie.

W związku z tym złożone w oddziale depozyty tymczasowe nr nr 356 i 368 powinny być przechowywane do upływu terminu przedawnienia. Powyższy tryb postępowania wynika z art. 105 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U.R.P. Nr 34 50, poz. 311), który stanowi, że roszczenia majątkowe przedawniają się z upływem lat dziesięciu.

GS/6/50 Warszawa, dnia 16 czerwca 1951 r.

Likwidacja części depozytu

...komunikujemy, że zarządzeniem ministra finansów z dnia 5 maja 1951 r. w sprawie przekazywania niektórych depozytów do Narodowego Banku Polskiego (Monitor Polski A-43 51 poz. 552) została uregulowana kwestia likwidacji depozytów zawierających wartości wymienione w ustawie z dn. 28 października 1950 r. o zakazie posiadania walut obcych, monet złotych, złota i platyny oraz zaostrzeniu kar za niektóre przestępstwa dewizowe (Dz. U. P. R. Nr 50/50 poz. 460).

Opierając się na powyższym zarządzeniu prosimy w stosunku do depozytów, o które oddział zapytuje postąpić w sposób następujący:

a) trzy depozyty zawierające łom złoty, którego oddział nie może zakupić na skutek braku wagi i kwasów, przesłać przy sposobności transportu Departamentowi Zagranicznemu — Wydział Walutowy, który załatwi formalności związane ze skupem,

b) depozyty złożone przez prokuraturę, których zawartość — zgodnie z orzeczeniem — podlega skupowi przez oddział powinny być otwarte w obecności klienta uprawnionego do odbioru równowartości.

Chociaż powołane na wstępie zarządzenie ministra finansów nie określa w czyjej obecności tego rodzaju depozyty powinny być otwarte należy jednak w tym przypadku zastosować przepis § 6 pkt 2 ust. 2 instrukcji załączonej do zarządzenia ministra finansów z dnia 6 lipca 1950 r. w sprawie postępowania z depozytami rzeczowymi. Ok. nr 107/50 Dz. IXC).

GS/6/60 Warszawa, dnia 16 czerwca 1951 r.

Znaki wartościowe

...wyjaśniamy, że — zgodnie z zarządzeniem nr 50/51 Dz. IX/B 4 — NBP przejął od dnia 1 lipca br. dystrybucję znaków wartościowych. Do wymienionego terminu wszelkie znaki wartościowe były zamawiane przez wydział finansowy PRN w Biurze Znaków Wartościowych i ich sprzedaż była wykonywana przez Kasy „A".

W związku z powyższym oraz zgodnie z ust. 2 podanym w przepisach przejściowych zarządzenia 50 51 oddział nie przejmie od Kasy „A" znaków wartościowych, opiewających na starą walutę i przewaloryzowanych na kwotę zł. 2.475.74.

Celem zlikwidowania powyższej sprawy prosimy uzgodnić z wydziałem finansowym PRN, że powyższy zapas znaków wartościowych do czasu ich wyczerpania będzie sprzedawany przez Kasę „A" na rachunku wydziału finansowego i nie będzie przeznaczony do dystrybucji na punkty detalicznej sprzedaży, gdyż odnośną dystrybucję znaków opiewających na nową walutę dokonuje obecnie oddział. Dla porządku wyjaśniamy, że chociaż Kasy „A" stanowią składową część oddziału, lecz do zakresu ich działania należy przede wszystkim obsługa wydziałów finansowych w zakresie obrotu pieniężnego.

GS 6/612 Warszawa, dnia 10 lipca 1951 r.

Subskrypcja NPR

...informujemy, że zgodnie z rozdz. IV instrukcji ministra finansów w sprawie subskrypcji NPR przez pracowników uspołecznionych zakładów pracy — pra-

cownik przyjęty do pracy po akcji subskrypcyjnej może dokonać subskrypcji w trybie dodatkowym. Podstawę obliczenia sumy subskrypcji stanowi w tym przypadku wynagrodzenie za pierwszy miesiąc pracy. Deklarowana suma subskrypcji może być uiszczona natychmiast lub rozłożona na tyle rat, ażeby potrącenie ostatniej raty pracownikowi płatnemu z góry mogło nastąpić przy wypłacie wynagrodzenia za marzec 1952 r, a pracownikowi płatnemu z dołu przy wypłacie wynagrodzenia za luty 1952 r.

Pracownik nowoprzyjęty, posiadający zaświadczenie (form. NPR-6) z poprzedniego zakładu pracy, może również dokonać subskrypcji w trybie dodatkowym według wyżej podanych zasad.

Nadmieniamy, że przyjęte zgłoszenia dodatkowej subskrypcji oraz wpłaty wykazywać będą placówki subskrypcyjne i zbiornice pomocnicze w raportach dekadowych, które wprowadzone zostały począwszy od 11.7.51 r. w miejsce raportów dziennych i sprawozdań miesięcznych.

GS/613 Warszawa, dnia 18 lipca 1951 r.

Przelewy księgowane na koncie bilansowym 404 — przeniesienie placówki subskrypcyjnej

..wyjaśniamy, że:

1) na koncie bilansowym nie przeprowadza się w zasadzie żadnych storn. O ile kwota wpłaty lub przelewu dotycząca innej zbiornicy została zaksięgowana przez niewłaściwy oddział na koncie bilansowym 404, należy o tym zawiadomić Ministerstwo Finansów Wydział Pożyczek i Długów oraz Centralną Księgowość NBP — celem zaliczenia księgowanej wpłaty na rachunek właściwej zbiornicy (oddziału);

2) w razie przeniesienia placówki subskrypcyjnej z innego banku do oddziału NBP, z którym bank jako zbiornica pomocnicza był bezpośrednio powiązany, oddział zażąda karty kontrolnej (form. NPR — 9) i włączy ją do swojego zbioru po odjęciu z karty kontrolnej zbiornicy pomocniczej danych subskrypcyjnych wyszczególnionych w przekazanej przez bank karcie kontrolnej placówki (przedsiębiorstwa).

O ile natomiast bank jako zbiornica pomocnicza nie jest bezpośrednio powiązany z oddziałem NBP, który przejmuje placówkę subskrypcyjną (przedsiębiorstwo), oddział dotąd powiązany ze zbiornicą pomocniczą i oddział przejmujący placówkę (przedsiębiorstwo) postępuje zgodnie z punktem II P. o. 60 51 r.

GS/613 Warszawa, dnia 16 lipca 1951 r.

Wydanie depozytu gminnej spółdzielni „Samopomoc Chłopska"

...komunikujemy, że ponieważ gminna spółdzielnia „Samopomoc Chłopska" nie załatwia sprawy związanej z uzyskaniem sądowego orzeczenia o umorzeniu zaginionego dowodu depozytowego prosimy zwrócić się z pisemną reklamacją do organizacji nadrzędnej tej spółdzielni t. j. do Centrali Rolniczych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska" Oddział Okręgowy. w......

W liście — po przedstawieniu całokształtu sprawy — należy zgłosić wniosek, żeby CRS skłoniła gminną spółdzielnię do załatwienia formalności związanych z umorzeniem zaginionego dowodu depozytowego.

Odpis wysłanego pisma do CRS w . . . . . . prosimy przesłać do o/wojewódzkiego z prośbą o poparcie reklamacji oddziału.

GS/6/60 Warszawa, dnia 16 czerwca 1951 r.

Opłaty skarbowe

Zwolnienie NBP od opłat skarbowych wynika z art. 2 ust. 1 dekretu z dnia 3.2 1947 r. o opłacie skarbowej w brzmieniu obwieszczenia ministra finansów z dn. 27.1. 1951 r. (Dz. U. R. P. Nr 9, poz. 73) oraz przepisów Nr 14 lit. a), 25 lit. c) i 27 cz. II tabeli opłat skarbowych, stanowiącej załącznik do art. 1 cytowanego wyżej dekretu o opłacie skarbowej.

Zwolnienia te dotyczą wszystkich czynności, podań i pism, od których pobierane są opłaty skarbowe na zasadzie pozycji 1, 3, 7 i 10 części pierwszej tabeli opłat skarbowych, nie dotyczą natomiast opłat administracyjnych, wprowadzonych przez terenowe rady narodowe na zasadzie art. 35 pkt 1) ustawy z dnia 26.2 1951 r. o podatkach terenowych (Dz. U. R. P. Nr 14, poz. 110).

Jeżeli władza lub urząd żąda uiszczenia opłaty skarbowej w przypadkach, w których należy stosować przepisy dotyczące zwolnienia podmiotowego NBP od opłaty skarbowej, wniosek lub pismo należy złożyć w przepisanym terminie (bezpośrednio lub przez pocztę) bez uiszczenia opłaty, żądając równocześnie wydania decyzji w trybie art. 165 dekretu z dnia 16.5 1946 r. o postępowaniu podatkowym w brzmieniu noweli z dnia 26.10.1950 r. (Dz. U. R. P. Nr 49, poz. 451).

Po otrzymaniu decyzji dotyczącej wymiaru opłaty należy złożyć odpowiednie odwołanie w trybie przewidzianym w cytowanym wyżej dekrecie o postępowaniu podatkowym.

GS/4/24-2-599, Warszawa, dnia 29 czerwca 1951 r.

Tajemnica służbowa — udzielanie informacji władzom

Jak wynika z § 80 lit. g przepisów o zabezpieczeniu tajemnicy urzędowej w NBP terenowym radom narodowym, działającym w wykonaniu uprawnień wynikających z ustawy z dnia 20.3. 1950 r. (Dz. U. R. P. Nr 14, poz. 130), mogą być udzielane na wyraźne żądanie wszelkie informacje i materiały z wyłączeniem spraw tajnych, t. zn. wszelkie sprawy zwykłe i poufne.

Materiały tajne mogą być udostępnione wyłącznie za zezwoleniem Zarządu Banku, które należy uzyskać w każdym konkretnym przypadku za pośrednictwem Generalnego Sekretariatu.

GS/4/12-43-605, Warszawa, dnia 2 lipca 1951 r.

Umowy przyrzeczenia ustanowienia zastawu

Umowy przyrzeczeń ustanawiania na rzecz NBP zastawów, zawierane z kredytobiorcami według wzoru zamieszczonego na str. 20 IS VI, nie stwarzają rzeczowych zabezpieczeń dla udzielanych kredytów, a powodują jedynie powstawanie dodatkowych zobowiązań przedsiębiorstw wobec NBP.

Niewykonanie zobowiązań tych, w przypadku zażądania przez Bank ustanowienia zastawu nie powodowałoby jednak, praktycznie biorąc, ujemnych skutków dla uchylającego się od wykonania umowy przedsiębiorstwa, gdyż Bank w tym przypadku mógłby dochodzić jedynie roszczeń z tytułu udzielonego kredytu na podstawie swoich ksiąg, nie mógłby natomiast dochodzić w drodze przymusowej roszczenia o zawarcie przyrzeczonej umowy zastawu, a to wobec nie zachowania przy zawieraniu umowy przyrzeczenia ustanowienia zastawu formy wymaganej przez prawo dla samej umowy zastawu.

GS/4/13-17-619, Warszawa, dnia 4 lipca 1951 r.

Zakup kaset

Oddział w Y pismem z dnia 26.10. 1950 r. zamówił w Państwowych Zakładach Mechanicznych w Z 8 kaset blaszanych o wymiarach wskazanych w zamówieniu oraz klucze do tychże kaset. Termin wykonania zamówienia został ustalony na dzień 20.11. 1950 r. Należność za kasety miała być uiszczona natychmiast po ich dostarczeniu i po przedłożeniu Bankowi rachunku. Poza wskazaniem, że kasety mają być wykonane z blachy oraz podaniem ich wymiarów, oddział nie ustalił żadnych dalszych warunków, jakim czynić powinny zadość zamówione kasety. Ponadto oddział nie ustalił ceny kaset, ograniczając się do stwierdzenia, że należność za nie będzie zapłacona natychmiast po ich dostarczeniu i po przedłożeniu rachunku.

W drugiej połowie maja br. P. Z. M. nadesłały oddziałowi rachunek za 4 kasety na zł X. Oddział potwierdził odbiór powyższego rachunku i zażądał od P. Z. M. nadesłania szczegółowego obliczenia kosztów jednej kasety z podaniem ilości i wartości materiałów, kosztów zamków i kosztów robocizny. Oddział podkreślił w swoim liście, że nie przypuszczał, aby zwykła kaseta blaszana, chociażby solidnie wykonana, mogła tak dużo kosztować i że ceną kaset został zaskoczony. Wreszcie oddział prosił P. Z. M. o wstrzymanie wykonania dalszych kaset do chwili otrzymania decyzji centrali.

W odpowiedzi na ten list P. Z. M. nadesłały kalkulację na cztery wykonane kasety oraz zawiadomiły oddział, że anulowania zamówienia na cztery kasety nie mogą przyjąć do wiadomości, ponieważ i te kasety zostały już wykonane.

Biorąc za podstawę wyżej przedstawiony stan faktyczny sprawy Biuro Prawne uważa, że NBP nie ma podstaw do odstąpienia w chwili obecnej od umowy zawartej w dniu 26.10. 1950 r. pomiędzy oddziałem w Y a P. Z. M., a co za tym idzie, nie ma podstaw do odmowy przyjęcia zamówionych przez siebie i wykonanych przez P. Z. M. kaset, lecz powinien kasety te przyjąć i zapłacić za nie cenę, jaka wypadnie z prawidłowo sporządzonej kalkulacji, która powinna być oparta na cenach robocizny i materiałów stosowanych przez P. Z. M. na podstawie obowiązujących te zakłady cenników urzędowych.

Z uzasadnienia:

Ponieważ oddział w Y nie podał dokładnego opisu zamówionych kaset ani nie podał celu, jakiemu mają one służyć, uznać należy, że w tym względzie pozostawił pewną swobodę P. Z. M. i obecnie po wykonaniu kaset nie może powoływać się na to, że wykonane one zostały niezgodnie z zamówieniem.

Również nie uzasadniony jest pogląd co do możności odstąpienia od umowy na tej podstawie, że P. Z. M. przekroczyły zakreślony im termin na wykonanie zlecenia. Zgodnie z art. 484 k. z. udzielający zamówienia może od umowy o dzieło odstąpić nie czekając terminu wykonania jeżeli przyjmujący zamówienie zwleka z rozpoczęciem albo wykończeniem dzieła, tak, że nie można przewidywać, iżby zdołał wykończyć je w terminie umówionym. Zakres uprawnień stron w przypadku, gdy jedna z nich dopuści się zwłoki oraz sposób odstąpienia od umowy określa art. 250 k. z. Ponieważ oddział w Y, mimo niedotrzymania przez P. Z. M. terminu ustalonego

w umowie na wykonanie kaset, od tejże umowy nie tylko nie odstąpił, ale po upływie tego terminu domagał się telefonicznie przyśpieszenia wykonania kaset — uznać należy, że milcząco zgodził się na przedłużenie terminu i nie może obecnie po wykonaniu kaset odstępować od umowy wykonanej już przez stronę przeciwną.

Zarzuty wreszcie oddziału co do ceny, jakiej domagają się P. Z. M. za wykonane kasety, podlegają sprawdzeniu co do ich merytorycznej słuszności.

Strony przy zawieraniu umowy nie określiły wysokości wynagrodzenia za kasety, w związku z czym i na zasadzie art. 479 k. z. przyjąć należy, że P. Z. M. należy się wynagrodzenie odpowiadające wartości pracy i wydatkom przyjmującego zamówienie.

GS 4/28-13-610, Warszawa, dnia 9 lipca 1951 r.

Świadczenia w naturze

...potwierdzamy, że zasadnicze przepisy regulujące sprawę świadczeń w naturze zawarte są w ustawie z dnia 25.3. 1935 r. o świadczeniach w naturze na niektóre cele publiczne (Dz. U.R.P. Nr 27, poz. 204).

Stosownie do art. 3 cytowanej ustawy obowiązek świadczeń w naturze obciąża osoby fizyczne i prawne na terenie miast nie wydzielonych, które opłacają podatek gruntowy, podatek od nieruchomości i podatek przemysłowy, stosunkowo do sumy tych podatków obciążających poszczególnego płatnika.

Ponieważ NBP jest płatnikiem podatku od nieruchomości to w konsekwencji oddziały Banku położone na terenach miast nie wydzielonych obowiązane są do spełnienia nałożonych na nie świadczeń w naturze przez zapłatę ich równowartości w ciężar konta 853.

GS 4/12-38-584, Warszawa dnia 29 czerwca 1951 r.

Zakup w handlu nieuspołecznionym artykułów rozprowadzanych przez handel uspołeczniony

...komunikujemy, że zasadnicze przepisy regulujące sprawę zakupów przez podmioty gospodarki uspołecznionej w handlu nieuspołecznionym artykułów rozprowadzanych przez handel uspołeczniony zawarte są w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19.2. 1949 r. w sprawie dostaw, robót i usług na rzecz skarbu państwa, samorządu oraz niektórych kategorii osób prawnych (Dz. U. R. P. Nr 12, poz. 73).

Jak z rozporządzenia tego wynika, przy udzielaniu zamówień jednostkom gospodarki nieuspołecznionej należy odróżnić:

1) zamówienia, których wartość nie przekracza kwoty 3.000 zł.

2) zamówienia, których wartość przekracza kwotę 3.000 zł.

ad 1) — zamówienia nie przekraczające kwoty 3.000 zł. o ile mają służyć do zaspokojenia doraźnej potrzeby zamawiającego, mogą być udzielane w trybie bezprzetargowym w drodze bezpośredniego porozumienia potwierdzonego rachunkiem (§ 53);

ad 2) — udzielenie zamówienia, którego wartość przekracza kwotę 3.000 zł. a w zakresie robót budowlanych 30.000 zł, wymaga zachowania następujących formalności:

a) przedsiębiorstwo określone w § 8 cytowanego rozporządzenia ewentualnie wymienione w wykazie stanowiącym załącznik Nr 2 zarządzenia z dnia 31.8. 1950 r. (Monitor Polski Nr A-112, poz. 1414), właściwe ze względu na przedmiot zamówienia, powinno stwierdzić, że odmawia przyjęcia zamówienia,

b) zleceniodawca przeprowadza przetarg (§§ 15-17 cytowanego rozporządzenia).

c) zleceniodawca może odstąpić od przeprowadzenia przetargu w przypadkach wymienionych w § 18 cytowanego rozporządzena, który m. inn. przewiduje możność udzielania zamówień w trybie bezprzetargowym, jeżeli zachodzi umotywowana konieczność natychmiastowego wykonania zamówienia, a właściwy minister udzielił na to zezwolenia.

Komunikując powyższe wyjaśniamy, że pismo Generalnego Sekretariatu z dnia 19.1. 1951 r. L. dz. GS/3/le, cytowane w numerze 3 „Wiadomości NBP“ z 1951 r. (str. 194) odnosiło się do przypadku omówionego pod pkt. 2 c).

GS/4/12-46-495, Warszawa, dnia 13 czerwca 1951 r.

Pełnomocnicy zarządu spółdzielni

Stosownie do art. 40 ustawy o spółdzielniach z dnia 29.10. 1920 r. (jednolity tekst — Dz. U. R. P. Nr 25. (1950, poz. 232) zarząd spółdzielni może ustanowić pełnomocników bądź do prowadzenia całego przedsiębiorstwa lub oddziału, bądź też do dokonywania czynności pewnego rodzaju, należy przeto uważać, że dopuszczalne są pełnomocnictwa szczególne do stałego dokonywania określonych w tym artykule czynno-

ści, do których zaliczone jest również zaciąganie pożyczek.

Analogicznie przedstawia się sprawa w świetle wydanych w czasie późniejszym niż ustawa o spółdzielniach przepisów ogólnych prawa cywilnego (Dz. U. R. P. Nr 34 (1950, poz. 311), stosownie bowiem do art. 88 tych przepisów, do czynności które przekraczają zakres zwykłego zarządu, potrzebne jest pełnomocnictwo określające ich rodzaj. Przepisy ogólne prawa cywilnego również więc dopuszczają udzielanie pełnomocnictw szczególnych do dokonywania czynności określonego rodzaju.

Pełnomocnictwa o których wyżej mowa powinny być udzielane przez zarząd spółdzielni w trybie przewidzianym w art. 36 ust. 2 i art. 38 ust. 2 ustawy o spółdzielniach t. j. o ile zarząd spółdzielni nie jest jednoosobowy, pełnomocnictwo takie powinno być podpisane pod nazwą spółdzielni co najmniej przez dwóch członków zarządu. Stosownie do art. 7 ust. 1 pkt 5 ustawy o spółdzielniach oraz § 5 pkt 5 rozporządzenia ministra sprawiedliwości z dnia 18.11. 1950 r. o rejestrze spółdzielni (Dz. U. R. P. Nr 54, poz. 494) imiona i nazwiska członków zarządu i ich zastępców oraz sposób reprezentowania przez nich spółdzielni, muszą być wpisane do rejestru spółdzielni, co należy mieć również na uwadze przy ocenie wystawionych przez spółdzielnie pełnomocnictw.

Ponadto do pełnomocnictw takich, upoważniających do zaciągania kredytów bankowych, a wystawionych przez spółdzielnie samodzielnie bilansujące, mają także zastosowanie przepisy uchwały Rady Ministrów z dnia 20.1. 1950 r. w sprawie praw i obowiązków głównych (starszych) księgowych przedsiębiorstw i zakładów uspołecznionych (Monitor Polski Nr A-26, poz. 280). Stosownie do tej uchwały wszystkie dokumenty o charakterze rozliczeniowym, stanowiące podstawę do otrzymania lub wydania środków pieniężnych i dóbr materiałowo-towarowych, powinny być podpisane przez kierownika zakładu pracy i głównego księgowego przedsiębiorstwa lub osoby przez nich do tego upoważnione.

Pełnomocnictwa do zaciągania kredytów bankowych wystawione przez spółdzielnie samodzielnie bilansujące muszą więc, niezależnie od podpisu członków zarządu, wymaganych przez ustawę o spółdzielniach i rozporządzenie o rejestrze spółdzielni, również być zaopatrzone w podpisy osób przewidzianych w uchwale Rady Ministrów o głównych księgowych, chyba że osoby te są w konkretnym przypadku jednocześnie członkami zarządu i podpisują wówczas dane pełnomocnictwo w dwojakim charakterze.

Jeśli idzie o formę omawianych pełnomocnictw, to wziąć należy pod uwagę przepis art. 89 przepisów ogólnych prawa cywilnego, w myśl którego, jeśli do ważności czynności prawnej potrzebna jest określona forma, pełnomocnictwo do dokonania tej czynności powinno być udzielone w tej samej formie.

Ponieważ dla zaciągania kredytów bankowych nie jest wymagana forma notarialna, wystarczające tu będzie pełnomocnictwo pisemne, udzielone z zachowaniem podanych wyżej przepisów ustawy o spółdzielniach, rozporządzenia o rejestrze spółdzielni oraz uchwały Rady Ministrów o głównych księgowych.

GS/4/4-13-422, Warszawa, dnia 22 maja 1951 r.

Udzielanie informacji podatkowych

Przy udzielaniu informacji władzom podatkowym powinien oddział kierować się przepisami art. 124 i 129 dekretu o postępowaniu podatkowym, obowiązującymi wszystkie władze i osoby prawne.

Postępowanie takie zgodne jest również z przepisami wewnętrznymi NBP (§ 83 przepisów o zabezpieczeniu tajemnicy urzędowej w NBP) — uzyskiwanie natomiast w tych przypadkach specjalnej zgody Zarządu w myśl § 78 tychże przepisów Banku jest zbędne.

Powyższe nie dotyczy postępowania przy udzielaniu informacji z zakresu spraw tajnych, uregulowanego odrębnymi przepisami.

Dla informacji oddziału podajemy poniżej zasady stosowane przy udzielaniu tych informacji przez Oddział Główny, zaznaczając, że przyjętą przez ten oddział praktykę uważamy za zgodną z obowiązującymi przepisami i właściwą ze względu na obowiązki NBP odnośnie zabezpieczenia tajemnicy służbowej.

Przy udzielaniu informacji władzom podatkowym Oddział Główny żąda od przedstawiciela organu finansowego, zgłaszającego się w celu uzyskania tych informacji, niezależnie od wylegitymowania się legitymacją służbową, złożenia pisma delegującego go organu finansowego, określającego osobę, której dotyczyć ma żądana informacja oraz zakres tej informacji. Na tej podstawie Oddział Główny udziela żądanej informacji bądź też udostępnia delegowanemu przedstawicielowi organu finansowego potrzebne akta i tp. — jedynie w zakresie określonym w złożonym przezeń piśmie. Oddział Główny nie prowadzi specjalnej ewidencji udzielanych organom finasowym informacji, zachowuje natomiast w swych aktach pisma delegujące, o których mowa wyżej.

GS/4/12-43-448, Warszawa, dnia 14 maja 1951 r.

W myśl art. 129 dekretu z dnia 16.5. 1946 r. o postępowaniu podatkowym (jednolity tekst — Dz. U. R. P. Nr 56/1950, poz. 506) NBP obowiązany jest przesyłać w terminie do dnia 15 każdego miesiąca właściwym organom finansowym odpisy lub wyciągi z zawartych w ubiegłym miesiącu z osobami fizycznymi i przedsiębiorstwami gospodarki nieuspołecznionej umów o świadczenia rzeczy lub usług oraz umów dzierżawnych.

Nałożony powyższym przepisem obowiązek istnieje tylko wtedy, gdy wartość umowy przekracza kwotę określoną przez ministra finansów w drodze zarządzenia. Wydany w tym przedmiocie okólnik ministra finansów z dnia 27.1. 1950 r. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Finansów Nr 2, poz. 20) wyjaśnia, że obowiązek ten odnosi się do tych przypadków, gdy wartość poszczególnych transakcji przewyższa kwotę 1.500 zł, albo też, kiedy wypłacono sumę ponad 1.500 zł w ciągu roku podatkowego jednemu kontrahentowi, tytułem wynagrodzenia za świadczenia usług, chociażby nawet pisemne umowy nie były zawierane.

Obowiązek przesyłania odpisów lub wyciągów z umów nie dotyczy umów o takie świadczenie usług, które podlegają przepisom o podatku od wynagrodzeń.

GS/4/10-2-267, Warszawa, dnia 7 kwietnia 1951 r.

Opłata skarbowa od uposażeń

...komunikujemy, że od opłaty skarbowej wolne są pełnomocnictwa wystawiane przez Skarb Państwa i inne podmioty gospodarki uspołecznionej, do których zaliczyć należy zarówno przedsiębiorstwa państwowe, jak i pod zarządem państwowym oraz spółdzielcze.

Na zasadzie powyższego wolne są od opłaty skarbowej wzory podpisów głównego księgowego oraz osób upoważnionych przez niego względnie przez zarząd przedsiębiorstwa do działania w imieniu przedsiębiorstwa.

GS/4/24-1-221, Warszawa, dnia 14 marca 1951 r.

Urlopy pracowników powołanych do czynnej służby wojskowej

...komunikujemy poniższą odpowiedź na zapytanie, czy pracownikom powołanym do odbycia czynnej służby wojskowej należy wypłacać ekwiwalent za niewykorzystany urlop wypoczynkowy.

Obowiązujące przepisy prawa pracy nie regulują kwestii uprawnień urlopowych przysługujących pracownikom powołanym do odbycia czynnej służby wojskowej, istnieją natomiast w tej mierze wyjaśnienia wydane przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.

W wyjaśnieniu podanym w Biuletynie Departamentu Pracy Nr 11/1949 Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej ustaliło, że okres czynnej służby wojskowej nie powoduje utraty przez pracownika ciągłości pracy, jeżeli pracownik powraca do pracy na dawne miejsce, lecz nie wlicza się tego okresu do czasu pracy i wobec tego przy udzielaniu urlopu pracownikowi powracającemu z wojska należy zsumować okres pracy przed wstąpieniem do wojska z okresem pracy po odbyciu służby wojskowej. Ponadto ministerstwo nadmienia, że o ile pracownik nabył prawo do urlopu wypoczynkowego przed wcieleniem go do wojska, a urlopu tego nie wykorzystał, ma prawo do uzyskania urlopu w tym roku, w którym wrócił z wojska do zakładu pracy po odbyciu służby wojskowej.

Opierając się na powyższym wyjaśnieniu Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej uznać należy, że NBP nie ma obowiązku wypłacania pracownikom powołanym do odbycia czynnej służby wojskowej ekwiwalentu za niewykorzystany urlop wypoczynkowy, obowiązany jest natomiast umożliwić takim pracownikom wykorzystanie należnych im urlopów, gdy powrócą oni do pracy po odbyciu tej służby.

GS/4/3-33-675, Warszawa, dnia 21 lipca 1951 r.

Wypłacanie diet i kosztów podróży oraz płatne urlopy okolicznościowe dla pracowników delegowanych do pac społecznych i politycznych

...komunikujemy co następuje:

1) przepisy prawa obowiązującego nie zawierają podstaw do wypłaty przez NBP diet i kosztów podróży pracownikom delegowanym do prac społecznych i politycznych przez organizacje społeczno-polityczne;
2) NBP nie ma podstaw prawnych do udzielania sześciomiesięcznego płatnego urlopu okolicznościowego pracownikowi powołanemu przez Z. M. P. na kurs ideologiczno-polityczny.

...Do chwili obecnej okólniki Prezesa Rady Ministrów normują jedynie sprawy urlopów pracowników delegowanych do prac związkowych (Monitor Polski Nr A-76/1950, poz. 883) i dla celów sportowych (Okólnik nie publikowany z dnia 3.7. 1949 r. Nr O-III-27/15).

GS/4/3-14-255, Warszawa, dnia 21 lipca 1951 r.

DEPARTAMENT KREDYTOWY

WIĘCEJ DBAŁOŚCI O JAKOŚĆ SPRAWOZDAŃ MIESIĘCZNYCH

Jakość sprawozdań miesięcznych z kontroli stanu finansowego przedsiębiorstw, pomimo pewnej poprawy, jest ciągle jeszcze niedostateczna. Zbyt wiele sprawozdań opracowywanych jest niewłaściwie i nie daje obrazu sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Typowym takim przykładem jest poniżej omówione sprawozdanie dotyczące przedsiębiorstwa branży wapiennej. Przedstawia się ono jak poniżej:

	Określenie pozycji	Limity względnie stany planowane w planie finansowym na ultimo kwartału	Stany na ultimo miesiąca		Różnica między 4 i 5	
			poprzedniego	sprawozdawczego	+ —	+ —
1	2	3	4	5	6	7
1	Zapasy materiałowe	3020	3726	2000	—1726	—
2	Zapasy produkcyjne	1000	516	450	— 66	—
3	Zapasy towarowe	—	—	536	+ 536	—
4	Rozliczenia międzyokresowe czynne	695	400	197	— 203	—
5	Środki płatnicze 1)	115	—	37	+ 97	—
6	Należności za dostawy i usługi	1163	507	1004	+ 497	—
7	Faktury nie oddane do inkasa	290	177	70	— 107	—
8	Niezrefundowane nakłady na roboty kapitalne	460	183	300	+ 117	—
10	Różne należności	500	1204	900	— 304	—
11	Ogółem	7243	6713	5554	—1157	—
12	Fundusze własne w obrocie	—	2789	2789	—	—
15	— strata	—	2189	2950	—	— 761
16	— środki oddane 3)	—	—	384	—	— 384
17	Razem (12 + 13 + 14 — 15 — 16)	4216	600	545	—	—1145
22	Kredyt na wstępne finansowanie robót kapitalnych	460	—	—	—	—
21	Kredyt inkasowy	—	469	617	—	+ 148
24	Kredyt na nadzwyczajne potrzeby	693	2935	114	—	—2821
25	Kredyt przeterminowany	—	1695	4144	—	+2449
27	Razem (18 do 26)	1153	5099	4875	—	— 224
28	Zobowiązania z tytułu dostaw i usług	453	453	704	—	+ 251
30	Różne zobowiązania 4)	1421	561	520	—	— 41
31	Ogółem 17 + 27 + 28 + 29 + 30)	7243	6713	5554	—	—1159

Omówienie podanych wyżej cyfr brzmiało następująco:

ad 1. W związku z częściowym wstrzymaniem finansowania dnia 19.4 nastąpił spadek zapasów materiałowych przez zużywanie zapasów posiadanych przy równoczesnym ograniczeniu nowych zamówień.

ad 2. Pozycja zapasy towarowe powstała wskutek przeksięgowania zapasów towarowych z kartoteki materiałowej na właściwy rachunek towarów.

ad 5. W wyniku zablokowania rachunku operacyjnego powstało przejściowe nagromadzenie środków płatniczych.

ad 6. Skutkiem interwencji oddziału odnośnie re-

fakturowania wydanych sum na materiały przeznaczone do robót inwestycyjnych przedsiębiorstwo dokonało częściowego refakturowania na kwotę zł. 400/m, co znalazło odbicie we wzroście należności.

ad 8. Refundacja nakładów na kapitalne remonty nie nastąpiła z uwagi na zaległości w księgowości.

ad 10. Inne należności uległy zmniejszeniu z uwagi na dalszą akcję upłynnienia zamrożonych środków obrotowych.

ad 12. Fundusz własny w obrocie przyjęto w wysokości wyliczonej na podstawie zaliczkowego rozliczenia niedoborów i nadwyżek na dzień 1.I.1951 powiększając tę sumę o dotację z rachunku sum obrotowych.

ad 15. Wzrost straty jest wnikiem obniżki ceny na wapno nawozowe o 36% poniżej kosztu własnego.

ad 24. W związku z brakiem środków płatniczych uruchomiono kredyt dziesięciodniowy na nadzwyczajne potrzeby w wysokości zł 114/m. Poprzedni kredyt na nadzyczajne potrzeby w wysokości zł 2935/m został spłacony w miesiącu sprawozdawczym w ciężar kredytu przeterminowanego.

ad 25. Kredyt przeterminowany w wysokości zł 4144/m jest wynikiem nie fakturowania wykładów na roboty inwestycyjne, braku refundacji na kapitalne remonty oraz braku wpływu przewidzianej planem finansownia na drugi kwartał dotacji z centralnego zarządu w wysokości 3000/m.

ad 28. W związku z utworzeniem w zakładach terenowych rezerwy węgla przemysłowego wzrosły zobowiązania o 251/m zł.

Należy stwierdzić, że sprawozdanie powyższe zostało opracowane błędnie, dane cyfrowe budzą poważne zastrzeżenia, zaś omówienie świadczy o braku analizy i trafności oceny sytuacji finansowej przesiębiorstwa.

Ze sprawozdania wynika, iż zapasy materiałowe zmniejszyły się w ciągu miesiąca o zł 1726/m. Spadek ten uzasadnia oddział wstrzymaniem finansowania z dniem 19.4 i ograniczeniem w związku z tym przez przedsiębiorstwo zakupów. Wyjaśnienie to jest nielogiczne, gdyż wstrzymanie finansowania i równoczesne z tym wstrzymanie przez przedsiębiorstwo zamówień nie spowoduje natychmiastowego ograniczenia dostaw. Może to odnieść skutek dopiero po pewnym okresie czasu, ale nie nastąpi w ciągu jedenastu dni. Ponadto wątpliwe wydaje się, aby nawet natychmiastowe wstrzymanie dostaw w przemyśle wapiennym, który zakupuje tylko materiały pomocnicze, techniczne i paliwo, a podstawowy surowiec wydobywa ze złóż mogło spowodować tak raptowny spadek remanentów w ciągu kilku dni.

Obliczmy zatem na podstawie cyfr i wyjaśnień podanych w sprawozdaniu, jak przedstawiały się w ciągu kwietnia obroty materiałowe, jaki jest spadek remanentów i jego przyczyny.

Na dzień 1.IV zapasy materiałowe wyniosły		— zł 3.726/m
zakupiono w kwietniu (według części B sprawozdania) za		„ 795/m
razem		zł 4.521/m
Nakłady materiałowe wyniosły (według części B)	995/m	
sprzedaż materiałów na cele inwestycyjne	400/m	
przeksięgowano na towary	536/m	„ 1891/m
remanent na koniec kwietnia 1951 r.		zł 2630/m
czyli zmniejszenie zapasow w ciągu miesiąca o		zł 1096/m

Zmniejszenie się zatem stanów zapasów nie jest wynikiem ograniczenia — wskutek blokady rachunku operacyjnego — zakupów, które wyniosły tyle samo ile przeciętny miesięczny zakup w jednym kwartale (według B sprawozdania zakup w pierwszym kwartale wyniósł zł. 2385/m.

Z powyższego widać, że cyfra wyprowadzonego w sprawozdaniu zmniejszenia stanu zapasów materiałowych na ultimo miesiąca, jak również podane w omówieniu przyczyny tego spadku są błędne.

Jak już wyżej wspomniano, część remanentów materiałowych przeksięgowano na towary. Oddział nie podaje, czy takie przeksięgowanie jest słuszne i uzasadnione. Brak uzasadnienia jest tym bardziej dziwny, że „towary" w branży wapiennej nie występują, jak również plan finansowania ich nie przewidywał.

Dalej nie uzasadnia oddział poważnego spadku rozliczeń międzyokresowych czynnych, które kształtują się znacznie poniżej stanu planowanego w planie finansowania.

Pozostałe pozycje aktywów w porównaniu z założeniami planu finansowania nie budzą poważniejszych zastrzeżeń.

Jeżeli chodzi o pasywa, to pierwszą pozycją wymagającą dokładnego omówienia są fundusze własne w obrocie. Fundusze te na koniec miesiąca wynoszą — zł 545/m i są niższe od planowych o zł 4761/m. Takie ukształtowanie się funduszów spowodowane jest stratami oraz brakiem dotacji, przy czym wyjaśnienie oddziału jakoby strata była wynikiem obniżki cen na wapno — nie odpowiada prawdzie.

Strata spowodowana jest, jak wynika z cz. B. sprawozdania, wyższymi od planowanych kosztami.

Również wykorzystanie kredytów nie jest należycie omówione. Brak wyjaśnień odnośnie wykorzystania kredytów na wstępne finansowanie robót kapitalnych oraz kredytu na nadzwyczajne potrzeby, (udzielono jedynie kredytu dziesięciodniowego na wypłatę robocizny).

Przyczyny kredytu przeterminowanego omówiono wprawdzie dokładnie, ale pominięto zupełnie co jest powodem braku refundacji i jakie środki — poza wstrzymaniem finansowania, które zresztą następuje automatycznie przy pojawieniu się kredytu przeterminowanego — zastosował oddział, by przeprowadzono refundację oraz aby centralny zarząd przekazał należną przedsiębiorstwu dotację.

Również uzasadnienie wzrostu zobowiązań za dostawy i usługi jest niewłaściwe. Nie tworzenie rezerwy węglowej jest powodem wzrostu zobowiązań, lecz wstrzymanie pokrywania faktur. Kwota wzrostu zł 251/m odpowiada niemal ściśle 1/3 miesięcznego zakupu (rachunek operacyjny zablokowano z końcem drugiej dekady miesiąca).

Wątpliwy również wydaje się spadek innych zobowiązań, jeżeli przedsiębiorstwo miało zablokowany rachunek operacyjny.

Ta pobieżna analiza sprawozdania świadczy o tym, że:

1. oddział sporządził sprawozdanie niewłaściwie, ustalając najpierw aktywa i dopasowując do nich pokrycie,
2. nie przeanalizował tych cyfr,
3. brak jest powiązania między częścią A i B sprawozdania,
4. omówienie jest błędne i niewłaściwe, gdyż oddział omawia tylko zmiany zaszłe w ciągu miesiąca, nie interesując się, w jakim stosunku zmiany te pozostają do założeń planu finansowania.

Kończąc te rozważania jeszcze raz apel pod adresem kolegów opracowujących sprawozdania:

W i ę c e j d b a ł o ś c i o j a k o ś ć s p r a w o z d a ń m i e s i ę c z n y c h.

(J. B.)

WYCIĄGI Z PISM DEPARTAMENTU

Płatność podatku obrotowego

W przypadku wprowadzenia w stosunku do jednostki gospodarczej przemysłu spirytusowego, solnego, zapałczanego, drożdżowego lub cukrowniczego blokady rachunku operacyjnego — na oddziale nadal ciąży obowiązek (zgodnie z § 16 pkt c uchwały Rady Ministrów z dnia 3.II. 1951 r. Monitor Polski A-12 poz. 175) potrącenia podatku z pływów z zainkasowanych faktur na rzecz organów finansowych z tym, że dopiero pozostałość wpływów (po potrąceniu) przeznaczona ma być na regulowanie zobowiązań w kolejności określonej zarządzeniem Nr 6/51.
OK/320 pod. Warszawa, dnia 18.VII. 1951 r.

Zarządzenie Nr 19/51 i 20/51

Zasilenie rachunku operacyjnego jednostek niesamodzielnych przez jednostki samodzielne na wydatki związane z funduszem płac, może odbywać się za pośrednictwem „obciążeń w drodze" lub dotacji, w zależności od dyspozycji jednostki samodzielnej lub jej sytuacji finansowej.

Zarządzenia Nr 19 51 i 20 51 Prezesa Banku nie stwarzają obowiązku zasilania rachunków operacyjnych jednostek niesamodzielnych na wydatki związane z funduszem płac wyłącznie przez „obciążenia w drodze". Przekazywane przez jednostki samodzielne dotacje powinny obejmować jedynie kwoty na określone cele jednostek niesamodzielnych. Nie powinny więc powodować gromadzenia nadmiernych kwot na rachunkach operacyjnych tych jednostek.
OK 320 obc. Warszawa, dnia 28.VI. 1951 r.

Zestawienia analityczne bilansów

Isrukcja Służbowa Dz. VI. cz. D. pkt. 11 nie nakłada na oddziały obowiązku kontroli stanu finansowego i wyników działalności zakładów działających na wewnętrznym ograniczonym rozrachunku gospodarczym, a więc i sporządzania analitycznych zestawień bilansów.

Zestawienia analityczne bilansów zakładów działających na wewnętrznym ograniczonym rozrachunku gospodarczym należy sporządzać jedynie w tym przypadku, gdy jest polecenie wydziału finasowania Departamentu Kredytowego.
OK/320 so. Warszawa, dnia 20.VII. 1951 r.

Kaucje — rachunek 1111.

Zgodnie z zarządzeniem ministra finansów z dnia 4.12.1950 r. zmieniającym jednolity plan kont dla państwowych przedsiębiorstw przemysłowych (Monitor Polski A-129/50 poz. 1617) począwszy od 1 stycznia 1951 r. przewidziane zostało konto 1111 — Rachunek operacyjny w P.K.O. dla ewidencjonowania otrzymanych kaucji.

Instrukcja Służbowa VI Część D § 7 pkt 43 przewiduje, że przedsiębiorstwa i zakłady samodzielne mogą posiadać we właściwym oddziale Banku rachunki przewidziane JPK — według którego prowadzą księgowość.

Zasada ta przekreśla możliwość prowadzenia w oddziale Banku osobnego rachunku ewidencjonowania otrzymanych kaucji.

Jakkolwiek następny pkt wyżej wymienionej instrukcji przewiduje możliwość otwarcia dodatkowego rachunku Banku za zgodą Departamentu Kredytowego i właściwego dla danego przedsiębiorstwa ministerstwa, jednak z uwagi na rozgałęzioną sieć oddziałów P.K.O. i możliwości dysponowania rachunkiem 1111 za pośrednictwem urzędów pocztowych — w zamiarze nieobciążania oddziałów dodatkową pracą — nie uważamy za celowe otwarcie dodatkowego rachunku w oddziale Banku dla zakładów celem ewidencjonowania otrzymanych kaucji.

OK/320/ rb. Warszawa, dnia 6.VI. 1951 r.

Wypłaty zaliczek

1. Wypłaty poborów w kontrolowanych przedsiębiorstwach powinny być dokonywane w terminach ustalonych umowami zbiorowymi. Jeżeli więc umowa zbiorowa pracy dla przemysłu przewiduje wypłaty zaliczek pracownikom fizycznym dwa razy w ciągu miesiąca — terminy tych wypłat należy honorować.

2. Wypłacanie zaliczek urlopowych we właściwej wysokości (60% poborów) odnosi się do pracowników udających się na ustawowy urlop wypoczynkowy, przy czym sposób spędzenia tego urlopu nie ma żadnego znaczenia dla sprawy wypłaty zaliczki.

OK/320/f. p. Warszawa, dnia 31.V. 1951 r.

Kartoteka przedsiębiorstw

Nadesłane przez oddział wojewódzki „Zestawienie ilości kontrolowanych jednostek gospodarczych (Wzór Nr 2 do zarządzenia Nr 24/51/ nie zostało sporządzone ściśle z wytycznymi zawartymi w zarządzeniu Nr 24/51 — co w znacznym stopniu utrudnia Departamentowi Kredytowemu terminowe sporządzenie zbiorowego zestawienia w skali ogólnokrajowej. W związku z powyższym przy sporządzeniu omawianego zestawienia na ultimo następnych kwartałów, prosimy o zastosowanie się do niżej podanych uwag:

1. Zestawienie powinno być sporządzone dokładnie według wzoru podanego przy zarządzeniu Nr 24/51 t. zn. obejmować powinno *wszystkie* rubryki wymienione we wzorze. Jeżeli oddział nie wykazuje danych w poszczególnych rubrykach — wówczas należy je pozostawić wolne — natomiast nie można poszczególnych rubryk opuszczać.
2. Dane w zestawieniu (rub. 21 — 24) powinny być wykazywane według kolejności ustalonej spisem ministerstw, załączonego do zarządzenia (Nie należy przestawiać kolejności poszczególnych rubryk.)
3. W rubrykach dotyczących jednostek budżetowych i „budżetowanych" (rubr. 1 a, b, c, — wzór Nr 1, rub. 1—3 wzór Nr 2) należy wykazywać tylko te jednostki, które są jednostkami nadrzędnymi kontrolowanych przez Bank przedsiębiorstw (centralne zarządy, zjednoczenia itp).
4. Dane w sprawozdaniach powinny być dokładnie podsumowane (w sporządzonym na ultimo maja zestawieniu znajdowały się liczne błędy w dodawaniu).

OK 320/Kart. Warszawa, dnia 23.VII. 1951 r.

Raporty oddziałów o otrzymanych bilansach i planach finansowych

Oddział powinien bezwzględnie przestrzegać terminów przesyłania raportów o otrzymanych bilansach za rok 1950 i bilansach kwartalnych za r. 1951. Raporty te powinny być przesyłane przez oddział do oddziału wojewódzkiego, który sporządza zbiorcze raporty z terenu województwa i przesyła je do właściwych wydziałów finansowania Departamentu Kredytowego.

Oddział powinien zwrócić również szczególną uwagę, aby dane sprawozdawcze w bieżąco sporządzanym raporcie były odpowiednio powiązane z danymi sprawozdawczymi raportu za okres ubiegły:

1. Resorty lub branże powinny być wykazywane w alfabetycznej kolejności,
2. Ilość otrzymanych przez oddział bilansów (lub planów) przy porównaniu danych z poszczególnych raportów może tylko wzrastać (a nie maleć jak to oddział omyłkowo podał w ostatnim raporcie).
3. Raporty powinny obejmować dane dotyczące całej ilości bilansów i planów, które powinny wpłynąć do oddziału i które już wpłynęły.
4. Jeżeli na przestrzeni okresu sprawozdawczego nie zaszły żadne zmiany w ilości złożonych w oddziale planów lub bilansów — oddział powinien mimo to sporządzić raport, który obejmować będzie analogiczne dane jak za poprzedni okres sprawozdawczy i będzie podstawą do sporządzania przez oddział wojewódzki zbiorczych raportów dla wydziałów finansowania Departamentu Kredytowego.

OK/320/s. o. Warszawa, dnia 23.VII. 1951 r.

WYCIĄGI Z KOMUNIKATÓW WEWNĘTRZNYCH ZSS

Nr 12

1 *Sprzedaż owoców i warzyw przez ajentów*

W związku z listem okólnym rozesłanym przez dział obrotu towarowego do wszystkich spółdzielni w sprawie angażowania ajentów handlowych w dystrybucji owoców, warzyw i ziemniaków z wózków i straganów na placach, bazarach i halach, spółdzielnie powinny zawiadomić niezwłocznie właściwy oddział N. B. P. o wprowadzeniu systemu sprzedaży ajencyjnej i o warunkach wypłacania prowizji ajentom. W wypadku jakichkolwiek wątpliwości oddziału N. B. P. należy zawiadomić niezwłocznie oddział okręgowy ZSS dla interwencji w oddziale wojewódzkim N. B. P.

2 *Zasady podziału czystej nadwyżki za 1950 r.*

Podaje się do wiadomości, że Zarząd Centralnego Związku Spółdzielczego uchwałą z dnia 17 marca 1951 r. przyjął następujące zasady podziału czystej nadwyżki wypracowanej w r 1950 w spółdzielniach podległych Związkowi Spółdzielni Spożywców:

a) w spółdzielniach spożywców
- — 40% czystej nadwyżki na fundusz zasobowy
- — 30% czystej nadwyżki na fundusz inwestycyjny
- — 5% czystej nadwyżki na fundusz wyrównawczy strat
- — 10% czystej nadwyżki na fundusz szkolenia kadr
- — 10% czystej nadwyżki na zwroty dla członków.
- — 5% czystej nadwyżki na cele uświadomienia społeczno-politycznego członków spółdzielni oraz aktywu spółdzielczego.

b) w spółdzielniach pracy
- — 50% czystej nadwyżki na fundusz zasobowy
- — 20% czystej nadwyżki na fundusz inwestycyjny
- — 5% czystej nadwyżki na fundusz wyrównawczy strat
- — 20% czystej nadwyżki do podziału między członków spółdzielni zgodnie z jej statutem z tym zastrzeżeniem, że nadwyżka przeznaczona do podziału między członków nie może przekoczyć 10% ich wynagrodzenia rocznego.
- — pozostałą nierozdzieloną część nadwyżki — na cele uświadomienia społeczno-politycznego członków spółdzielni oraz na cele kulturalno-bytowe.

Tym samym przestają obowiązywać tymczasowe wytyczne w tej sprawie, podane w komunikacie wewnętrznym Nr 7 z dnia 5 kwietnia 1951 r. Spółdzielnie pracy, dla których ustalono zasady podziału odmienne od wytycznych tymczasowych powinny skorygować obliczenie sum przeznaczonych na fundusze celowe i wystąpić o zaliczenie przekazanych kwot na poczet przelewów r 1951, czy zwrot na konto bankowe spółdzielni lub uzupełnienie przelewów.

Jednocześnie podkreśla się, że zasady podziału czystej nadwyżki za r. 1950 nie zmieniają w niczym ustalonego klucza podziału planowanej czystej nadwyżki w r. 1951. obowiązującego tak spółdzielnie spożywców jak i pracy.

3 *Odwołania przez M. H. W. zarządzenia o obowiązku odbioru 5 % konfekcji niesezonowej z centrali odzieżowej przez spółdz. spożywców*

Ministerstwo Handlu Wewnętrznego Departament Artykułów Przemysłowych pismem z dnia 19 maja 1951 r. Nr P-VII-B22g. 4/50-6125 skierowanym do centrali odzieżowej w Łodzi odwołało zarządzenie z dnia 26 kwietnia 1950 r Nr P-VII-B-22g4 w sprawie obowiązkowego odbioru 5% konfekcji niesezonowej w centrali odzieżowej przy realizacji preliminarzy przez dystrybutorów. Zaopatrzenie detalu w towary sezonowe musi być zaplanowane z takim wyliczeniem, aby towar znalazł się w sklepach najpóźniej w ostatnim miesiącu przed rozpoczęciem sezonu. np. mundurki szkolne muszą być dostarczone do sklepów i wyłożone do sprzedaży już w sierpniu, ponieważ nowy rok szkolny rozpoczyna się w dniu 1 września.

Częściowe wcześniejsze upłynnienie konfekcji niesezonowej może mieć miejsce jedynie na zamówienie dystrybutorów. O powyższym zarządzeniu zostały powiadomione także wszystkie biura wojewódzkie centrali odzieżowej.

Nr 13

1 *Fakturowanie artykułów chemicznych przez Centralę Prywatnego Przemysłu Chemicznego.*

Podaje się niżej treść pisma z dnia 26.6 rb. Nr C-I-O-84 w sprawie zasady fakturowania dostaw towarowych prywatnej produkcji przez Centralę Prywatnego Przemysłu Chemicznego do ścisłego przestrzegania:

„Departament Cen Ministerstwa Handlu Wewnętrznego zobowiązał Centralę Prywatnego Przemysłu Chemicznego do fakturowania artykułów chemicznych produkcji prywatnej po cenach detalicznych i do udzielania jednostkom handlu uspołecznionego obowiązujących rabatów detalicznych".

W związku z powyższym Departament Cen prosi o wydanie polecenia podległym jednostkom handlu detalicznego zakazu przyjmowania faktur od producenta prywatnego, a honorowania jedynie faktur Centrali Prywatnego Przemysłu Chemicznego.

DZIAŁ racjonalizacji

RACJONALNA METODA PRACY NA MASZYNIE KSIĘGUJĄCEJ „CONTINENTAL 800"

OD REDAKCJI

Poniżej podajemy metodę pracy stosowaną przez ob. Krystynę Wypych, której osiągnięcia zostały opublikowane w miesięczniku „Wiadomości NBP" Nr 4 z 1950 r. str. 279. Ob. Krytyna Wypych pracuje obecnie w Departamencie Ogólnym, Wydziale Organizacyjnym jak instruktorka księgowości zmechanizowanej.

Aby unikać niepotrzebnego odrywania się od pracy należy, przed rozpoczęciem właściwego księgowania na kartach kontowych, dokonać następujących *czynności przygotowawczych:*

1. Przygotować na zapas kilka dzienników maszynowych oraz odpowiednią ilość kalki do dziennika i wyciągów. Kalka do dziennika musi mieć te same rozmiary co dziennik. Kalka do wyciągów powinna mieć szerokość co najmniej równą szerokości wolnej przestrzeni na wyciągu, a długość o 1 2 cm mniejszą od jego długości.
2. Założyć dziennik z kalką na maszynę.
3. Nastawić datę, wyczyścić liczniki i otworzyć dźwignię zamykającą maszynę.
4. Na lewym pulpicie tuż przy maszynie ułożyć zapas wyciągów w ten sposób , aby dolne krawędzie wyciągów były zwrócone ku maszynie. Wyciągi należy przykryć odpowiednio przyciętym kawałkiem kalki.
5. Obok wyciągów położyć karty kontowe wraz z dowodami. Dowody ułożone w kolejności: „Rozchód" — „Przychód" powinny znajdować się zawsze pod odnośną kontówką. Kontówki powinny być skierowane dolnymi krawędziami ku maszynie, powierzchnią, na której mają być dokonywane zapisy, do zewnątrz.

Księgowanie

Lewą ręką chwytamy wyciąg i dopasowujemy doń kalkę. Następnie prawą ręką chwytamy kontówkę, nakrywamy nią wyciąg z kalką i po dopasowaniu zakładamy całość w maszynę. Po przeniesieniu salda z dnia poprzedniego i wybiciu numeru rachunku bierzemy do lewej ręki dowód i rozpoczynamy księgowanie. Dowód zaksięgowany kładziemy na kolana. Przy księgowaniu poszczególnych pozycji nie przerzucamy każdorazowo karetki do rubryki „treść", a przesuwamy wałek maszyny o jedno miejsce do góry, uderzając lekko drugi klawisz motorowy. Po zaksięgowaniu dowodów dotyczących danej karty kontowej przerzucamy maszynę do kolumny sald. W czasie ruchu karetki chwytamy prawą ręką zaksięgowane dowody z kolan: odkładamy je na prawy pulpit. Następnie wyjmujemy z maszyny kontówkę z kalką i wyciągiem. Lewą ręką chwytamy kalkę i nakrywamy nią zapas wyciągów; kontówkę i wyciąg trzymane w prawej ręce, kładziemy na zaksięgowane dowody. Dalsze dokonywanie zapisów ma przebieg identyczny.

KOMUNIKATY GŁÓWNEJ KOMISJI PROJEKTÓW USPRAWNIENIA ADMINISTRACJI W NBP

W pierwszym kwartale 1951 r. wpłynęły 182 projekty. Z poprzedniego roku pozostały 54 projekty będące w załatwieniu. Z łącznej ilości 236 projektów Główna Komisja przyjęła 47 projektów.

Ponieważ Narodowy Bank Polski w roku 1951 nie dysponuje funduszami na nagrody za projekty racjonalizatorskie, wnioski w sprawie nagród kierowane są do Centralnej Komisji Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów.

Centralna Komisja rozpatrzyła dotychczas 44 wnioski, przyznając 37 nagród pieniężnych na łączną sumę zł 6.350.— oraz 4 nagrody książkowe w postaci albumów pt. „Sześcioletni Plan Odbudowy Warszawy“ z dedykacją i podpisami przewodniczącego i członków Centralnej Komisji, obok pięczęci okrągłej Prezydium Rady Ministrów.

Nagrody pieniężne wręczane są obecnie w formie książeczek oszczędnościowych P. K. O. — specjalnych dla racjonalizatorów — z dedykacją taką jak na nagrodach książkowych.

Ponadto, jeden z projektodawców otrzymał podziękowanie, zaś dwa projekty nie zostały wyróżnione.

Ciekawie przedstawia się zestawienie projektów racjonalizatorskich pozostałych z ubiegłego roku oraz zgłoszonych w pierszym kwartale 1951 r. — z podziałem według województw:

Województwo	Projekty pozostałe z ubiegłego roku	Projekty zgłoszone w pierwszym kwartale 1951 r.	Razem
białostockie	—	—	—
bydgoskie	3	28	31
gdańskie	2	11	13
kieleckie	3	3	6
koszalińskie	—	4	4
krakowskie	1	5	6
katowickie	8	38	46
lubelskie	—	2	2
łódzkie	—	5	5
olsztyńskie	—	2	2
opolskie	1	6	7
poznańskie	7	17	24
rzeszowskie	—	2	2
szczecińskie	3	3	6
warszawskie	21	41	62 *)
wrocławskie	4	13	17
zielonogórskie	1	12	13
Razem	54	182	236

*) w tym projekty pracowników centrali Banku.

Jakkolwiek ilość projektów w pierwszym kwartale 1951 r. wzrosła trzykrotnie w stosunku do przeciętnej ilości projektów jednego z kwartałów ubiegłego roku to jednak w stosunku do ilości pracowników jest jeszcze zbyt mała.

Powyższa tabelka wskazuje na to, że w oddziałach na terenie większości województw ruch racjonalizatorski wymaga większego zainteresowania i pomocy związku zawodowego, oraz kierownictwa oddziałów Banku.

TEMATY PROBLEMÓW, KTÓRE MOGĄ BYĆ PRZEDMIOTEM BADAŃ I PROJEKTÓW RACJONALIZATORSKICH

Poniżej podajemy zgłoszone przez Wydział Ogólny Departamentu Emisyjnego i Centralną Księgowość aktualne tematy dla opracowań racjonalizatorskich:

1) usprawnienie systemu przeliczania wpłat wieczorowych
2) zmniejszenie ilości różnic kasowych
3) usprawnienie inkasa utargów
4) usprawnienie sposobu kontroli przelewów międzyoddziałowych, prowadzonej przez Centralną Księgowość.

Centralna Księgowość podaje, że ilość awizów wysyłanych lub otrzymanych waha się w granicach od 16 do 20 tysięcy dziennie. Kontrolę przeprowadza się na podstawie kopii potwierdzeń awizów, przez odkreślanie w zestawieniach awizów wysłanych — sum awizów potwierdzonych.

W ten sposób pozostają awizy niepotwierdzone, czy li pozycje otwarte, których ilość równa się przeciętnie ilości awizów wysłanych w ciągu 2-3 dni.

Suma tych pozycji powinna być zgodna ze stanem konta bilansowego 130, wykazanym na podstawie raportów dziennych w księdze głównej Centralnej Księgowości, to znaczy w codziennym bilansie.

Istota zagadnienia polega na tym, jaką metodą, najbardziej ekonomiczną, można by przy tej ilości pozycji otwartych uzgodnić ich sumy z bilansem.

REJESTR PROJEKTÓW PRZYJĘTYCH W KWIETNIU, MAJU I CZERWCU 1951 R. PRZEZ GŁÓWNĄ KOMISJĘ USPRAWNIENIA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ PRZY PREZESIE RADY MINISTRÓW

Ob. JAROSŁAW SZYLHAN — pracownik I Oddziału Miejskiego w Poznaniu otrzymał nagrodę książkową w postaci albumu pt. „Sześcioletni Plan Odbudowy Warszawy“ za projekt racjonalniejszej i oszczędniejszej gospodarki formularzami nr nr 4400/1 i 4407 (awizy).

Projektodawca zaobserwował, że wiele oddziałów — szczególnie niższych kategorii przesyła zbyt dużą ilość awizów sporządzonych tego samego dnia, a dotyczących jednego oddziału.

Powoduje to zwiększenie zużycia formularzy 4400/I i 4407, zwiększa pracę Centralnej Księgowości związaną z kontrolą awizów, oraz zwiększa ilość punktów w „wykazie czynności" przez co zaciemnia obraz wydajności pracy danego oddziału.

Ob. Jarosław Szylhan zaproponował niezwłocznie wydanie zarządzenia polecającego ograniczenie do niezbędnego minimum ilości awizów wysyłanych w ciągu dnia do jednego oddziału.

Odpowiednie zarządzenie zostało wydane i tym samym projekt ob. Jarosława Szylhana został zrealizowany.

Ob. STANISŁAW LEWICKI — pracownik Wydziału Gospodarczego centrali Banku został nagrodzony kwotą złotych 350.— za projekt podklejania kalki maszynowej i sporządzania okuć do pudełek tekturowych.

Na skutek braku odpowiedniej kalki zagranicznej, groziło Centralnej Księgowości w okresie od czerwca do grudnia 1950 r. unieruchomienie siedmiu maszyn pisząco-księgujących typu Mon-Hopkins. Przerwy w pracy tych maszyn uniknięto dzięki pomysłowi ob. Lewickiego, który wiotką kalkę krajową wzmocnił przez podklejenie specjalnym sposobem, dzięki czemu nie marszczyła się i nie wysuwała spod kopii. Przez uniknięcie przerwy w pracy siedmiu maszyn zaoszczędzono około 17.000.— złotych.

Sporządzanie z odpadków, systemem gospodarczym, okuć do pudełek t. zw. krawężników zaoszczędzi około 1.000.— złotych rocznie.

Ob. EUGENIUSZ WĄSOWSKI — pracownik Departamentu Zagranicznego został nagrodzony kwotą złotych 150.— za projekt dotyczący usprawnienia kontroli obrotów płatniczych z zagranicą.

Dotychczasowe zestawienia sald obrotów z zagranicą z poszczególnych kont, sporządzane były na specjalnych drukach.

Ob. E. Wąsowski zaproponował zaniechanie używania tych druków, a zestawienia dotychczas na nich sporządzane prowadzić w księgach obrotów bankowych, wpisując salda działu i obroty odpowiednio w miejscu zamknięcia dekadowego obrotów dziennych.

Według obliczeń projektodawcy, przez zastosowanie powyższej metody, zaoszczędzi się około zł. 5.000.— rocznie dzięki zmniejszeniu specjalnych dokumentów o ca 140 — miesięcznie, ułatwieniu uzgodnienia obrotów z zapisami Centralnej Księgowości oraz wyeliminowaniu ca 2000 arkuszy zestawień.

Projekt Ob. E. Wąsowskiego został już zrealizowany.

Ob. WACŁAW ZATKE — pracownik Oddziału Wojewódzkiego w Łodzi, został nagrodzony kwotą złotych 100.— za projekt dotyczący usprawnienia kontroli prowadzonych robót budowlanych.

Wydział Budowlany opracował i rozesłał do oddziałów arkusz sprawozdawczy z czynności budowlanych, dla kwartalnych sprawozdań wprowadzonych okólnikiem 135/50.

W związku z tym ob. W. Zatke opracował „kartę roboty", która ułatwia bieżącą ewidencję wszystkich faz prowadzonych robót i rozliczeń za nie.

„Karta roboty" służyć może jako kontrola przebiegu robót i jako podstawa do sporządzenia sprawozdania z czynności budowlanych. Sporządzenie sprawozdania ułatwiają rubryki odpowiadające poszczególnym pozycjom arkusza sprawozdawczego.

Wydział Budowlany uznał za słuszne i celowe prowadzenie „karty roboty" dla każdej roboty budowlanej.

Ob. HENRYKA PACHOLEC — pracowniczka oddziału w Sosnowcu została nagrodzona kwotą złotych 200.— za projekt racjonalizatorski dotyczący przestawienia rubryki „stempel dzienny banku awizującego" w listach inkasowych.

Dotychczas rubryka na stempel dzienny znajdowała się po stronie lewej formularza, co utrudniało pracę.

Zgodnie z projektem ob. Pacholec, rubryka ta przeniesiona została na prawą stronę formularza. Dzięki powyższej zmianie układu listy inkasowej, ułatwi się opatrywanie list stemplem dziennym, przez co przy wielu milionach egzemplarzy zaoszczędzi się sporo czasu.

Projekt został już zrealizowany w nakładzie list formatu 2/3 A5.

Ob. ZBIGNIEW ŁADOŚ — pracownik Departamentu Ogólnego został nagrodzony kwotą złotych 100.— za projekt formularza listy inkasowej.

Na podstawie obserwacji stwierdził ob. Zb. Ładoś, że ca 40% list inkasowych wypełnianych przez klientów zawiera tylko jedną pozycję.

Jedną fakturę przesyłano przy listach inkasowych formatu A5, a często nawet formatu A4.

W związku z powyższym projektodawca zaproponował zmniejszenie formatu listy inkasowej przez wydanie formularza na jedną fakturę oraz opracował wzór takiego formularza.

Wydział Techniki Bankowej wykorzystał projekt zmniejszenia list inkasowych i częściowo sposób rozmieszczenia rubryk i kolumn i wydał formularz listy inkasowej w formacie 2/3 A5.

Według obliczeń projektodawcy oszczędności wynoszą około złotych 90.000.— rocznie.

Ob. PIOTR WAWRZYNIAK — pracownik Oddziału Wojewódzkiego w Poznaniu, został nagrodzony kwotą złotych 100.— za projekt dotyczący wykorzystania starych opasek na banknoty.

Ob. Wawrzyniak przez umieszczenie przy pomocy adresarki odpowiednich nadruków na odwrotnej stronie starych opasek — szczególnie 1000 złotowych — umożliwił zużycie ich w okresie, gdy na skutek wymiany pieniędzy, zaistniał w oddziale chwilowy brak opasek.

Projektodawca przygotował w ten sposób ponad 55.000 sztuk opasek, przez co zaoszczędzona została dość znaczna ilość papieru.

Ob. TADEUSZ SERBEŃSKI — z Oddziału Warszawa-Mokotów, został nagrodzony kwotą złotych 200.— za projekt dotyczący wydania uzupełnień „przepisów dla posiadaczy rachunków bankowych“ w sprawie właściwego wypełniania formularzy zleceniowych.

W związku z otwarciem w ostatnich czasach całego szeregu oddziałów miejskich wyłoniły się duże trudności w pracy wszystkich oddziałów spowodowane niewłaściwym przesyłaniem przelewów przeznaczonych dla poszczególnych oddziałów tej samej miejscowości.

Przelewy te w dużej części trafiały najpierw do oddziałów wojewódzkich, które z kolei przekazywały je pod właściwym adresem. Przyczyną tego stanu było niewłaściwe wypełnianie przez zleceniodawców poleceń przelewów.

Ob. T. Serbeński zaproponował, wydanie dodatkowych przepisów dla posiadaczy rachunków bankowych w których sprawa podawania właściwych numerów rachunków byłaby postawiona na pierwszym planie, przy czym brak wypisanego numeru rachunku zleceniodawcy, lub zleceniobiorcy upoważniałby pracowników banku do odmowy przyjęcia poleceń przelewu.

Zarząd Banku wydał odpowiednie zarządzenie, w którego treści zostały uwzględnione uwagi projektodawcy.

Ob. TADEUSZ WASIK — pracownik Departamentu Zagranicznego, został nagrodzony kwotą złotych 100.— za projekt tabeli ułatwiającej obliczanie składek na S. F. O. oraz projekt wpisywania do kartotek obowiązującej zwyżki przy kumulacji wynagrodzeń.

Oba pomysły zostały zastosowane w Wydziale Płac.

Ob. MARIAN PIELIN — Pracownik Oddziału Wojewódzkiego w Poznaniu, został nagrodzony kwotą złotych 100.— za projekt uzupełnienia sprawozdania z wykonania planu kasowego.

Projekt został zrealizowany przez zamieszczenie pozycji „niepodjęte płace“ w formularzu 4696 „sprawozdanie miesięczne z wykonania planu kasowego oddziału banku lub NBP“.

Ob. MARIAN DESKOWSKI — pracownik Oddziału Wojewódzkiego w Bydgoszczy, został nagrodzony kwotą złotych 200.— za projekt zmniejszenia, formatu formularzy nr 10111 i 10111/I.

Zgodnie z projektem ob. M. Deskowskiego, załączniki do raportu dziennego formularze 10111 i 10111/I zostały zmniejszone z formatu A5 na A6, czyli o 50%, dzięki czemu uzyskano znaczne oszczędności.

Ob. ZYGMUNT GABLER — pracownik Oddziału Wojewódzkiego w Bydgoszczy został nagrodzony kwotą złotych 100.—za projekt usprawnienia doręczania poczty poszczególnym jednostkom budżetowym.

Dla usprawnienia wysyłki poczty i oszczędzenia kopert, ob. Z. Gabler zastosował w O/Wojewódzkim Bydgoszcz następujący sposób doręczania wyciągów z załącznikami:

Poszczególne zespoły oddają dokumenty pracownikowi likwidatury, który po godzinie dwunastej segreguje wyciągi według odbiorców. Wyciągi te układa w dwóch skrzynkach, z których jedna przeznaczona jest dla jednostek budżetu centralnego, zaś druga — dla jednostek budżetu terenowego.

W skrzynkach umieszczane są przekładki tekturowe, oddzielnie dla każdej jednostki.

Przekładki oznaczone są „konikami“ i naklejkami zawierającymi numer rachunku i nazwę jednostki.

Do odpowiedniej przegródki wkłada się całą pocztę przeznaczoną dla danego odbiorcy, a otrzymaną z poszczególnych zespołów.

Pocztę dla odbiorców miejscowych wydaje się bez kopert, osobom upoważnionym. Jednostkom zamiejscowych wysyła się wyciągi. w jednej kopercie.

Po godzinach urzędowych skrzynkę przechowuje się pod zamknięciem.

Ob. ZBIGNIEW CWIERZYŃSKI — pracownik II Oddziału Miejskiego w Katowicach ,otrzymał podziękowanie za projekt dotyczący usprawnienia pracy związany z opracowywaniem primanot.

Primanota konta 130 „Winien“ sporządzona jest w ten sposób, że jeden z pracowników sumuje na maszynie awizy. Inny pracownik natomiast sporządza dla Centralnej Księgowości zestawienie awizów otrzymanych (formularz 4737).

Ob. Zb. Cwierzyński — zaproponował, aby ten pracownik, który sporządza zestawienie na formularzu 4737 dodał jeszcze jedną wkładkę (i kalkę), która po odpowiednim opisaniu może być wykorzystana jako primanota „Winien 130“.

Sposób ten może być również zastosowany przy sporządzaniu zestawienia konta 131 „Ma“.

REJESTR PROJEKTÓW

NIE PRZYJĘTYCH PRZEZ GŁÓWNĄ KOMISJĘ PROJEKTÓW USPRAWNIENIA ADMINISTRACJI

w maju 1951 r.

Nr projektu	Projekt dotyczył	Projektodawca	Przyczyny nieprzyjęcia projektu	Data decyzji Gł. Kom.
96	Zmiany formularza 4868 „zapotrzebowanie" gotówki dla kasy.	S. S.	Układ formularza 4868 został zmieniony wcześniej, niż wpłynął projekt.	2/V
162 212	Pomocniczego zestawienia dla opracowania miesięcznych sprawozdań z kontroli stanu finansowego przedsiębiorstwa.	Z. K. i prac. dz. kredyt.	Projekt spóźniony. Wzór sprawozdania w układzie bilansowym zastosowano wcześniej.	2/V 18/V
177	Zniesienia sporządzania wywieszek z wzorami podpisów.	J. S.	Pracownicy, dokonujący potwierdzeń działają ze skutkami prawnymi dla NBP na podstawie szczegolnego upoważnienia kierownictwa oddziału. Ponieważ tylko potwierdzenia dokonane przez osoby upoważnione wywierają skutek w stosunku do NBP, więc wywieszanie wzorów podpisów jest w interesie NBP.	2/V
183	Wydawania instrukcji służbowych w formie luźnych kartek.	E. W.	Brak odpowiednich segregatorów i konieczność oszczędnej gospodarki papierem nie pozwala na zrealizowanie projektu.	2/V
184	Zmniejszenia o 50% formularza nr 7050.	M. D.	Projekt spóźniony. F-7050 w zmienionym układzie i zmniejszonym formacie wcześniej oddano do druku.	2/V
185	Zastosowania pionowego układu dowodu memoriałowego F-4190 i 4190/I.	Z. K.	Układ pionowy posiada zbyt mało miejsca na nazwę oddziału (banku) Nr rachunku i podpis klienta. Układ obecny, poziomy, jest racjonalniejszy, z uwagi na podobny układ innych formularzy, co stanowi duże ułatwienie w manipulacji. Ponadto umożliwia wypełnianie przy pomocy maszyny.	2/V
193	Usprawnienia ewidencji dekadowych wykazów zadłużenia i rozliczeń.	K. K i Br. S.	Układ dekadowych wykazów zadłużenia został zmieniony. Komisja zaproponowała projektodawcom napisanie na ten temat artykułu do „Wiadomości NBP".	2/V
29	Bieżącego księgowania w zmechanizowanych działach rachunków osobowych.	S. S.	Przeprowadzone próby księgowania systemem „strumieniowym" (kilkufazowym) nie dały pozytywnych wyników. Główną przyczyną jest to, że bezwzględna większość operacji koncentruje się w godzinach południowych.	14/V
54	Zmiany układu księgi zapasu gotówki w celu odrębnego wykazywania destruktów.	J. P.	Ilość destruktów jest obecnie minimalna. Wprowadzenie proponowanych zmian nie jest celowe.	14/V
106	Usprawnienia kontroli funduszu płac — rozliczania na odwrotnej stronie wzoru Nr 4.	Z. W.	Projekt słuszny, lecz spóźniony.	14/V
115	Ujęcia wydajności pracy pracowników sortowni.	M. G.	Projekt nie wnosi nic nowego.	14/V
163	Usprawnienia pracy w oddziałach przy pomocy doradców organizacyjnych.	S. H.	Funkcję doradców organizacyjnych spełniają Referaty Organizacji i Kontroli Pracy (OKP) w oddziałach wojewódzkich.	14/V
125	Przyśpieszenia rozliczeń międzybankowych.	Z. K.	Sprawa rozliczeń międzybankowych została już uregulowana i to w sposób odmienny.	14/V

55	Zniesienia książki rozrachunkowej sortowni w oddziałach VI kategorii.	J. P.	Potwierdzenia na wydawaną z kasy gotówkę do liczenia powinien przechowywać kasjer. W oddziałach VI kategorii uruchomione są niemalże wyłącznie sortownie pomocnicze, które w myśl § 52 IS IV/G mają być kierowane przez kasjerów i książki kasowe, powinni prowadzić kasjerzy, a nie licznicy.	14/V
182	Zabezpieczenia wartości przesyłanych pocztą.	B. D.	Przekreślanie (crossowanie) czeku jest ogólnie znane. Posługiwanie się listami poleconymi przy ich przesyłce zostało już dawno wprowadzone w oddziałach dokonujących operacji z korespondentami zagranicznymi.	14/V
187	Uproszczenia naliczania prowizji od wypłat dokonywanych z akredytywy Centrali Mięsnej.	E. T.	Wobec przewidzianych zmian w organizacji Centrali Mięsnej projekt nieaktualny.	14/V
190	Tzw. „małego terminarza".	E G.	Pomysł słuszny, jednak już wprowadzony w nieco innej formie. Terminy podaje się w zarządzeniu w osobnej linii. Ponadto w lewym górnym rogu zamieszcza się uwagę „Termin".	14/V
197	Wprowadzenia skróconych adresów w firmach o dłuższym brzmieniu.	T. G.	Używanie w korespondencji wyłącznie skrótów mogłoby mieć zastosowanie, gdyby skrócone nazwy instytucji, urzędów, przedsiębiorstw itp. były ustalone urzędowo i zebrane w jakimś wydawnictwie, które by eliminowało możliwość jakichkolwiek pomyłek.	14/V
199	Zaopatrzenia klientów przez oddziały NBP w stemple kauczukowe z numerami ich rachunków osobowych.	W. Z.	Formularze zleceniowe — szczególnie masowego zużycia składają się z kilku egzemplarzy, z których każdy musi być opatrzony numerami rachunku zleceniodawcy (np. odc. ACEDB list inkasowych). Posługiwanie się w tych przypadkach stemplem byłoby dla klientów utrudnione i bardziej właściwe jest wypisywanie numeru rachunku (łącznie z pozostałym tekstem) przez kalkę od razu na wszystkich egzemplarzach formularzy zleceniowych.	14/V
200	Zmniejszenia zapotrzebowania formularzy masowego zużycia Nr 4673 i 4674.	S. W.	Projekt spóźniony. Form. 4673 i 4674 oddano już do druku. Opracowano je według nowych zasad dwustronnie przy zmniejszonym formacie.	14/V
204	Zmiany form. 4860.	S. S.	Projekt nie wnosi nic nowego. Rubryki na bilon wprowadza się automatycznie przy okazji ponawiania nakładów.	14/V
207	Zmiany systemu wysyłania oryginałów faktur przez dostawcę dla odbiorcy przy realizacji przez inkaso.	K. K.	Wprowadzenie projektu w życie spowodowałoby demobilizację przedsiębiorstw w zakresie rozrachunku gospodarczego.	14/V
214	Oszczędności form. 4673 i 4674 oraz zużycia form. 10003 starego typu.	J. L.	Projekt wymazywania gumą treści formularzy 4673 i 4674 w celu ich ponownego użycia jest całkowicie nierealny. Obecnie formularze te drukuje się dwustronnie w formacie A7. Remanent form. 10003 dawnego nakładu został już wykorzystany na druk F-6120 i 6121.	14/V
217	Zmiany systemu obliczania liczb procentowych.	F. Z.	Zasada przyjęta w 1951 r. ustala, że okres kwartalny stanowi dla siebie całość wyrażającą się liczbą 90 dni i nie ma przerzutu dnia ostatniego miesiąca kwartału do okresu następnego.	14/V

222	Oszczędności w zakresie zużycia papieru.	R. P.	Projekt nie wnosi nic nowego do obowiązujących już w tym zakresie zarządzeń Banku. Wykorzystanie w jak najszerszej mierze makulatury jest omówione i uregulowane szczegółowo w okólniku Nr 141/50, str. 5.	14/V
223	Uprawnienia oddziałów terenowych do likwidowania rachunków, wykazujących nikłe obroty.	W. B.	Niektóre oddziały mogłyby zbyt pochopnie likwidować rachunki. Oddziały wojewódzkie mogą porozumiewać się z jednostkami nadrzędnymi.	14/V
224	Zmiany form. 4021.	W. B.	Zamieszczenie na form. 4021 klauzuli, że podpisy złożone na form. 4009 będą przez Bank uważane za prawomocne do chwili złożenia nowej deklaracji, byłoby sprzeczne z prawem które wymaga wyraźnego odwołania pełnomocnictwa przez mocodawcę.	14/V
230	„Listu—Koperty".	S. K.	Projekt nie nowy. Nieoszczędne zużycie papieru. Pomyłki w treści niszczą albo część przeznaczoną na list albo — na kopertę. Formularz niewygodny w zakładaniu do maszyny.	14/V
234	Przyrządu do liczenia i paczkowania bilonu.	J. L.	Proponowany przyrząd nie daje oszczędności na czasie. Gilz z pojedynczego papieru nie można używać, gdyż są za słabe. Przyrząd stwarza między monetami a papierem luz, ktory osłabia rulon.	14/V
148	Ulepszenia formularza 10003 i sposobu wypełniania go.	J. N.	Proponowany układ nie nadaje się do wykorzystania z uwagi na zbyt małą ilość miejsca na „przekroje" dla większych oddziałów i za dużą ilość kolumn dla oddziałów małych, stąd nie ma charakteru uniwersalnego tak, jak formularz obecnego układu, który ponadto w oddziałach małych może być wykorzystany dwustronnie (jeden arkusz na dwa dni).	18/V
170	Wyznaczenia specjalnych pracowników do sprawdzania rozliczeń.	L. B.	Projekt sprowadzałby kontrolę rozliczeń jedynie do kontroli rachunkowej, co w żadnym przypadku nie może być zastosowane przy transakcjach zagranicznych.	18/V
215	Zniesienia sporządzania sprawozdań ekonomicznych przez oddziały terenowe.	J. C.	Wydziałowi Ekonomicznemu chodzi o bezpośrednie materiały i obserwacje z terenu, których oddziały wojewódzkie dać nie mogą, szczególnie w odniesieniu do przedsiębiorstw nie kontrolowanych.	18/V
235	Zastąpienia formularzy 4875 „karta wymiany" zestawieniami sporządzanymi przez klientów.	L. Z.	Oszczędności papieru nie osiągnie się. W skali ogólnokrajowej zużycie papieru nawet by wzrosło. Stosowanie przez klientów różnych formatów papieru może przyczynić się do pomyłek kasjera.	18/V
216	Zmiany przeznaczenia części B, C i D listy inkasowej.	W.W.	Zagadnienie ujednolicenia wszystkich formularzy uznaniowych i obciążeniowych przez oznaczenie ich tymi samymi symbolami umownymi jest dążeniem Wydziału Techniki Bankowej, Wprowadzenie zmiany przeznaczenia poszczególnych egzemplarzy list inkasowych natrafia na trudności natury mnemotechnicznej. Ponadto banki i klienci posiadają zapasy tych formularzy, które trudno byłoby wymienić na nowe, tak by nie spowodować poważnego zamieszania.	18/V
220	Liczenia banknotów 2 zł „na jedną rękę".	M. L.	Ustabilizowana i silna waluta Polski Ludowej wymaga również ze strony instytucji emitującej banknoty, odpowiedniej dyscypliny kasowej, mającej na celu wzmocnienie w społeczeństwie zaufania co do rzetelności zawartości paczek wszystkich odcinków biletów bankowych wychodzących z kas NBP.	18/V

232	Oznaczania okólników i listów okrężnych cyfrą działów czynności.	Z. S.	Oznaczanie zarządzeń symbolami wszystkich działów czynności, z którymi dane zarządzenie jest związane, doprowadziłoby w wielu przypadkach do umieszczenia na zarządzeniu symboli większości działów czynności.	18/V
196	Wysyłania niektórych dokumentów inkasowych listem zwykłym.	F. G.	Ze względu na odpowiedzialność Banku za przyjęte do inkasa dokumenty Komisja jest przeciwna zmianie dotychczasowych przepisów. Kopie faktur składanych do inkasa w trybie uchwały KERM są przesyłane listami zwykłymi, ale oryginały — podawca obowiązany jest przesłać płatnikowi listem poleconym.	18/V
225	Karty informacyjnej przedsiębiorstw kontrolowanych.	A. M.	Zasadnicze elementy niezbędne dla potrzeb Banku zawiera kartoteka przedsiębiorstw kontrolowanych. Proponowana „karta informacyjna" zawiera zbyt wiele rubryk odnośnie takich m. in. danych, które dla potrzeb Banku nie są istotne lub całkiem zbędne.	18/V
241	Sprawozdań miesięcznych z kontroli obliga.	F. Z. J. W. S. S. A. O.	Wprowadzenie proponowanych zmian, łączy się z koniecznością zmian przepisów i formularza, co obecnie jest niewykonalne. Pomysł może być wzięty pod uwagę dopiero przy opracowywaniu IS na rok 1952, o ile nie ulegną zasadniczym zmianom formy sprawozdawczości bankowej.	18/V
272	Przedłużenia czasu używania datowników.	Prac dz. Og.	Projekt nie wnosi nic nowego. Zagadnienie omówiono w „Wiadomościach NBP"—Nr 5/51.	21/V
227	Specjalnych arkuszy kontrolnych w dziale obsługi budżetu państwa.	S. W.	Wzór nieprzydatny dla jednostek budżetowych i dla NBP, gdyż arkusz musiałby być bardzo szeroki.	21/V
221	Usprawnienia automatycznych przelewów i zasiłków.	W. P.	Projekt poza oszczędnością czasu przez jednorazowe zakładanie kalki — nie daje istotnych korzyści, natomiast posiada wiele stron ujemnych.	21/V
239	Zaniechania prowadzenia kartoteki dla ewidencji rozliczeń z budżetu państwa.	E. S.	Projekt nieaktualny. Oddziały otrzymały drukowane formularze D-3a.	21/V
248	Oszczędności w zużyciu bloków list inkasowych.	J. B.	Wykonanie specjalnych bloków poszczególnych części listy inkasowej równałoby się pod względem dystrybucji wprowadzeniu nowego formularza i powiększeniu remanentów, a wskutek tego większemu zapotrzebowaniu na papier. Dla sporządzania odpisów poszczególnych odcinków listy inkasowej można używać obecnych bloków zmieniając kolorowym ołówkiem symbole.	21/V
265	Ograniczenia i skracania rozmów telefonicznych.	T. B.	Sprawę tę regulują wyczerpująco przepisy bankowe (ZB Dz. I D str. 5—7).	21/V
266	Wprowadzenia jednoosobowej kontroli oddziałów.	T. B.	Ilość rewidentodni potrzebnych do przeprowadzenia kontroli danej jednostki organizacyjnej jest niezależna od liczebności składu osobowego przeprowadzającego kontrolę.	21/V
277	Wprowadzenia kart kontrolnych sprawozdań periodycznych.	C. S.	Prowadzenie kart i wypełnianie ich rubryk spowodowałoby wzrost pracy. Terminowość sprawozdawczości kontroluje się w prostszy sposób przy pomocy „terminarzy".	21/V
289	Planowania prac komórek kontroli wewnętrznej.	J. S.	Projekt nie posiada cech racjonalizatorstwa, gdyż obowiązek planowania w każdej dziedzinie czynności bankowych jest zasadą gospodarki uspołecznionej.	21/V

236	Wprowadzenia specjalnej szafki kasowej.	Z. K.	Wykonanie szafki z zamknięciem żaluzjowym nie wiele mniej kosztuje od biurka tzw. „amerykańskiego".	21/V
33	Organizacji obiegu dokumentów przy księgowości maszynowej.	J. S. W. S. M. G.	Pomysł nie nowy. Przeprowadzone próby wykazały, że proponowany system znacznie zmniejsza wydajność pracy.	28/V
153	Wykorzystania makulatury w miejsce formularza Nr 10003 w działach obsługi budżetu państwa.	J. G.	Czas potrzebny na narysowanie form. 10003 na makulaturze będzie bez porównania drożej kosztował niż wyniesie oszczędność uzyskana przez wykorzystanie makulatury, którą można zużyć w inny lepszy sposób, np. na kopie listów.	28/V
270	Zmiany układu kart kontowych w przebitce ręcznej.	K. K.	Zastąpienie obecnego sposobu systemem np. Perfekta — może przyniosłoby pewną oszczędność papieru, jednak niewątpliwie spowodowałoby zwiększenie obsady personalnej.	28/V
233	Usprawnienia w ewidencji maszyn biurowych.	H. W.	Dotychczasowe przepisy dostatecznie regulują zagadnienie ewidencji maszyn biurowych.	28/V
250	Usprawnienia techniki przyjmowania i wykupu faktur firm kontrolowanych.	A. S.	Projekt w tej sprawie był już nagrodzony. („Wiadomości NBP Nr 5, str. 342).	28/V
292	Szybszej ekspedycji awizów konta 130 i 131.	E. D.	Wysyłka awizów nie jest uzależniona od sporządzenia zestawień dla Centralnej Księgowości.	28/V
58 60	Opakowania gotówki przy inkasie utargów dziennych.	A. N. S. P.	Najwłaściwsze będzie stosowanie portfeli, używanych przy wpłatach do skarbców nocnych. Nie wyklucza się możliwości stosowania tymczasowo innych opakowań.	28/V

WSPÓŁZAWODNICTWO

OCENA WYNIKOW WSPÓŁZAWODNICTWA PRACY

(ARTYKUŁ DYSKUSYJNY)

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że ustalone przez Zarząd Główny Związku Zawodowego Pracowników Finansowych w porozumieniu z Zarządem Narodowego Banku Polskiego „Ogólne zasady socjalistycznego współzawodnictwa pracy w Narodowym Banku Polskim" przyjęły się i stanowią właściwą podstawę rozwoju współzawodnictwa w Banku.

Jest to zupełnie zrozumiałe, ponieważ przy opracowywaniu „ogólnych zasad" wykorzystano wieloletnie i bogate doświadczenia Banku Państwa ZSRR.

Dwie ważne zasady

Jedną z ważniejszych wytycznych jakie dają nam „ogólne zasady" jest ta, że ocena wyników współzawodnictwa nie może być ustalona w formie mechanicznej punktacji.

Jak dalece słuszna jest ta zasada wiedzą dobrze wszyscy Ci, którzy od kilku lat mozolili się nad opracowaniem pewnego rodzaju tabeli punktacji ilości i jakości prac.

Wysiłki te, jak dotychczas, w ogromnej większości przypadków nie dały spodziewanych rezultatów.

Drugą ważną zasadą jest współdziałanie czynnika administracyjnego ze związkowym przy ocenie wyników współzawodnictwa. Zgodnie bowiem z ogólnymi zasadami, przy ocenie spełnienia podstawowych warunków i wykonania zobowiązań brane są pod uwagę przede wszystkim osiągnięte rezultaty stwierdzone przez administrację.

Co jest przedmiotem oceny

Po upływie każdego kwartału ocenia się *osiągnięcia* każdego współzawodniczącego zespołu, w szczególności ocenia się:

— sposób spełnienia podstawowych warunków
— wartość podjętych zobowiązań i sposób ich wykonania
— charakterystykę społeczno-polityczną
— warunki pracy.

Najlepsze zespoły ustala się przez porównanie osiągnięć poszczególnych zespołów uczestniczących we współzawodnictwie.

Nie porównujemy więc w zasadzie wykonanych prac co szczególnie w Banku, przy dużej ilości prac koncepcyjnych, byłoby bardzo trudne, lecz porównujemy oceny za osiągnięcia jakie uzyskały poszczególne zespoły. Spośród wielu zespołów, wyróżnione zostaną te, które otrzymały oceny np. bardzo dobre i dobre.

Podstawowe warunki

Podstawowe warunki współzawodnictwa są to najważniejsze, istotne zadania wynikające z zakresu działania danej jednostki organizacyjnej, czyli — innymi słowami — jest to cel pracy zespołu.

Przystępując do współzawodnictwa i dając temu wyraz zewnętrzny w formie podpisania umowy o współzawodnictwo, zobowiązujemy się do jak najlepszego spełnienia wszystkich podstawowych warunków.

Zobowiązania

Zobowiązania podejmowane przez członków zespołu, w ramach jaki zakreślają podstawowe warunki, możemy określić jako środek służący do jak najlepszego i jak najszybszego osiągnięcia celu, to jest do spełnienia podstawowych warunków.

Im bardziej przemyślane, konkretne i wartościowe będą zobowiązania, im więcej ich będzie i im lepiej zostaną wykonane, tym oczywiście większe będą osiągnięcia zespołu, tym lepiej zostaną spełnione podstawowe warunki (wymienione w punkcie III „ogólnych zasad“) i w konsenkwencji tym większe szanse będzie miał zespół na wyróżnienie i uzyskanie nagrody.

Charakterystyka społeczno-polityczna

Przy ocenie osiągnięć zespołu, oprócz sposobu spełnienia warunków i wykonania zobowiązań brana jest pod uwagę charakterystyka społeczno-polityczna. Obejmuje ona następujące elementy: system oszczędnościowy, racjonalizatorstwo, dyscyplinę pracy, godziny nadliczbowe, szkolenie, udział w pracach społecznych ilość i poziom narad pracy.

Warunki pracy

Warunki pracy w pewnym stopniu również brane są pod uwagę przy ocenie osiągnięć. Procent wykorzystania etatów, warunki lokalowe, ilość maszyn i t. p. informacje dają bowiem obraz możliwości uzyskania lepszych lub gorszych wyników.

Dyskusja na temat punktacji

Dotychczasowy sposób oceny wyników współzawodnictwa jest szeroko dyskutowany. Wielu z biorących udział we współzawodnictwie wyraża pogląd, że dotychczasowa ocena jakkolwiek jest nieskomplikowana i łatwa, to jednak jest zbyt ogólna, a tym samym — mało ścisła. Inni wyrażają pogląd, że komisje dokonujące oceny powinny nadal unikać stosowania mechanicznej punktacji. Natomiast administracja, która obowiązana jest dostarczyć materiałów do oceny, nie tylko może ale i powinna posługiwać się punktacją przy opiniowaniu osiągnięć zespołów. Administracja częściowo stosuje już punktację, oceniając wydajność pracy komórek manipulacyjnych na podstawie tak zwanego „wykazu czynności“; również jakość pracy punktowana jest w oparciu o „rejestr reklamacji“; nic więc nie powinno stać na przeszkodzie, aby opinię innych elementów także oprzeć na punktacji.

Takie i tym podobne głosy w dyskusjach na temat oceny świadczą o żywym zainteresowaniu się szerokich rzesz pracowników Banku zagadnieniem współzawodnictwa w ogóle, a oceną w szczególności. Zrozumiałą jest rzeczą, że każdy zespół biorący udział we współzawodnictwie troszczy się o to, by jego wysiłki i rezultaty zostały ocenione w sposób możliwie jak najściślejszy w granicach praktycznie możliwych do osiągnięcia.

„Współczynnik trudności“ według projektu o/w Opole

Oddział wojewódzki w Opolu wyraża pogląd, że stosowanie punktacji przy ocenie osiągnięć we współzawodnictwie jest konieczne. W każdym razie, w celu uzyskania możliwie jak najbardziej sprawiedliwej oceny należy w większym stopniu niż dotychczas wziąć pod uwagę miejscowe warunki, mające pośredni wpływ na wydajność i jakość pracy oddziału. Sposób uwzględnienia lokalnych warunków powinien być przy tym ujęty w pewien system, pozwalający na jak najbliższe prawdy porównanie osiągnięć.

Według projektu oddziału wojewódzkiego w Opolu rozwiązanie tego zagadnienia przedstawiałoby się następująco.

Zbadanie i ustalenie warunków pracy

Dla każdej jednostki (komórki) organizacyjnej NBP, to jest oddziału z terenu województwa i wydziału w oddziale wojewódzkim należałoby zbadać i ustalić następujące dane:

— procentowe wykorzystanie etatów
— ilość pracowników z wyższym wykształceniem
— ilość pracowników posiadających praktykę bankową lub inną przydatną dla pracy bankowej
— warunki lokalowe — biurowe
— warunki lokalowe — mieszkalne (ilość osób dojeżdżających do pracy i t. p.)
— poziom organizacyjny przedsiębiorstw kontrolowanych (np. jednostek przemysłu węglowego, hutniczego lub tekstylnego — jako stojących na najwyższym poziomie organizacyjnym, ilość przedsiębiorstw powstałych w ostatnim czasie jako stojących na najniższym poziomie organizacyjnym i t. p.)
— techniczne warunki pracy (ilość maszyn do liczenia, księgowania, pisania, samochody, urządzenia telefoniczne i t. p.)

Wymienione wyżej informacje, nie wyczerpując wszystkich, zawierają, zdaniem o/wojewódzkiego w Opolu, najważniejsze dane pozwalające na określenie lokalnych warunków pracy poszczególnych jednostek organizacyjnych.

Ustalenie tzw. „współczynnika trudności"

Porównanie poprzednio wyszczególnionych informacji w odniesieniu do każdego zespołu pozwoli na ustalenie „współczynnika trudności" w sposób bardzo prosty

Po stwierdzeniu, że oddział A pracuje w najlepszych warunkach, ustalamy dla niego współczynnik trudności na przykład = 1. Cyfra ta oznacza, że wszelkie osiągnięcia tego oddziału będą ocenione w stosunku 1 do 1.

Jeżeli więc oddział ten uzyska wydajność = 400 punktów, to liczba ta pomnożona przez cyfrę 1 pozostanie niezmieniona.

Gdy jednak dla oddziału B, pracującego w gorszych warunkach, ustalimy współczynnik trudności np. = 1,2, wtedy przy tej samej wydajności (400x1,2), uzyska on ocenę lepszą, a mianowicie równającą się 480 punktom.

Posługiwanie się współczynnikiem trudności

Załóżmy, że oddział wojewódzki ustalił dla podległych mu oddziałów następujące współczynniki trudności:

a) dla oddziałów pracujących w najlepszych warunkach — współczynnik = 1
b) dla oddziałów pracujących w średnich warunkach — współczynnik = 1,5
c) dla oddziałów pracujących w najgorszych warunkach — współczynnik = 2.

Załóżmy dalej że:

1) Oddział X pracujący w najlepszych warunkach uzyskał wydajność 400 punktów
2) Oddział Y pracujący w średnich warunkach uzyskał wydajność 300 punktów
3) Oddział Z pracujący w najgorszych warunkach uzyskał wydajność 210 punktów.

Przy zastosowaniu podanych przykładowo współczynników trudności, osiągnięcia wyżej wymienionych oddziałów przedstawiałyby się następująco:

1) Oddział Y (300x1,5) = 450 punktów
2) Oddział Z (210x2) = 420 punktów
3) Oddział X (400x1) = 400 punktów.

„Współczynniki trudności" byłyby co kwartał korygowane. Dla oddziałów wojewódzkich współczynniki te ustalałaby centrala Banku.

Zastosowanie „współczynników trudności" spowodowałoby wyrównanie szans we współzawodnictwie.

Oddział wojewódzki w Opolu wypowiada się na ten temat następująco:

„Wiemy, że nie łatwo byłoby ustalić prawidłowe współczynniki trudności. Wydaje się nam jednak, że praca w tym kierunku włożona opłaciłaby się, zmniejszając poczucie pokrzywdzenia szeregu jednostek naszej instytucji. Jednostki te przy braniu pod uwagę tylko bezwzględnych wyników są z reguły przy wyróżnieniach pomijane, a mają świadomość, że w zdecydowanie nieprzychylnych warunkach pracy, osiągnięcia ich zasługują na uznanie".

Ostatnią wypowiedź o/wojewódzkiego w Opolu należałoby złagodzić, gdyż przy ocenie osiągnięć uwzględnia się w pewnym stopniu warunki pracy.

Temat ten przewiduje schemat sprawozdania komisji zakładowych podany w L. o. 47/51.

*

Zachęcamy uczestników współzawodnictwa do dalszych wypowiedzi zarówno na tematy poruszone w niniejszym artykule dyskusyjnym — jak i na inne tematy związane ze współzawodnictwem. Zostaną one niewątpliwie wzięte pod uwagę zarówno przez związek zawodowy, który organizuje współzawodnictwo i kieruje nim jak i przez administrację, która opiniuje wykonanie warunków i zobowiązań.

Zdzisław Gorczyca.

ZAGADNIENIE POMOCY DLA OGNIW ZWIĄZKOWYCH PRZY ORGANIZOWANIU WSPÓŁZAWODNICTWA PRACY *)

Do zadań zleconych Ok. 7 51 referatem OKP należy popieranie ruchu współzawodnictwa pracy w oddziale wojewódzkim i w oddziałach terenowych.

Punkt 4 wspomnianego zarządzenia precyzuje bliżej zadania referatów OKP na tym odcinku, wyjaśniając, że polegają one na:

a) współpracy z organami związkowymi, zajmującymi się rozwojem ruchu współzawodnictwa w oddziale wojewódzkim i oddziałach terenowych oraz udzielaniu im pomocy technicznej,

b) udzielaniu pomocy organizacyjnej współzawodniczącym pracownikom oraz zespołom pracowniczym w wyszukiwaniu metod pracy zwiększających wydajność,

c) popularyzowaniu przodujących metod pracy.

Współzawodnictwo organizuje związek zawodowy. Związek kieruje ruchem współzawodnictwa i mobilizuje członków związku zrówno do masowego udziału we współzawodnictwie jak i do jak najlepszego wykonania zadań danej jednostki organizacyjnej oraz do podejmowania zobowiązań głównie w zakresie tych zadań.

Zadania każdej jednostki organizacyjnej Banku określa jej kierownictwo, a więc czynnik administracyjny. Z tego wynika, że niezbędną jest ścisła współpraca pomiędzy ogniwami związkowymi, a czynnikiem administracyjnym.

Zarząd Główny Związku Zawodowego Pracowników Finansowych w porozumieniu z Zarządem NBP ustalił ogólne zasady socjalistycznego współzawodnictwa pracy w NBP, które stanowią pierwszą formę tej współpracy.

Ogólne zasady współzawodnictwa oraz wytyczne podane w trzech listach okrężnych ustalają warunki współzawodnictwa, tryb sprawozdawczości z podejmowanych zobowiązań i dokonanych ocen oraz skład komisji oceniających osiągnięcia i w celu wyróżnienia zespołów.

Z zarządzeń tych wynika, że:

— ruch współzawodnictwa jest ruchem oddolnym, kierowanym tylko przez związek. Uczestnictwo we współzawodnictwie jest dobrowolne i w żadnym przypadku nie może być przy tym nacisku administracyjnego.

— współzawodnictwo w NBP jest współzawodnictwem zespołowym w ramach którego może jak najszerzej rozwijać się współzawodnictwo indywidualne; wyniki indywidualne ocenia się jednakże w ramach osiągnięć całego zespołu;

— przodującym zespołem jest ten, który wykona najlepiej wszystkie warunki dotyczące danego zespołu a ponadto uzyska dobrą charakterystykę czynnika społeczno-politycznego;

— zespół we współzawodnictwie uczestniczy tylko wtedy, gdy podpisze umowę o współzawodnictwo, w której zobowiąże się do jak najlepszego wykonania warunków dotyczących danego zespołu;

— w zakresie tych warunków (t. j. tematyki podanej w punkcie III ogólnych zasad zespół powinien podejmować zobowiązania konkretne będące wynikiem narady pracy, a mające na celu usunięcie aktualnych niedomagań i podnoszenie poziomu pracy.

— ocenę wyników na szczeblu zakładu pracy, przeprowadza czynnik społeczno-polityczny z udziałem kierownika jednostki organizacyjnej — ocena nie może być mechaniczna, czyli nie może polegać tylko na punktowaniu wyników pracy.

— wszystkie czynności sprawozdawcze wykonywane są po linii administracyjnej.

Na tle powyższych uwag możemy sformułować obowiązki referatów OKP odnośnie popierania ruchu współzawodnictwa.

W zakresie organizacji współzawodnictwa należy:

1) na odprawach kierowników oddziałów terenowych i odprawach w oddziałach wojewódzkich wyjaśniać wątpliwości w sprawie organizacji współzawodnictwa na podstawie zarządzeń Banku i artykułów w miesięczniku „Wiad. NBP“;

2) współpracować z kierownikami poszczególnych jednostek przy ujawnianiu niedomagań i ustalaniu tematów do zobowiązań mających na celu usunięcie tych niedomagań;

3) podsuwać te tematy organom związkowym w oddziale wojewódzkim i informować kierowników terenowych o sposobie ustalania tematów do zobowiązań z zakresu warunków podanych w ogólnych zasadach.

4) wyjaśniać na naradach pracy, że zobowiązania muszą być konkretne, czyli powinny być tak sformułowane, aby można było je wykonać

*) Streszczenie odczytu wygłoszonego na odprawie kierowników Referatów Organizacji i Kontroli Pracy.

w ściśle określonym czasie i zakresie oraz aby wykonanie ich można skontrolować.

5) udzielać pomocy przedstawicielom grup związkowych w zakresie kontroli sposobu wykonania zobowiązań przez wskazywanie im materiałów ułatwiających ocenę;
6) wskazywać materiały i dostarczać je przy ocenie wykonania wszystkich warunków współzawodnictwa, które dana komórka powinna była wykonać.
7) wskazywać współzawodniczącym pracownikom lub zespołom najlepsze metody pracy w celu ułatwienia im osiągnięcia jak najlepszych wyników (np. pomoc przy opracowywaniu harmonogramów, instruowanie, wykazywanie błędów w pracy itp);
8) informować zespoły o osiągnięciach innych zespołów i objaśniać je o sposobach jakimi te osiągnięcia zostały uzyskane.

W zakresie sprawozdawczości — należy:

1) wymagać od kierowników jednostek organizacyjnych terminowego nadsyłania umów o współzawodnictwo o ile umowy zostały zawarte;
2) udzielać wyjaśnień drogą instruktażu bezpośrednio lub korespondencyjnie w przypadkach, gdy zobowiązania zostały niewłaściwie sformułowane — a mianowicie mało konkretne lub też bez oznaczeń statystycznych.
3) sporządzać terminowo i wysyłać zestawienia podjętych zobowiązań.
4) wymagać terminowego nadsyłania sprawozdań z oceny wyników współzawodnictwa; w przypadku zalegania z terminami należy reklamować i kopie reklamacji przesyłać do WIK-u.
5) terminowo i strannie przygotować materiały do oceny wyników współzawodnictwa oddziałów na szczeblu oddziału wojewódzkiego; nieterminowe przesyłanie list oddziałów wyróżnionych będzie reklamowane z przesyłaniem kopii reklamacji do WIK-u.

*

W miesięcznych sprawozdaniach z działalności referatów OKP powinny być stale zamieszczane uwagi, spostrzeżenia i wnioski dotyczące rozwoju ruchu współzawodnictwa i racjonalizatorstwa, a szczególnie powinno być podawane, jakie prace wykonane zostały w zakresie obowiązku popierania ruchu współzawodnictwa i racjonalizatorstwa.

Referaty OKP powinny zdawać sobie sprawę z tego, że socjalistyczna organizacja pracy opiera się właśnie na współzawodnictwie i racjonalizatorstwie. Zwiększenie wydajności i jakości pracy osiągamy obecnie przez szkolenie i pomoc organizacyjną, przez popularyzowanie przodujących metod pracy, przez racjonalizatorstwo, a szczególnie przez masowy udział we współzawodnictwie, który jest wyrazem świadomej i szlachetnej walki o najlepsze osiągnięcia.

Wydawca: Narodowy Bank Polski Redaguje Kolegium.

Redakcja i Administracja: Narodowy Bank Polski, Wydział Ekonomiczny, Warszawa, Jasna 1.

Częstochowskie Zakłady Graficzne w Częstochowie, Aleja N. M. P. 52. Zamówienie Nr 2798—7. 8. 51. R-2-11106
Nakład 4.000 egz. Papier druk. sat. 61×86 — 70 gr Kl. VII.